

**T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

ÇEVİRİBİLİM TERİMLERİNİN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Sevgi SEÇGÜL

Danışman

Prof. Dr. Faruk GÜRBÜZ

Erzincan 2020

TEZ BİLDİRİMİ

"Çeviribilim Terimlerinin İncelemesi" isimli "**Yüksek Lisans**" tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Sevgi SEÇGÜL

ÇEVİRİBİLİM TERİMLERİNİN İNCELENMESİ

Sevgi SEÇGÜL

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili
ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2020

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Faruk GÜRBÜZ

ÖZET

Çeviri, hayati bir olgudur. Milletlerin her açıdan gelişimine katkıda bulunan bir araçtır. Ülkemizde yapılan çeviribilim çalışmaları çoğunlukla diğer dillerdeki çeviribilim çalışmalarını takip ederek beslenmektedir. Çeviribilim alanında çok sayıda terim bulunmaktadır. Kaynak dilden Türkçeye çevrilen yahut çevrilmeye çalışılan terimlerle sıkça karşılaşmaktadır. Bu terimler Türkçe olmasına rağmen açık mesajlar verememektedir. Bu terimlerin bazıları Türkçeye hiç çevrilmeden kullanılmaktadır. Bu terimler anlaşılmasız oldukları için çeviribilim çalışmalarını anlamak da güçleşmektedir.

Bu tez çalışması kapsamında birinci bölümde çevri nedir ve nasıl olmalıdır konusu kısaca işlenmiştir. Bazı çeviribilimcilerin çeviri hakkındaki önemli görüşlerine yer verilmiştir. İkinci bölümde çevirinin dünyadaki, Türk dünyasındaki, Osmanlı devletindeki ve Türkiye Cumhuriyetindeki tarihi gelişimi hakkında bazı bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde ise tezin konusu çeviribilim terimlerinin incelenmesi olduğundan terim konusu ele alınmıştır. Dördüncü bölümde ise tezin asıl konusu olan çeviribilim terimlerinden 45 tanesi mercek altına alınmıştır. Bu terimler anlaşılması en güç olduğu savunulan terimler arasından seçilmiştir. Niçin anlaşılmadıkları açıklanmaya çalışılmış ve çoğunluğuna anlaşılır olduğu düşünülen terimler önerilmiştir. Terimlerin incelenmesinden sonra bu tezi destekleyici açıklamalarda bulunulmuştur. Ayrıca yerel düzeyde bir çeviribilim kurulunun oluşturulması gerektiği ve bu kurulun çeviribilim terimlerini inceleme altına alması gerektiği öne sürülmüştür. Böylece anlaşılamayan terimler için anlaşılması kolay terimler üretilebilecektir.

Çeviribilim terimlerinin anlaşılır olması çok önemli bir husustur. Bu tez çalışması ile çeviribilim terimlerinin mercek altına alınması, uzman çeviribilimciler tarafından çeviribilim terimleri üzerinde geniş çaplı bir çalışma yapılması ve en önemlisi de bu terimlerin anlaşılmadığı gerçeğinin bir sorun olarak ortaya konulması amaçlarını taşımaktadır. Bu tez çalışması kapsamında mevcut çeviribilim terimlerinin anlaşılabilirliğine dikkat çekildi ve bunun çözülmesi gereken bir problem olduğu vurgulandı. Ayrıca incelenen 45 terimin çoğunluğuna terim önerisi getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çeviri, çeviribilim, terim, çeviribilim terimleri.

ANALYSIS OF TRANSLATION STUDIES TERMS

Sevgi SEÇGÜL

**Erzincan Binali Yıldırım University, Institute of Social Sciences,
Department of Turkish Language and Literature**

M. A. Thesis, 2020

Thesis Supervisor: Prof. Dr. Faruk GÜRBÜZ

ABSTRACT

Translation is a vital phenomenon. It is a tool that contributes to the development of nations. The aim of this work is to show that some Turkish translation studies terms are not clear. Translation studies contains a large number of terms. These terms are mostly translated from the source language into Turkish. Although some of these terms seem to be Turkish, they do not have certain meanings in minds and do not give clear messages. Some of them have been transferred to our language and used by borrowing technique. But it is also obvious that many of these terms do not give clear messages to the reader. Since these terms form the main point of sentences and the messages, it becomes impossible to understand the sentence completely without determining the exact meaning of these words.

Within the scope of this thesis, the subject of what translation is and how it should be is briefly discussed in the first chapter. Some important views of some translation studies experts have been given. The second section provides some information about the historical development of translation studies in the world, in the Turkish world, in the Ottoman Empire and in the Republic of Turkey. In the third section, the subject is terms. In the fourth chapter, 45 of the translation studies terms that are the main subject of the thesis are discusses. The 45 terms are chosen from among the terms that are argued to be the most difficult to understand. We tried to explain why they are not understood and we offered alternative terms for the the

majority of these terms have After the discussion of the translation studies terms, explanations supporting this thesis were made. It has also been suggested that a translation comission should be at the local level and they should decide about the terms of translation. In this way, easy-to-understand terms can be produced.

The clearness of translation studies terms' meanings is a serious issue. This work aims to point out some certain problems in the translation studies terms. And also it aims to prove that some translation studies terms are not clear and the experts on this science must solve this important problem. For this reason, we aim to draw attention to the unclear current terms of translation studies and tried to present it as a problem and showed solutions.

Keywords: Translation, translation studies, term, translation studies terms.

ÖN SÖZ

Dünyada binlerce dil konuşulmuş ve konuşulmaya devam etmektedir. Bu dillerden yaşayan diller yeni kelimeler üretmeye devam etmektedir. Yaşayan diller çeviri yapmak zorunda oldukları için, çeviribilim de gelişmek durumundadır. Diğer dillerde yapılan çeviribilim çalışmalarını ve diğer gelişmeleri takip etmek yeni terimler üretmeyi gerektirmektedir. Yeni kelimeler, üretilen ve keşfedilen şeyler için kullanılırken, gelişmeye devam eden çeviribilim ise yeni terimler üretmekte, terim sayısını her geçen gün arttırmaktadır. Çeviri, hayati bir olgudur. Milletlerin her açıdan gelişimine katkıda bulunan bir araçtır. Bir milletin bütün çeviribilim çalışmalarını yapması ve bu bilimin ilerlemesinden sorumlu olması düşünülemez. Her bilgi üretilemeyeceği için, bilginin büyük bir çoğunluğu çeviri sayesinde başka dillerden kazanılır. Bu nedenle ülkeler, birbirlerinin çalışmalarından faydalanmak zorundadırlar. Tüm gelişmelerin takip edilmesi ve bilgi aktarımı için çeviri önemli bir vasıtaadır. Çeviri bütün toplumlarda çok önemli bir yere sahiptir. Çeviribilim önceleri geri planda tutulsa da yarım asırdır dünyada ilerlemeye başlamıştır. Bu ilerleme çok sayıda makale, kuram ve çalışma demektir. Dünyanın başka ülkelerinde yapılan çeviribilim çalışmalarını incelemek ve kendi diline çevirmek ise çeviribilimcilerin vazifesidir. Çeviribilim ile alakalı tez çalışmalarının çoğalması bu bilimin ilerlemesini sağlayacaktır.

Bu tez çalışması için çeviribilim alanında oldukça çok makale ve eser incelenmeye çalışılmıştır. İncelenen eserlerde terminoloji sorunu ile karşılaşmıştır. Öncelikle çeviri nedir ve çeviri nasıl olmalıdır sorularına yanıtlar verilmeye çalışılmıştır. Bir sonraki aşamada ise çevirinin dünyada, eski Türk devletlerinde, Osmanlıda ve Türkiye'deki gelişiminden kısaca bahsedilmiştir. Sonraki bölümde terim kelimesinin anlamı ve hangi amaca hizmet ettiği araştırılmıştır. Bu tezin odak noktası olan çeviribilim terimlerinin incelenmesi ise sonuç bölümünden önce yerini almıştır. Bu bölümde çeviribilim terimlerinin neden anlaşılmasının zor olduğu anlatılmaya çalışılmış ve gerekçeleri sunulmuştur. Ayrıca bu terimlerin çoğunun yerine kullanılması gerektiği düşünülen terimler sıralanmıştır. Nihayetinde ise ulusal

çapta bir çeviribilim çalışması yapılması ve bu sorunun çözüme kavuşturulması gerektiği belirtilmiştir. Özetle çeviribilim terimlerinin amacına hizmet edip etmediği incelenmiştir.

Çeviribilim araştırmacısı ve öğrencileri tarafından incelenen kaynakların tam olarak anlatılmak istenen konuyu okura iletemedikleri sonucu ile karşılaşmıştır. İncelenen kaynaklarda çoğunlukla alıntılar yapılmış ve yabancı çeviribilimcilerin ortaya koyduğu kuramlar anlatılmaya çalışılmıştır. Dolayısı ile kaynak dilden Türkçeye çevrilen yahut çevrilmeye çalışılan terimlerle sıkça karşılaşmaktadır. Bu terimlerin bir kısmı Türkçe gibi görünse de zihinlerde bir resim çizememekte, açık bir mesaj vermemektedir. Bir kısmı ise ödünçleme (borrowing) tekniği ile dilimize aktarılmış ve kullanılmıştır. Bu terimler cümlelerin ve anlatılmak istenen mesajın odak noktasını oluşturduğu için bu kelimelerin tam anlamını tespit etmeden cümleyi tam anlamak imkansız hale gelmektedir. Geriye kalan Türkçe kelimeler anlamı yakalamak için işe yaramamaktadır. Çeviribilimle alakalı bilimsel mevzular anlatılırken, anlatılmak istenen mesajların net olmamasında en büyük etkenin kullanılan terimler olduğu fark edilmiştir. Bu çalışma, çeviribilim terimlerinin incelenmesi, uzman çeviribilimciler tarafından yorumlanıp tartışılması ve ortada çeviribilim terimlerinin anlaşılması sorununun olduğunun görülmesi yönünde bahsi geçen sorunlara işaret etmeyi amaçlamaktadır. Birçok çeviribilimcinin de mevcut çoğu çeviribilim terimlerinin anlaşılmasız olduğunu fark ettiğini fakat bu konuya gereken ehemmiyeti vermedikleri düşünülmektedir. Sorun dile getirilmediği sürece o sorunla ilgili görüş dile getirmek, eleştirmek ve çözüm önerisi ileri sürmek aşamalarına da geçmek mümkün olmamaktadır. Varlığı belgelenmek istenen bazı çeviribilim terimlerinin anlamlarının bulanık olduğu gerçeği problemini gözler önüne sermek için bu çalışma yapılmaya karar verilmiştir. Bu çalışmayı yaparken desteğini, bir okyanus kadar engin bilgisi ve her zaman isabetli yorumlarını esirgemeyen, her zaman iyi bir yol gösterici olan değerli hocam Prof. Dr Faruk Gürbüz'e minnettarım.

Sevgi SEÇGÜL

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ.....	I
ÖZET	III
ABSTRACT	V
ÖN SÖZ	VII
İÇİNDEKİLER	IX
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

ÇEVİRİ	3
1.1. Çevirinin Gelişiminde Bazı Yaklaşımlara Göre Çeviri Terimleri Nasıl Olmalıdır?.....	5
1.2. Türk Dil Devrimi ve ÇeviriBilim Terimleri.....	10

2. BÖLÜM

ÇEVİRİNİN TARİHİ GELİŞİMİ	15
2.1. Dünyada Çeviri.....	15
2.2. Eski Türk Devletlerinde Çeviri.....	18
2.3. Osmanlı Devleti'nde Çeviri.....	20
2.4. Türkiye'de Çeviri.....	23

3. BÖLÜM

TERİM.....	27
3.1.Çeviribilim Terimleri Hakkında.....	29

3.2. Çeviribilimin Adı Üzerine.....	32
3.3. Çeviribilim Terimlerinin Anlaşılır Olmamasının Sebepleri Üzerine.....	33

4. BÖLÜM

BAZI ÇEVİRİBİLİM TERİMLERİNİN İNCELENMESİ.....	50
Terim: 1. Açıklama	50
Terim 2. Alt Dil	51
Terim 3. Andaş Çeviri.....	52
Terim 4. Belirtik Çeviri.....	53
Terim 5. Bütünce	54
Terim 6. Çevriyazı	55
Terim 7. Çoğuldizge Kuramı	57
Terim 8. Denetimli Dil	58
Terim 9. Dizge	58
Terim 10. Edim	60
Terim 11. Edimsel Çeviri	61
Terim 12. Fazla Çeviri	63
Terim 13. Geri Çeviri	64
Terim 14. Himaye	65
Terim 15. İletişim Yüğü (bilgi yüğü)	66
Terim 16. İçerik-Türevli Biçim	67
Terim 17. Koşut Metin	68
Terim 18. Kullanmalık Metin	68

Terim 19. Matriks Normları	69
Terim 20. Modülasyon	70
Terim 21. Norm	71
Terim 22. Olumsuz Kay(dır)ma	72
Terim 23. Özgür Çeviri	72
Terim 24. Öz Çeviri	73
Terim 25. Polemik Amaçlı Çeviri	74
Terim 26. Protesto	75
Terim 27. Rôle	76
Terim 28. Sahte Tanış	77
Terim 29. Şeffaflık	79
Terim 30. Traduktoloji	79
Terim 31. Tersine Çeviri	80
Terim 32. Uzlaşımlar	81
Terim 33. Üstmetin	82
Terim 34. Üstbildirişim	82
Terim 35. Versiyon	83
Terim 36. Yabancılaştırma.....	84
Terim 37. Yerlileştirme.....	85
Terim 38. Zorunlu Eşdeğer(li)ler.....	86
Terim 39. Yeterlilik.....	87
Terim 40. Eşdeğerlilik.....	90
Terim 41. Son Dil.....	92
Terim 42. Düzenek.....	93

Terim 43. Kural.....	94
Terim 44. B�r�n bilim.....	95
Terim 45. Aşırı Çeviri.....	96

5. BÖLÜM

ÇEVİRİBİLİM TERİMLERİNİN ANLAŞILIR OLMASI İÇİN YAPILMASI GEREKENLER.....	97
HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.	
SONUÇ.....	108
DİZİN	111
KAYNAKLAR.....	114
İNTERNET KAYNAKLARI.....	117

GİRİŞ

Ülkemizde yapılan çeviribilim çalışmaları genel itibarı ile diğer dillerde geliştirilen çeviribilim kuramlarını açıklamak ve önerilen yöntemlerle bu kuramları sunmaktan ibarettir. Çeviribilim çalışmaları incelendiğinde çok sayıda terim ile karşılaşılır. Ancak bu terimlerin çoğunun okura açık mesajlar vermediği de açıktır. Bir bilim dalının topluma yönelik olması ve muhataplarına ortak mesajlar vermesi gerekir. Kısaca bu terimlerin bütünüyle doğru anlaşılması gerekir. Gerçek bir bilimsel çalışma terimleri doğru anlamak, açık seçik terimler bulmakla gerçekleşebilir. Mevcut çeviribilim çalışmalarında bazı kelime, kavram ve terimler Türkçe etimolojisine uygun görünse de bunların anlamı üzerinde milli bir mutabakat olmadığı için bunlara Türkçe kelimeler denilmemelidir. Mesela, “izlence” kökü ve ekleri itibarı ile Türkçedir ama anlamı üzerinde henüz umumi bir milli mutabakat oluşmamıştır. Çeviribilim terimlerinin büyük bir ekseriyeti de böyledir. Çeviribilim alanındaki çalışmalarda maalesef bu gibi terimlere sıkça rastlanmaktadır. Hali hazırda adı olan bir nesneye veya olguya zoraki olarak bir isim bulmak çeviri yapmaktan çok daha zordur. En iyi çeviri bile aslının tamamen aynısını yansıtamazken adı var olan kelimenin yerine üretilen kelime elbette hedef nesne veya olguyu yansıtamayacaktır.

Şurası bir gerçek ki, bir kavram kim tarafından ilk defa icat edilmişse o kavram o kimsenin ana dilinde bir terim karşılığı bulur. Daha sonra diğer milletler ve kültürler de o terimi ya aynen alır veya ona kendi ana dilinde bir karşılık bulmaya çalışır. Ne var ki Türkiye’deki çeviribilimciler, çeviribilim terimlerini çeviri öğelerle karşılamaya çalışmaktadırlar veya bu terimler karşılığında kök gövde ilişkisi gösteren yapma kelimeler icat etmektedirler. Bu da çeviribilim sahasında yapılmış yayınları yine anlaşılmaz kılmaktadır. Teknoloji çağında bulunduğumuz bu yüzyılda diğer ülkelerin araştırmalarını, yeni eserlerini, buluşlarını incelemekten bilim yapmak düşünülemez. Yayınlanan yeni çalışmalardan faydalanmak için hemen çevirisinin yapılması, yeni üretilen terimlere karşılık gelecek terimlerin bulunması veya olduğu

gibi kabul edilmesi gerekmektedir. Fakat her halükarda bu iki seçenekle de yapılan terimlerin anlaşılır olması gerekmektedir.

Çeviribilim terimlerinin çoğunluğunun anlaşılmadığını savunan bu çalışma hazırlanırken bilimsel inceleme, araştırma, bilgi toplama ve nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Birinci bölümde çeviri nedir ve nasıl olmalıdır gibi sorulara cevap verilmeye çalışılmış, ikinci bölümde çevirinin tarihinden kısaca bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde ise terim konusu irdelenerek terimlerin özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir. Dördüncü bölümde bu tezin hazırlanmasının asıl amacı olan ve anlaşılmadığı düşünülen 45 çeviribilim terimi incelenmiş ve neden anlaşılmadıkları açıklanmıştır. Sadece 45 terim incelenmiştir çünkü bu terimlerin anlamları en bulanık terimler oldukları düşünülmektedir. Bu terimler Özlem Berk'in Kuramlar Işığında Çeviribilim Terimcesi, Işın Bengi Öner'in Çeviribilim Terimleri Sözlüğü, İsmail Boztaş ve Şirin Okyayuz Yener'in Açıklamalı Çeviri Terimleri Sözlüğü, Mehmet Rifat, Sema Rifat, Ayşenaz Koş ve Duygu Tekgül'ün Göstergebilim, Dilbilim ve Çeviribilim Terimleri sözlüğü, Berke Vardar'ın Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü ve Sündüz Öztürk Kasar ve Didem Tuna'nın Sosyal Bilimler Alanında Terimcelerin Çevrilmesi ve Türkçe Terim Üretimi adlı çalışmalarında yer alan çeviribilim terimleri arasından seçilmiştir. Bu çalışma yukarıda adı geçen çalışmalardan farklı olarak çeviribilim alanında bir sözlük oluşturmaya çalışmamakta aksine var olan bu sözlüklerin yetersiz olduğunu ve içerdikleri çeviribilim terimlerinin anlaşılmasının güç olduğunu savunmaktadır. Çalışma içeriğinde anlaşılması güç olan terimlerin niçin anlaşılamadığının sebepleri açıklanmaya çalışılmış ve bu anlaşılmazlığın giderilmesi için terim önerilerinde bulunulmuştur. Ayrıca anlamları net olmayan terimler için ulusal çapta bir çalışma yapılması gerektiği savunulmuştur. Bu sebeple bu çalışmada ile halihazırdaki çeviribilim terimlerinin anlaşılmazlığına dikkat çekildi, bu durum bir problem olarak sergilenmeye çalışılıp bu duruma çözüm gösterilmeye gayret edildi. İncelenen 45 çeviribilim teriminin çoğunluğuna anlaşılır olduğu düşünülen terim önerisinde bulunulmuştur. Terimlerin hepsine anlaşılır terim bulmak kolayca yapılabilecek bir iş olmadığından diğer terimler çeviribilim alanında görev yapan bilim insanlarına bırakılmıştır.

1. BÖLÜM

ÇEVİRİ

Antik çağlardan bu güne kadar çeviri hep vardır. İnsanların ilk karşılaştığı çevirmenler ise anneleridir, konuşmaya başlamamış çocuklarının dillerine tercüman olurlar. Tarih boyunca çeviri, seyyahların, casusların, habercilerin, ticaret yapanların, kölelerin ve gezginlerin işlerinin bir parçası olmuştur. İşte bu kadar önemli olan çevirinin tanımı “Tercüme bir değiştirme işlemidir. İşitme dilinde sesbirimlerin, işaret dilinde işaretlerin değiştirilmesinden ibarettir.” (Gülbüz, 2017, s .17) şeklinde yapılır. Çeviri yapan kişi anadilinin sınırlarını görür, onu kendisi keşfeder. Çeviri yaparken yabancı dildeki kelimeleri iyi bilmek kadar ana dili de iyi bilmek elzemdir. Çeviri görüldüğü kadar basit ve yalnızca kelimelerin hedef dildeki karşılıklarını vermekten ibaret değildir. “Çeviri karmaşık bir iştir.” (Göktürk, 1998, s. 10). Göktürk’e göre çeviribilim, “Dilbilimsel çalışmaların etkisinden sıyrılarak yapılan çevirilerin işlevinin öne çıkmasını amaçlamakla işlevsel bir bilim dalı olma yönünde ilerlemiştir.” (Göktürk, 1998, s. 10). Çeviri sayesinde milletlerin elde ettikleri faydalar sayısızdır. Çeviri ile uygarlıklar ilerleyebilmiş, sanat ve bilim alanında diğer devletlerden çeviri yoluyla etkilenilmiş ve ilham alınmıştır. Bu bağlantıları bulmak ve kanıtlamak ancak çeviribilim ile mümkündür. Medeniyetlerin gelişimine, etkileşimde bulunmalarına çevirinin katkısı yadsınamaz.

“Yabancı diller öğrenmekten tasarruf etmek istiyorsak, çevirilerin var olmasından pek de mutluluk duyarız. Sonuçta, hepimiz bu sayede trajedilere, Platon’a, Shakespeare’e, Cervantes’e, Petrarca ve Dante’ye, Goethe ve Schiller’e, Tolstoy ve Dostoyevski’ye ulaştık. Zorunluluk, yararlılık tamam! Ama daha esaslı, daha derin, daha gizli bir şey var: çeviri yapma arzusu.” (Aktaran Kasar, 2008, s.30).

Çevirinin ne olduğu kadar niçin çevirinin yapıldığını da bilmek gerekir. Merak duygusu çeviri yapmanın önemli sebeplerinden biridir ve çeviri işini yaygınlaştırmaktadır.

“Çeviriye neden gerek olduğunu düşünerek başlamalıyız. Çünkü taraflar aynı dili konuşmuyor ya da okuyamıyordur. Çeviri geçmişten bugüne hep ihtiyaçtı. Modern dünyada ise farklı dil ve kültür dünyalarından gelen insanlar o kadar sık ve hızlı iletişime girmektedir ki, ticaret, eğitim, uluslar arası ilişkiler, kültür-sanat başta olmak üzere çeviri durumlarının ve ihtiyaç duyulan çeviri dillerinin ve çevirmenlerin sayısı büyük bir hızla artmaktadır.” (Bulut, 2015, s. 19).

Merak iç motiveyi arttıran önemli bir etkidir ve işi kaliteli hale getirmektedir. Bazı bilimler meraktan bazı bilimler ise mecburiyetten çeviriye başvurur. Çeviri bilimin olduğu kadar her alanın çeviriye ihtiyacı vardır. Çeviri telefonda, evlerdeki televizyonda, internette, kullanılan her türlü araçta ve daha birçok alanda insanların karşısına çıkmakta ve bu sebeple herkes çeviriyi kullanmaktadır. “Çeviriden bize ne’ diyecek halimiz yok. En derin ‘teknik’ anlamıyla da ele alsak, çeviri yaşamımızın temel öğelerinden biri haline gelmiş. Nereye baksak çeviri ile burun buruna geliyor, Türkçe konuştuğumuzu bile unutabiliyoruz.” (Göktürk, 1998, s. 10). Çeviri bu çağda ve her çağda bir mecburiyettir. Bu kadar çok talep gören bir bilimin tanımında da ortak bir noktada uzlaşılması gerekmektedir. Çeviribilim ile ilgilenen insanların çalışmalarının yer aldığı kaynaklar incelendiğinde her birinin çevirinin ne olduğunu anlatmak için farklı bir tanımı ile karşılaşmaktadır. Çevirinin tanımını her çeviribilimci farklı kelimeler kullanarak yapmaktadır. Gürbüz başka bir tanımında çeviri hakkında: “Diğer bir ifadeyle tercüme, bir değiştirme, bir başkalaştırma işlemi ise bu değiştirmenin amacı nedir?” (Gürbüz, 2017, s.35) şeklinde bir soru sorar sonra da “Anlaşılmayana anlaşılır kılma çabasıdır.” (Gürbüz, 2017, s. 35) şeklinde cevap verir. Çeviri yapan biri en önce anlamalıdır. Anlama eylemi yerine getirilmiş ise anlatma sürecine geçilebilir.

“Hiç şüphesiz tercüme sürecinde ilk adım ‘anlama’ faaliyetidir. İlk bakışta, herkes takdir eder ki, tercüme evvela bir ‘anlama’ ve daha sonra da ‘anlatma’, yani bir nevi aktarma faaliyetinden ibaret bir süreçtir. ‘Anlamak’, bizce bir mesajın, söylenen veya yazılan bir kelime, cümle veya sözcenin zihinde çizdiği resmi tanımak ve bilmekten ibarettir. Bu resim, mesajı kodlayıp iletmek

isteyenin hayal ve kodlarında aynısıysa hem iletişim ve hem de 'anlama' tam gerçekleşmiş demektir.”(Gürbüz, 2009, s.30).

1. 1. Çevirinin Gelişiminde Bazı Yaklaşımlara Göre Çeviri Terimleri Nasıl Olmalıdır?

Çeviri çalışmaları incelendiğinde çevirinin kaynak odaklılıktan erek odaklılığa, yazar odaklılıktan okur odaklılığa, dil odaklılıktan kültür odaklılığa geçiş yaptığı ortaya çıkar. Bu bilgidan yola çıkarak çeviri hangi toplum için hangi kültür için yapılyorsa o grubun gereksinimlerine, çeviriden beklediklerine cevap vermek durumundadır. Çeviri okuru sıklıkla sözlüğe bakmak zorunda kalmamalıdır. Bazı kaynak metinlerde çevrilmesi mümkün olmayan öğeler bulunabilir. Bazı metinler, öğeler çok rahatlıkla çevrilebilirken bazıları ise konuları, kültür farklılığı, dillerin gelişmişlik düzeyleri ve başka nedenlerden çeviri yapmaya çok uygun değildir. Çeviribilim alanında çeviri yapanları en çok zorlayan ise terimlerdir. Çeviri yapan kişinin hem kaynak kültüre ve o kültürün diline hem hedef kültüre ve o kültürün diline hakim olması şarttır. İki dili de biliyor olmak iyi çeviri yapabilmek demek değildir. Aynı zamanda çevirinin konusunda da azımsanmayacak bilgi birikimi gereklidir. Örneğin motorlarla ilgili bir kılavuzu motorlarla ilgili bilgisi olmayan çevirmenler yapamazlar. Eğer yapılan çeviri motorla ilgilenen ustalara yardımcı olmuyorsa, okuduklarını anlamak için sözlükler karıştırmak zorunda kalıyorlar ise çeviri okur odaklı yapılmamış, bilgi aktarılamamış demektir. Böyle bir çeviri düşünülemez. Nitekim ilaç firmaları geçtiğimiz yıllarda hedef kitlesi hasta ve hasta yakınları odaklı bir çeviriyi tercih etmiş ve kullanım talimatları ona göre düzenlemiştir.

Çeviribilim terimlerinin bazılarının anlamlarında muallaklığın olduğu bilinmektedir. Bir terimi bir çeviribilimci başka, diğer çeviribilimci başka anlamlarda kullanmaktadır. Bu tarz bir kullanım ‘eşdeğerlilik’ ve ‘yeterlilik’ terimlerinde görülmektedir.

“Yazın yapının sunduğu dünyanın dilsel bir düzenleme ile çeviri diline aktarılması sürecinde en çok sözü edilen iki kavram, ‘eşdeğerlilik’ ile ‘yeterlilik’tir. Bu iki kavram son yıllarda çeviri konusundaki incelemelerin neredeyse hepsinde karşımıza çıkar. Bununla birlikte, kullanımlarında büyük bir belirsizlik vardır. Tek belirli yönleri, özgün metin ile çeviri metnin değişik öğeleri arasında karşılıklı bir ilişkiyi gösteriyor olmalarıdır. Bu iki kavram kimileyin eşanlamda kullanılır, kimileyin de ‘karşılık’, ‘yaklaştırım’ gibisinden bambaşka bir kavramla yer değiştirir. Çeviri araştırmasının bunlarsız olamayacağı apaçık bir gerçektir.” (Rifat, 2012, s.60).

Eşdeğerliliğin bir metnin orijinal dildeki etkisinin çeviri yapılan dilde de olması gerekmektedir. Çeviribilim terimcilerinin bu anlam bulanıklığı içinde türetildiği çok açıktır. Bizim dilimizde olduğu gibi ödünçleme yapılan terimler ile bu bulanıklık daha da bulanıklaşmaktadır. Eşdeğerlik anlamındaki ‘equivalence’ ile yeterlilik anlamındaki ‘adequacy’ terimlerini anadili İngilizce olan çeviribilimciler karıştırıyor ve birbiri yerine kullanıyorsa, bu terimleri kendi diline çeviren ya da çevirdiğini düşünen hedef dilin çeviribilimcileri de elbette daha çok zorluk yaşayacaklardır. Türkçe çeviribilim terimlerinde olduğunu düşünülen sorunun asıl sebebi kaynak dil değildir. Sorunun büyük oranda Türkçe (anadil) kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Eşdeğerlik teriminden kasıt hem kaynak dil okurunda hem hedef dil okurunda aynı etkiyi oluşturmak ise bu her zaman gerçekleştirilemez. Bunu elbette bazı nedenleri vardır. Akşit Göktürk (1998)’e göre sebepler şöyledir:

- “1. Bir yazın metninin, kendi özgün dilindeki, ses, sözcük, sözdizimi, bütün yapı gibi öğelerin birbirine örüşük işlevlerinden doğma etkisinin, çok karmaşık olabileceği,
2. Karmaşık, çoğul anlamlı nitelikteki özgün metinlerin, kendi dillerinin değişik okurları üzerinde bile aynı etkiyi uyandıramayacağıdır -Değişik dillerden aktarma terimlerle sözcüklerin kullanılması,
- 3.Özellikle kaynak dil kökenli terimlerle sözcüklerin kullanılması.” (Göktürk, 1998, s. 62).

Anlaşılabacağı gibi kaynak dile çok bağılı kalmadan Türkçe terimlerin Türkçe dilinden seçilmesi gerekmektedir. Bunu yaparken de suni bir türetme değil kültüre işlemiş, yaşanmışlığı olan köklü kelimeler tercih edilmeli, dile yama yapılmamalıdır. Bu hususta ilk görev çevirmene ve onu eğitenlere düşmektedir. Çevirmen her yönden çeviri işini iyi bilmelidir. Bazı yabancı kökenli kelimelerin eşdeğerleri Türkçede var olmasına rağmen şu an mevcut çevirmenler tarafından bunlar kullanılmamıştır. Ne yazık ki dile yerleşen kelimeleri sökmek oldukça zordur ve bir devrim gerektirir bu devrim de lüzumsuzdur maksada hizmet etmez. Çevirmen belirli ilkelere sahip ve ulusal bir kültür bilincinde olursa kaynak dilin kendi dilini geliştirmesine yardımcı olabilir. Sonuçta diller bu tür etkileşimlerle kendilerini geliştirmişlerdir. Çeviribilimde işlevsellik üzerine birçok söylem yapılmıştır. İşlevselliğin yerine getirilmediği çevirilerin amaca hizmet ettiği düşünülemez. “Çeviribilim işleve yönelik bir bilimdir. ‘İşlev’ kavramı yeni paradigmanın sembolü olarak tanımlanabilir. İşlev sözcüğüyle ‘erek metin ve kültür bağlamında çevirinin işlevselliği’ öne çıkmaktadır.” (Rifat, 2012, s. 147). Günümüzde işlevsel çeviri yani birinci önceliği hedef kitle olan çeviri kuramı önem kazanmıştır. İşlev-odaklı çeviribilimi Berk şöyle açıklar: “James Holmes’a (1988a) göre , betimleyici çeviribilimin üç türünden biri. İşlev-odaklı betimleyici çeviribilim, çevirilerin çeviri olarak beimlenmesiyle değil, erek dizgede toplumsal-kültürel durum içindeki işlevlerinin betimlenmesiyle ilgilenir.” (Berk, 2005, s. 129). Bu tanım, çeviri bilimin kaynak odaklılıktan erek odaklı bir yaklaşıma geçiş yaptığının gösterir niteliktedir. Güncel çeviribilim anlayışına göre çeviri hedef kitlenin gereksinimlerine cevap vermelidir. Bu da bize çeviribilim terimlerini Türkçeye çevirenlerin en önemli görevlerinin bu terimleri anlaşılır kelimeler arasından seçmek olduğunu gösterir. Bu sayede erek odaklı yani işlevsel bir çeviri yapılmış, hedef kitlenin gereksinimi karşılanmış olur. Bu açıklamadan şu çıkarım yapılabilir: Kullanılan çeviribilim terimleri işlevsel olmalıdır ve çeviribilim ile ilgilenen insanlar bu terimleri kullanırken, okurken ve anlatırken yapılan çalışmalardan verim alınabilmesi için anlamlarının net olarak anlaşılması ve insanların zihinlerinde bir anlam ifade etmeleri gereklidir. Bu insanların zihinlerinde kastedilen anlamın resmi çizilmiyor, başka kelimeler kavramlar ile ilişkiler kurulamıyor ise bu işlevsel bir çeviri

olmamıştır. Herhangi bir terimin ne anlama geldiğini bulmak için sözlük karıştırmak usanç vericidir. Çeviribilim terimlerinin anlamlarının netliğe kavuşturulması gerekmektedir. Bütün çeviribilim çalışmaları anlamın önemine vurgu yapmıştır. Çevirmek için önce iyi anlamak gerekmektedir. İyi anlamak için de terimlerin açık seçik ve açıklayıcı olması gereklidir. Yabancı yayınları, yabancı çeviribilimcilerin yayınlarını tercüme edip onların terimlerini çevirmek yerine Türkçede mevcut anlaşılır terimlerin bulunup kullanılmalıdır veya açıklayıcı ve anlaşılır terimler yapmak yoluna gidilmelidir.

“Kaynak metne yönelik değil, aksine erek kültüre yönelik çeviri yapılır. Çevirmen çeviri olayına, diğer etkenlerle birlikte, erek sisteme yönelik bir şekil verir.” (Tosun, 2017, s.152). Çeviri yapılırken kaynak metne sadık olmak gereklidir. Bu sadakat erek okurun anlayamadığı terimler oluşturmak ile sonuçlanıyor ise yapılan çevirinin kaynak esere olan sadakati hiçbir anlam ifade etmez. Çünkü ortaya çıkan çeviribilim terimleri anlamı aktarmaktan uzak olduğunda onlara yüklenmek istenen anlamı erek kitleye ulaşamaz. Çünkü orijinal ürünü ortaya çıkaranın amacı, çevirmenin amacı ve o çeviriyi kullanan kişilerin amaçları değişiklik gösterir. Eğer çeviribilimle ilgili bir eser çevriliyor ise çeviriyi yapan kişinin çeviribilimci ya da çevirmen olması farklı sonuçlar doğurur. Çeviribilim akademisyenleri ve öğrencileri işlerini bir çevirmen gibi yapmamalıdır. Çünkü bir çevirmen çeviri işini para karşılığı yapmaktadır. Çeviri işi bittikten sonra ortaya çıkan çeviriyi kendisi kullanmayacaktır. Fakat çeviribilimciler yabancı kaynaklı çeviri bilim eserlerini çevirdikleri zaman olay tam tersidir. Ortada bir ücret yoktur ve yapılan çeviriyi diğer çeviribilimciler gibi kendileri de kullanacaktır. Bu çevirileri yapanlar, ortaya çıkan çeviribilim terimleri öğrenci ve akademisyenler tarafından kabul görecektir mi, diğer çeviribilimciler çevrilen eserdeki çeviribilim terimleri için hangi ifadeleri seçmiştir ve anlamı aktarıyor mu gibi kıstasları düşünmek zorundadır. Bu özellikleri taşıyıp taşımadığı üzerinde detaylı çalışma yapmadan üretilen çeviribilim terimleri anlam aktarımında işlevsiz kalmaktadır. Çevirmen işini yapar ücretini alır ama çeviribilimci ortaya çıkan çeviribilim terimlerini kullanacak ve başkalarının kullanımına sunacaktır. Çeviribilim alanında yapılan çeviriler yeni yapılacak olan çalışmalar için kaynak niteliği taşıyacaktır. Bu nedenle çeviribilim alanındaki çeviri işlemleri bir çevirmen

gibi yapılmamalıdır. Çeviribilim alanında yapılan çevirilerin erek kitlesini çok iyi tanıyan çeviribilimciler bu işi yapmalıdırlar. Bu alandaki çeviriler özellikle terim içeren çalışmalar itina ile çevrilmelidir. Zaten çeviri ile ilgili etraflı bir bilgi birikimine sahip olan çeviribilimciler alanın terimlerini anlaşılır kelimelerden seçmelidirler bu sayede hedef kitle için anlaşılabilir bir terimce oluşturulmasına katkıda bulunabilirler. Çeviriyi ve çeviribilim terimlerini kullanacak olan çeviribilimciler ise hedef kitleyi çok iyi tanıdığı ve kendileri de hedef kitle oldukları için anlatılmak isteneni etraflıca anlayabilecek ve anlaşılacak şekilde çeviri işini yapmış olacaktır. Çeviribilim alanında kullanılan terimlerin çoğunluğu anlaşılmaktan uzaktır. Bu sorunu sebeplerinden biri de çeviri işini basit görmek olabilir. İki dili de bilen herhangi biri çeviri işlemini gerçekleştirebilir diye yaygın bir görüş ne yazık ki mevcuttur. Elbette bu düşünceler çeviri bilim ile bir bağı olmayan kişilere mahsustur. Çeviri ile uzaktan yakından münasebeti olan insanlar çeviri işinin bu kadar basit olmadığını da bilirler.

Eğer kaynak metne sadık kalma amacı ile birebir çeviri yapılır ise günümüzde robotların yerine getirdiği işlevden öteye gidilemez. Bu tür çevirilerin tekrar çeviri sürecine tabi tutulması gerekmektedir. Çeviri tekrar çevrilmeye muhtaç olur. Türkçe yapılan çevirilerde ne yazık ki Türkçe kaynaklı görünen ama ana dili Türkçe olan insanların yabancı kaldığı birçok öge vardır. Birçok insan, bilim dili farklıdır, bilim dili böyle olmak zorundadır diyecektir. Bu tür eleştirilere ise Türkçede var olan kelimelerle bilim yapılmasının gerektiğini hatırlatılmalıdır. Her millet bilimi kendi dilinde geliştirir. Bilimde gelişme sağlanması için bilim insanlarının anadillerinde düşünceleri ve çalışmalarını bu dilde gerçekleştirmeleri ilerlemede kolaylık sağlayacaktır.

Çeviribilim kaynakları incelendiğinde Skopos kuramı ile karşılaşmak olasıdır. Bu kuramda en üstün kavram amaçtır. Çeviri yapmanın amacı asla geri plana atılmamalıdır. “Katharina Reiss ve Hans J. Vermeer’in 1970’lerin sonlarında ve 1980’lerin başlarında ortaya attığı ... bir çeviri kuramı.... Skopos sözcüğü Yunanca amaç anlamına gelmektedir.... Kaynak metin kaynak kültür; çeviri metin (Translat) da erek kültür için üretilir.” (Berk, 2005, s. 150). Bu nedenle çeviribilim ile ilgili

yapılan çevirilerin birincil amacı olan bu bilime kaynak sağlamak ve dış kaynaklarla onu zenginleştirip beslemektir. Dışarı kaynaklı kuramları ve terimleri Türkçeye kazandırarak bu ülkede çeviribilimin gelişmesine katkı sağlamak her çeviribilimcinin görevlerindendir. Bu çerçeveden bakıldığında, üretilen kaynaklardaki çeviribilim terimlerinin anlaşılır kelimeler seçilerek oluşturulması Skopos kuramına hizmet edecektir. Dolayısı ile bu alanda yapılan çeviriler amaca hizmet etmiş olacaktır. Hedef kitlenin anlamakta zorluk yaşadığı terimler oluşturmak amacın üstünlüğü kavramı ile bağdaşmamaktadır. Bu terimleri ezber yaparak öğrenmeye çalışmak ile harcanan zamanda araştırma ve geliştirme çalışmaları yapılması çok daha yerinde olacaktır.

Türkiye'deki çeviribilim terimlerinin anlamı kolayca aktarabilen kelimelerden seçilmesi gerekmektedir. Anlaşılmadığını öne sürülen terimlerin anlamlarının net olmamasının bazı sebepleri olduğunu saptanmıştır. Sonraki bölümlerde bu sebeplere yer verilmiştir. 'Belirtik çeviri, edimsel eşdeğerlik' gibi ek ve kök olarak Türkçe ama zihinlerde terimin aktarmak istediği manadan farklı anlamlar uyandıran terimler incelenmiştir. Bu inceleme 1928 yılında gerçekleştirilen dil devrimini de incelemeyi gerekli kılmıştır. Sıradaki bölümde bu anlaşılmazlık sorununun sebepleri arasında görülen Türk Dil Devrimi incelenecektir.

1. 2. Türk Dil Devrimi ve Çeviribilim Terimleri

Cumhuriyetin ilanından sonra 1 Kasım 1928 yılında Latin alfabesine geçilmiştir. Bu geçişi takiben Türk Dil Kurumu kurulmuş ve çeşitli faaliyetlere başlamıştır. TDK'nın resmi internet sitesinden öğrendiğimize göre bu kurumun

çalışma alanı iki ana başlıktan oluşmaktadır: 1. Türk dili üzerinde araştırmalar yapmak, yaptırmak, 2. Türk dilinin güncel sorunlarıyla ilgilenerek çözüm yolları bulmak.¹

12 Temmuz 1932 yılında kurulan Türk Dil Kurumunun kurulma sebebi Türk dilini bağımsız bir dil haline getirmektir. Bağımsız bir dil oluşturmak için yabancı kökenli kelimelerin dilden çıkarılması işlemi yapılmıştır. Fakat bu ayıklama sadece Arapça ve Farsça kökenli kelimelere yapılmış, özellikle Fransızca gibi batı kökenli kelimelere dokunulmamıştır. Fransızca kelimeler gazete, dergi ve kitaplarda çokça kullanılmış ve kullanılması özendirilmiştir. Bu vaziyeti eleştirmek için Recaizade Mahmut Ekrem “Araba Sevdası” isimli bir roman kaleme almıştır. Bütün bu çabalara rağmen Türkiye halkı çocuklarına Arapça kökenli isimler vermeye, dükkanların apartmanların isimlerini Arapça veya Farsça kökenli kelimelerle oluşturmaya devam etmiştir. Bu örnek bile halkın köklerinden kopmadığını ve batı dillerini tam olarak özümseyemediğini gösterir niteliktedir. Farsça, Arapça ve Türkçe kelimelerden oluşan Osmanlıca, halkın dilinden uzun yıllar atılamamıştır. Arapça ve Farsça kökenli kelimeler ve tabirler hala kullanılmaktadır.

Arapça, Farsça ve Türkçe dillerinin birleşiminden oluşan Osmanlıca, üç milletin kaynaşmış olduğunun bir simgesidir. Yüzyıllarca bu milletler bir arada yaşamış, kaynaşmış, bir arada olmuşlardır. Dil devrimi ile doğduğundan itibaren bu karışım ile yoğrulup büyüyen insanlara “dilinden bu kelimeleri at artık bu kelimeleri kullanmayacaksın” denilmiştir. Halkın, diline yerleşmiş kelimeleri unutmaya çalışarak yerine yeni kelimeler kullanması sağlanmaya çalışılmıştır. Hali hazırda var olup, yaşayan ve kullanılan kelimelerin yerine yenileri türetilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmaların hedeflendiği kadar kolay olmamasının sebepleri çeşitlidir. En önemli sebep ismi var olan bir olgu veya nesne için başka bir isim bulmaktır ve o yeni ismi kullanmaya alışmak oldukça zordur. Yıllardır “edebiyat” dediğimiz sanata “yazın” demek ve herkese “yazın” dedirtmeye çalışmak kolay değildir. Çünkü kendini bildi bileli bu sanatı “edebiyat” diye bilen insanlar “yazın” kelimesini kabul edip bu kelimeyi benimsemekte zorluk yaşayacaktır. Eğer “yazın” kelimesi bulunan yeni bir

¹ <http://tdk.gov.tr/tdk/kurumsal/tarihce-2/> Erişim Tarihi: 15.06.2020

icat, buluş için üretilse idi bu kelime çok daha kolay benimsenir ve kullanımı yaygınlaşabilirdi. Bu durum çeviribilim terimleri için de geçerlidir. İnsanların “tercüme, çeviri” olarak bildiği, kullandığı çeviri eylemi için “traduktoloji” kelimesi kullanılmış ve insanlardan da bu kullanımı tercih etmeleri ve yaygınlaştırmaları beklenmiştir. Halk yıllardır kullandığı “tercüme, çeviri” kelimelerinden vazgeçmemiş yeni kelimeyi reddederek kullanmamıştır. Çünkü dilimizde “çeviri” işini “traduktoloji” kelimesinden çok daha iyi anlatabilen kelimeler varken yeni ve özellikle yabancı kelimeleri kullanmaya gerek yoktur. Aynı şekilde “kural” olarak kullanılan kelime yerine “norm” kelimesi özendirilmeye çalışılmış ve bir çeviri bilim terimi olarak insanlara sunulmuştur. İnsanlar bu kelimenin anlamını anlayamamaktadırlar. Çünkü kelime tamamen yabancı bir kelimedir. Daha önemli sebep ise “kural” kelimesiyle aynı anlama gelen ve halkın kullandığı ve net olarak anladığı “kaide, nizam” kelimeleri de vardır. Görüldüğü gibi bir şeyi anlatmak için kullanılabilecek birden çok kelime Türkçede de mevcuttur. Bu devrim ile bu kelimelerin yerine yeni ve yabancı kelimeler üretilmiştir.

Dil devrimi ile bilindiği gibi Arapça ve Farsça kelimeler Türkçeden büyük oranda ayıklanmıştır. Bu ayıklama çok geniş olan kelime hazinesini daraltmıştır. Osmanlının torunlarına bıraktığı bu miras hayırsız bir oğlanın gelip babasının zenginliğini tükettiği gibi harcanmış, bütün emekler, yılların birikimi o ihtişam ve zenginlik yok olmaya mahkum bırakılmıştır. Osmanlıca kelimelerin yerine türetilen yeni kelimeler ise anlamı tam olarak karşılayamayan ve ince farkları aktaramayan kelimelerdir. Örneğin ‘istemek’ ile ‘talep etmek’ birebir aynı mıdır? Talep etmek çok daha nezaket içeren yumuşak bir anlama sahiptir.

Dil devrimi gerçekleştikten sonraki yıllarda yeni kelime türetme işlemi çok yoğun bir şekilde yapılmıştır. Bu yoğun çalışma zamanla kesintiye uğramıştır. Nitekim bu üretim şu anda yetersiz kalmakta ve en önemlisi çok geç yapılmaktadır. Yeni kelimeler Türkçeye girdikten çok uzun bir süre sonra TDK bu yeni kelimelere Türkçe karşılıklar bulmaya çalışmakta bulunan kelimeler ise zaten yabancı kökenlisi dile oturmuş olduğundan yerleşememektedir. Örneğin ‘euro’ yıllar sonra ‘avro’ olmuş ama çok az insan ‘avro’ kelimesini kullanmayı tercih etmiştir. Türkçede

yabancı kelimelerin kullanımının özendirilmeye çalışılması konusunda aşırıya gidildiği gerçeği dil devrimi ile ilgili birkaç kaynak incelendiğinde anlaşılmaktadır.²

1940’larda bile halka zorla bazı kelimelerin benimsetilemeyeceği anlaşılmış ve bazı yayınlarda bu konu kaleme alınmıştır. Yabancı kelimelerin, özellikle Fransızca, kullanımlarının özendirilmesi ve Türkçe kelimelerin de üretilmeye çalışma sürecinin yaşandığı dönemde bazı kelimeleri halkın anlamadığı ve kullanmamayı tercih ettiği anlaşılmaktadır. Dil bilimcilerin çok iyi bileceği gibi kelimeler kültür ile beslenir ve ortaya çıkmaları için belirli bir zaman gereklidir. “Bir başka deyişle söylenen tek bir sözcüğün ardında geniş kavramlar, kültürel birikimler gizlidir.” (Şahin & Yetkiner, 2017, s.176). Kitaplar, araştırma yazıları, şiirler, çeviri ile elde edilen eserler ve herhangi bir tür yazı oluşturulurken seçilen kelimeleri yazarın kültürel birikimi belirler. Bu seçimler dile ahengi, sanatsal söyleyişi ve anlam derinliğini kazandırır. Bu kelimeler çoğunlukla yıllardır kullanılan yerleşmiş kelimelerden seçilir. Dile yeni girmiş, yeni üretilmiş kelimelerin kullanımı bir anda olmamaktadır. Benzetme isabetli ise, yeni kelimeler için mayalanma süresi gereklidir. Aksi halde maya tutmaz ve hedeflenen amaca ulaşılmaz. Mayalanmaya bırakılmayan kelimeleri onların sahibi ve birincil kullanıcısı olacak halk, dilinde kullanmayı kabul etmemiştir. Fabrika üretimi tarzında seri üretimle piyasaya sürülen kelimelerin bir kısmının içi boş kalmıştır.

“Yabancı dillerden gelme sözlere gelince, bunlar da iki türlüdür: bir takımı, kullanıla kullanıla halkın diline kadar girmiş olanlardır. Bunları, dilimizin kendi ses ve kelime türetme kanunlarına göre, benimsemekte diyecek bir şey yoktur. Ancak Türkçenin kendi dil kanunlarına uymayan, halkın anlamadığı, benimsemediği sözleri elden geldiği kadar çabuklukla yazı dilimizin de dışına çıkarmak borcumuzdur.” (Türk Dili, 2. Ser. 1940, s.20.)

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere bazı kelimelerin kullanılmaya, kullandırılmaya çalışmasının yanlış olduğu kabul edilmiştir. Yazı dilinde de kullanılan kelimeler halk tarafından bir nevi reddedilmiş dile kabul edilmemiştir.

² -Bozgeyik, Burhan, Dil Davası, Prof. Dr Kadri Timurtaş ile Mülakat, 1995, Bedir Yayınları

-Lewis, Geoffrey, Trajik Başarı: Türk Dil Devrimi, 2016 (Çev. Mehmet Fatih uslu), Çeviribilim Yayınları

Osmanlıca çok zengin ve zarif bir dildir. Ayrıca Türkçe Osmanlıca ile kıyaslandığında çok fakir kalmaktadır. Yarım asır sonra bile bu eleştirilerde bahsi geçen yanlışın izlerini görmektedir. Bu yanlışın izlerinin büyük bir kısmı işte çeviri bilim terminolojisinde de görülmektedir. Yaşayan terimler bulmak yerine uydurma, yalnızca yazarın kendisinin anlayabildiği terimler üretildiğine şahit olunmaktadır. Örneğin, “biçem” olarak çevirisi yapılan kelimeyi incelediğinde çeviribilimde çokça kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca “biçembilim” şeklinde çeviri bilim terimlerinden biri olarak çeviribilim kaynaklarında yer aldığını görmekteyiz. Halbuki “üslup” kelimesi “biçem” kelimesine göre çok daha estetik bir kelimedir ve anlam bakımından aktarılacak istenen anlamı çok daha iyi aktarabilmektedir. Bu çalışmanın konusu olan çeviribilim terimlerinin çoğu da mana bakımından olsun, halkın anlamaması açısından olsun böyle bir güzelliği taşımamaktadır. Ne yazık ki çeviribilim terimleri incelendiğinde yukarıda eleştirisi yapılan duruma çokça rastlanmaktadır. Çeviribilim terimlerini incelemeye başlamadan önce “terim” ile ilgili bilgi vermek yerinde olacaktır. Sonraki bölümde terim nedir ve özellikleri ne olmalıdır konusu ele alınmıştır.

2.BÖLÜM

ÇEVİRİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

2.1. Dünyada Çeviri

Her bilimi olduğu gibi çeviribilimi de tarihi gelişim sürecinin içinde ele almak gerekir. İnsanın ilk çevirmeni annesidir, veya ona bakan kişi ya da kişilerdir. Bir bebeğin değişik ağlama seslerinden, tonlamalarından ne demek istediğini anlamak bir çeşit çeviridir. Günlük hayatta bile dil içi çeviriler, işaret dili çevirileri yapmaktayız. Bilinçli ya da bilinçsiz yapılan çeviriler yaşamımızın bir parçasıdır. İlk insandan ve ilk çağlardan başlamak gerekirse ilk çeviriler, işaret dili ile yapılan, resimler kullanılarak ifade edilen ve konuşularak yapılan sözlü çeviriler olmuştur. Yazının icadı ile çeviri yeni bir boyut kazanmış ve çeviriler kalıcı hale gelebilmiştir.

Çeviribilimin hangi aşamalardan geçtiğini bilmek öne sürülen kuramları anlamakta, kuramlar arasında bağ kurmakta bazı saptamaların, araştırmaların, gidilen değişikliklerin sebeplerini anlamakta aydınlatıcı olacaktır. “Çeviri ediminin insanlık tarihi kadar eski olması, insanın sosyo-kültürel bir varlık olarak içinde yaşadığı dünyayı daha iyi anlayabilmek için kendi kültür, düşünce ve yaşayış biçiminden farklı olanlarla iletişim kurma gereksinimiyle ilintilidir.” (Yücel, 2016, s.11). Çeviri, bizden önceki insanlar tarafından da birçok sebepten ötürü yapılmaktaydı bizden sonra da yapılmaya devam edecektir. Yüzyıllar önce de insanlar birbirlerini anlamak için diller arası çeviri yapmışlardır. “Bilindiği gibi, bazı karar ve anlaşmalarda birden çok dilin, 4500 yılından önce yan yana kullanıldığı arkeolojik bulgularla kanıtlanmıştır.” (Yücel, 2016, s. 29). Günümüze kadar ulaşan eserlerden çeviri yapma eyleminin insanlık tarihi kadar eski olduğunu öğrenilmektedir. Çeviribilimin bugününe ve geçmişini birlikte incelemek gerekmektedir. Nitekim bu bilimin gelişim süreci bazı yerli ve yabancı bilim insanları tarafından incelenmiş ve bu konu hakkınlar eserler hazırlanmıştır. Yücel de çeviribilimin tarihsel bir altyapıya sahip bir bilim olduğunu vurgulamaktadır. “Başka bilim dallarında olduğu gibi çeviri bilimin

de tarihsel bir alt yapıya dayanan bir gelişim süreci içinde olduğu açıktır.” (Yücel, 2016, s. 24). Yücel’in de değindiği gibi çeviribilim de altyapısı ile birlikte bir bütündür ve onu bir bütün olarak incelemek gerekir. Çeviribilimin bahsi geçen tarihi gelişimi incelenirken başka alanlardaki gelişmelerde önemli bir rol üstlendiği ortaya çıkmaktadır. Çeviri sayesinde hayli gelişme yaşanmış, bu gelişmeler toplumdan topluma, dönemden döneme aktarılmıştır. “Farklı toplumların birbirinden etkilenmelerini, öğrenmelerini, paylaşımlarını sağlayan çeviri, insanın kendini daha iyi tanımasına, geliştirmesine, zenginleştirmesine giden en etkili yollardan biridir.” (Yücel, 2016, s.19). Yücel, çeviri toplumların gelişmesi için en etkili yoldur demiştir. Birçok alandaki gelişmeleri takip etmek yine çeviri sayesinde olmaktadır. Bazı alanlarda ülkeler arasındaki farkın hızlıca kapanmasında, geliştirilen bazı uygulama veya kuramların hemen yaygınlaştırılmasında en esas görevi yapan yine çeviridir.

Kalıcı olan yazılı çeviriler, sözlü çeviriden daha sonra yapılmaya başlanmıştır. “Yazı tarihinin dillerin ortaya çıktığı tarihlerden çok sonra ortaya çıktığı düşünüldüğünde, ilk yapılan çevirilerin sözlü çeviriler oldukları söylenebilir.” (Doğan, C. 2018, s. 120). Çeviribilim ile ilgilenenler Babil kulesi ve dillerin yaratılması ile ilgili anlatılanları bilmektedir. Bu görüşe göre dünya üzerinde çok sayıdaki farklı dil konuşulmasının sebebi bir cezadır. “Çevirinin anlamı ve işlevi konusunda önemli ipuçları veren bu olgu, Tevrat’taki bir söylenceye dayanmaktadır. Bu söylenceye göre: Daha önce tek bir dile sahip olan insanların, gücü simgeleyen ve gökyüzüne kadar ulaşan bir kulenin yapımına girişmeleri, Tanrı tarafından bir başkaldırı olarak görülür. Kendiyle boy ölçülmesine öfkelenen Tanrı, bu kulenin yapımını engellemek için insanların dillerini bölerek, onları cezalandırır.” (Yücel, 2016, s.13). Dilleri ayrılan insanlar birbirlerini anlamakta sorun yaşadıkları için çeviri eyleminin ilkinin bu zamanda başladığına inanılmaktadır. Kutsal kitabımız Kur’an ise aşağıdaki ayet ile dillerin yaratılmasına açıklık getirmektedir: *Gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olması, O’nun varlığının ayetlerindendir. Doğrusu bunlarda bilenler için dersler vardır.* (Rum 30/22). Tevrat’a göre ceza olan farklı diller Kur’an’a göre düşünülmesi gereken bir yaratıştır.

Çeviri tarihinin bölümlere ayrılması gerekir ise Antik Dönem, Ortaçağ Dönemi, 20. Yüzyıl dönemi, 20. Yüzyıldan sonrası olarak çeşitli dönemler şeklinde incelenebilir.

“Çeviri tarihi ile ilgili çalışmalar, çevirinin düzenli ve sistemli bir şekilde yapıldığı ve çeviri eyleminde kuramsal tohumların atıldığı ilk dönemin Antik Roma dönemi olduğunu göstermektedir.” (Odacıoğlu, C., Uysal, N. 2014, Giriş bölümü).

Geçmişte çeviri işini yapan insan sayısı nüfusa oranla şimdikiye kıyasla çok daha azdı. Okuma yazma bilenlerin sayısındaki azlık, geçim kaynağının büyük oranda tarım ve hayvancılık üzerine olması gibi sebeplerden ötürü sınırlı sayıdaki bir topluluk çeviri işlerini yürütmekte idi. Teknolojinin çağımızdaki kadar gelişmemiş olması nedeniyle de çevrilen eserleri bulundurmak ve hizmete sunmak bir kurumun varlığını gerektirmekteydi. Bu kurumun elbette fiziksel bir ortama ihtiyacı vardı. Önceki yüzyıllar düşünüldüğünde çeviri yapılan ve çeviri eserlerin bulundurulduğu yapılar kütüphanelerdi. Bu nedenle çeviribilimin tarihini anlatmaya kütüphanelerden başlamak gerekir. İncelenen kaynaklarda çeviri eyleminin, kütüphanelerin görevlerinden biri olduğu görülmektedir. “Kütüphanelerin geçmişteki hem bir ilim yuvası, hem de devlet resmi arşivi olarak işlev görmesi, kütüphanelerde çeviri etkinliğinde bulunulmasını kaçınılmaz kılmış ve gerek kültürel, gerekse bilimsel gelişmede bu beraberliğin büyük payı olmuştur.” (Yazıcı, 2004, s. 49).

Çeviribilim ve kütüphane arasında çok eski tarihlere dayanan bir işbirliği vardır. Çevirinin tarihi gelişimini incelerken kütüphaneler ve çeviri arasındaki ortaklıktan bahsetmek gerekmektedir. Kütüphanelerin antik çağlardan başlayarak yazının yayılmasına ve çeviriye katkısı göz ardı edilmemelidir. Bilginin artması ve zengin bir kültür anlayışının benimsenmesiyle kütüphaneler gelişmiş ve çoğalmıştır. Herkesçe bilinen İskenderiye Kütüphanesi gibi başka kütüphanelerin de yok edilmesi birçok bilginin de yok olmasına sebebiyet vermiştir. Çoğu kaynağın kaybolduğu veya yok edildiği hesaba katıldığında günümüze kadar ulaşabilen çeviri kaynakları oldukça az sayıdadır. Bu durum çeviri araştırmalarında bilgi noksanlıklarına sebep olmaktadır. Çünkü şu an üniversiteler bünyesinde ele alınan çeviri eylemi kütüphanelerde yapılmaktaydı. Dünyada çeviri tarihi ile ilgili yukarıda değindiğimiz

gibi çok sayılamayacak kadar bilgi mevcuttur. Türklerin tarihi ele alındığında da günümüze kadar ulaşabilmiş bazı çeviri çalışmaları mevcuttur.

2.2. Eski Türk Devletlerinde Çeviri

Her millet gibi Türkler de tarihleri boyunca çeviri eyleminde bulunmuştur. Türkler söz konusu olunca ilk akla Köktürkler gelmektedir. “Türk dili için çeviri çalışmalarını, ilk yazılı belgelerin verildiği Köktürk dönemine kadar götürmek mümkündür” (Üstün, 2018, s. 30). Edinilen bilgiye göre bu çeviri Çince'den Orhon Türkçesine yapılan bir çalışmadır. “Çin diliyle bir Budist metni olarak neşredilen *Nirvana-Sutra*'nın 6. Yüzyılın sonunda Çince'den Orhon Türkçesine çevrilerek Bumin Kağan'ın oğlu Topo'ya gönderildiği bilinmektedir. Fakat metnin kendisine hala ulaşamamıştır.” (Aktaran: Üstün, 2018, s. 30). Diğer dönemlerle kıyaslandığında, okuma yazma oranının düşüklüğü ve yazının aktarılabilmesi için malzemeleri elde etmenin güçlüğü gibi sebeplerden yazı ve çeviri çalışmalarına Köktürkler zaman ayırmamış olabilir. Ayrıca tarih olarak çok daha eski bir zamanda yaşadıkları için yapılan çalışmaların günümüze kadar ulaşmamış olması da muhtemeldir.

Uygur Türklerinden bugüne kadar ulaşan çeviri eserler, Köktürklerle karşılaştırıldığında sayıca daha fazladır. “Uygurlar döneminde, Budist, Maniheizm, ve çok az sayıda Hristiyan çevreye ait dini eserlerin büyük bir kısmı Çince, Toharca, Sanskritçe, Tibetçe ve Soğdçadan Uygur Türkçesine çevrilmiştir. Bu metinlerin çevirisini yapmaktaki amaç, dinsel ilke ve öğretileri, daha anlaşılır duruma getirmektir.” (Aktaran: Üstün, 2018, s.31). Uygur döneminde dini amaçlarla çeviriden faydalandığı anlaşılmaktadır. Çevirilerde kullanılan dillerin sayısındaki çokluk ise çeviri eyleminin daha çok insana hitap ettiğini göstermektedir.

Karahanlılar dönemindeki çeviri çalışmaları söz konusu olunca İslam dini ile ilgili çalışmalardan bahsedilebilir. Karahanlılar için yeni olan dini anlamak ve ibadetlerini yapabilmek ve yaşam tarzlarını yeni dine uydurabilmek için

Kur'anın Karahanlı Türkçesine çevrilmesi gerekmiştir. “10. Yüzyıldan itibaren İslamiyet’i devlet dini yapmış olmaları, bu yüzyıldan itibaren Kur’an tercümelerinin varlığını açıkça ortaya koymaktadır. İlk tercümenin kim tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmese de 1069 yılında yazılmış olan *Kutadgu Bilig* adlı eserdeki İslam dinine ait bir takım ilke ve öğretilere ait ifadeler bu tarihten önce Kur’an-ı Kerim tercümesi yapıldığı izlenimini uyandırmaktadır. Bundan hareketle ilk Kur’an tercümesinin Karahanlı Türkçesiyle yapılmış olduğu tahmin edilmektedir.” (Aktaran: Üstün, 2018, S31).

Karahanlılardan önceki Türk devletlerinde olduğu gibi Karahanlılar döneminde yapılan çeviri çalışmalarından günümüze kadar ulaşan çok az sayıda eser bulunmaktadır.

Harezm dönemine gelince yine dini amaçla yapılan bir Kur’an tercümesi çeviri çalışmaları arasında yerini almaktadır. Üstün’den öğrenildiğine göre bu Kur’an tercümesi varlığını korumaya devam etmektedir ve bu döneme kadar ulaşmayı başarmıştır. “Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Alipaşa Bölümünde bulunan satır-arası Kur’an tercümesi Harezm Türkçesi nitelikleri göstermektedir.” (Üstün, 2018, s.31). İslam dinini kabul eden devletler diğer İslam devletlerini de takip etmek durumunda kalmışlardır. Harezmli de sadece Kur’an çevirisi yapmamışlar başka dini eserleri de çevirmişlerdir. Bu döneme ait olup bugüne kadar korunabilmiş olan bir başka çeviri eser ise dini amaçla yapılan bir mesnevidir. “Ayrıca bu dönemde, 12. Yüzyılda Genceli Nizami tarafından yazılan *Hüsrev ü Şirin* adlı mesnevi *Kutub* mahlaslı bir Türk şairi tarafından Harezm Türkçesine çevrilmiştir.” (Üstün, 2018, s.31).

Kıpçak Türkçesi dönemine gelince önceki döneme kıyasla çok sayıda çeviri eserle karşılaşmaktadır. Ayrıca bu çeviri eserler sadece dini amaçla yapılmamış başka alanlarda da çeviriler yapılmıştır. Bu eserlerin isimlerine Üstün’ün eserinden

ulaşılabilir.³ İncelenen zaman güncel tarihe yaklařtıķķa ulaşılabilen eser sayısında da artış görülmektedir.

Çağatay Türkçesi dönemindeki çeviri çalışmaları da Kıpçak Türkçesi dönemindeki gibi çeşitli konular üzerine yapılmıştır. Yine stn'den öğrenildiğine göre Kur'an ve dini içerikli eserlerin yanında edebi eserler de çeviri eserler arasında yerini almıştır. Arapça ve Farsça olarak yazılmış olan bir çok eser Çağatay Türkçesine evrilmiştir.⁴

Anadolu Türkçesi döneminde yapılan çeviri eylemleri incelendiği zaman eser sayısındaki artış dikkati çekmektedir.⁵ Dikkati çeken başka bir husus ise yapılan eviriler Arapça ve Farsça eserlerden seçilmiştir. Türk devletlerinin İslamiyet odaklı çalışmalar yaptıkları, Tanzimat döneminde kadar Batı dillerinde yapılan eserlerle ilgilenmedikleri sonucuna ulaşılabilir. "Tanzimatla birlikte yönünü Batı'ya dönen Türk toplumu, o zamandan günümüze kadar ve hala devam etmek üzere Batı dillerinden Türkçeye çeviri çalışmalarını sürdürmektedir." (stn, 2018, s.32). Türk devletlerindeki çeviri çalışmaları hakkındaki kısa bilgilerden sonra, Osmanlı tarihinde çeviri üzerine ne tür çalışmalar yapıldığını da incelemek faydalı olacaktır.

2.3. Osmanlı Devleti'nde eviri

Askeri stnlĞ sebebiyle sınırları genişleyen Osmanlı İmparatorluğunda çok sayıda millet yaşamıştır. Osmanlı'nın, çoğunlukla Müslüman, Rum-Ortodoks, Ermeni ve Yahudilerden oluşan çok milletli bir imparatorluk olduğu bilinmektedir. Bu çok milletlilik çeviri yapmayı bir zaruret haline getirmiştir. "Osmanlılar dönemindeki 'çok milletlilik' kavramı günümüzde olduğundan farklı bir kavrama işaret etmektedir.... Osmanlıların Hristiyan kökenli milletleri Müslümanlarla kaynaştırması dşnlemediğinden, çözüm olarak her topluma kendi içinde

³ stn, Mehmet Cihat,(2018). Diliçi eviri Bağlamında Kenz'r Reda, Ankara: gece Kitaplığı, s. 31,32

⁴ stn, Diliçi eviri Bağlamında Kenz'r Reda, s. 31,32

⁵ stn, Diliçi eviri Bağlamında Kenz'r Reda, s. 31,32

örgütlenme hakkı verilmiştir.” (Yazıcı, 2004, s.65). Bu nedenle Osmanlı egemenliği altına giren milletler kendi dillerini özgürce konuşmaya devam etmişler, yazışmalarını da edebi eserlerini de kendi dillerinde vermişlerdir. İç içe yaşadıkları diğer milletlerle aralarındaki iletişim zorunlu olmuştur. Bu zorunluluk çeviriyi de beraberinde getirmiştir. Günlük dilde, adli işlemlerde ve çeşitli yazışmalarda profesyonelce olmasa da çeviri mecburen yapılmıştır. Farklı kültürler birbirinden etkilenmiş bir dereceye kadar kaynaşmıştır. Toplumsal ve kültürel gelişmenin temeli olan kütüphaneler Osmanlıdaki imparatorluğun kültürel eğilimini ortaya çıkarır. Hem doğu hem batı özelliklerine sahip toplumsal yapıdaki bir devletin kimliği bu farklılığın kaynaşmış hali olmuştur. Halifeliğin Osmanlı Devleti’ne geçmesi ile önem verilen değerler farklılaşmaya başlamıştır. Yazıcı bu konuya şöyle değinir: “Ne var ki, Osmanlı’da hedef, İslam dünyasının önderi olarak İslam kimliğini ön plana çıkarmak şeklinde belirlendiğinden, dizginini elinde tuttuğu kültürel politikası da İslam kültürüne dayalı olarak gelişecektir.” (Yazıcı, 2004, s. 69). Halifeliğin Osmanlı’ya geçmesi ile İslam aleminin lideri olan imparatorluk, İslam kimliğine daha çok önem vermiş kültürel gelişimini de İslam’a göre şekillendirmiştir. Bu durum çeviri etkinliğine Arapça dilinin de girmesine vesile olmuştur.

Osmanlı’da çeşitli kütüphaneler olduğu bilinmektedir. “Osmanlı İmparatorluğunda saray kütüphaneleri, medrese, camiler, imarethane (düşkünler evi) ve özel kişilere bağlı olmak üzere beş çeşit kütüphane bulunmaktadır.” (Yazıcı, 2004, s. 70). Bu kütüphanelerde çok çeşitli eserler olduğu bilinmektedir. Yazıcı “Çeviri Etkinliği” adlı eserinde Osmanlı Devletinde halk ile eğitilmiş kesim arasındaki ilişkinin, hatta eğitilmiş kesimler arasındaki ilişkinin neden zayıfladığı hakkında bilgi vermiştir. Bunun sebebi olarak seçilen eğitim dilleri gösterilmektedir. “Bilim dilinin Enderun’da Osmanlıca, Medresede Arapça olması, bilginin üreticisi olduğu düşünülen iki yüksek öğretim kurumu arasındaki bağları koparmakla kalmamış, bu kurumların akli bilimlerden çok nakli bilimlere yönelmesine de neden olmuştur.” (Yazıcı, 2004, s.75). Osmanlının en önemli yüksek öğrenim görülen kurumlarının dillerinin farklı olmasının elbette birden çok önemli sonucu olmuştur. En önemlisi belki de halk ile eğitilmiş kesim arasındaki bağların zayıflaması ve halkın bilimden ve bilgiden gitgide yoksun kalmasıdır. Ayrıca bu durum kurumların bilim

retmekten çok başka milletlerin ürettiği bilimlere yönelmesine neden olmuştur. Aşağıda resmi kayıt altına alınan ve eviri ile ilgili yapılan resmi işlerden bazılarına örnek verilmiştir.

“1717’de Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa’nın, şair Nedim’in başkanlığında hem Doğu, hem de Batı dillerinden eviri yapmak üzere dönemin bilginlerini bir araya toplayarak kurduğu ilk Tercüme Heyeti’nin, hem İslam kültürüyle ilgili kimliği kaybetmemek, hem de Batı’nın teknolojik gelişmelerinin gerisinde kalmamak şeklinde birbiriyle çelişen iki farklı amacı vardır. Başta bu heyetin kurulmasındaki amaç, öncelikle Batı’daki bilgiyi aktarmak olmakla birlikte, felsefe ve edebiyatla ilgili yapıtlar Arapça ve Farsçadan Osmanlıcaya çevrilirken teknik ve tıpla ilgili bilimsel yapıtlar Osmanlıcaya değil bilim dili Arapçaya evrilmiştir. (Yazıcı, 2004, s. 88-89).

Çok milletli bir devlette, eviri işlerinin ciddi yapılması zorunluluğu ve bu iş güvenilir kurumların yapması gerektiğinin farkına varıldığı, yukarıda yapıldığı açıklanan çalışmalardan anlaşılmaktadır. Yenileşme çalışmalarının başladığı Tanzimat Döneminde çeviriye daha çok ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaç doğrultunda bazı kurumlar kurulmuş ve eviri odaklı çalışmalar yapmışlardır. Rifat’tan öğrendiğimize göre Tanzimat döneminde eviri yapmak, yabancı eserleri kültürümüze kazandırmak, özellikle Batıdaki gelişmelerden halkı haberdar etmek için kurulan kurumlar şunlardır: “1. Babıali Tercüme Odası (1833)...., 2. Encümen-i Daniş (1851)...., 3. Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye (1860)...., 4. Gazeteler: Ceride-i Havadis (1846)...., Tercüman-ı Ahval (1860)...., Tasvir-i Efkar (1862)...., Tercüman-ı Hakikat (1878).” (Rifat, 2008, s.23). Bu kurumlarda çalışanların eviri üzerine çalışmalar yaptıkları aktarılmaktadır. Ayrıca bu çalışanların ilk eviri kurallarını koyan ve uygulayan kişiler oldukları bilgisi Rifat sayesinde elde edilebilmektedir. “Yenilikçi değişikliklerin öncüleri ve Avrupa edebiyatı çevirmenlerinin nde gelenleri çoğunlukla bu tür kurumlarda veya onlara bağlı olarak çalışmışlar ve Tanzimat döneminde eviri normlarının belirlenmesinde etkin olmuşlardı.” (Rifat, 2008, s. 24). Bu bilgilere göre eviribilimin Osmanlıdaki temelleri bu kurumların çalışanları tarafından atılmıştır denilebilir.

2. 4. Türkiye’de Çeviri

20. yüzyılda oldukça yaygınlaşan matbaa sayesinde basılan kitap sayısı artmıştır. Matbaanın çeviri ile direkt olarak ilişkili olduğu oldukça açıktır. Dolayısıyla yapılan çeviriler de artmıştır. Bu derecede önemli olan çeviri irdelenmeye başlanmış ve sağlam temeller üzerine oturtmak için bazı girişimlerde bulunulmuştur. Edebiyat ve dil bilimin alt dalı olarak görülen çeviribilim bu alanların gölgesinde kalmış ve yeterince gelişmemiştir. 1960’lı yıllardan itibaren özerk bir bilim olarak kabul görmeye başlayan çeviribilim kendi temellerini atma çalışmalarına başlamıştır. Çeşitli kuramlar geliştirilmiş, çeviribilim alanında çok sayıda eser kaleme alınmış ve alınmaya devam etmektedir.

Bilinçli olarak yapılan çeviriler zaman içinde daha profesyonelce yapılmaya başlanmış ve çeviribilimin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Bu aktarımlar yapılırken köprü görevini yapan çeviri olgusundan hiç bahsedilmez. Çeviriye ancak yanlış ya da eksik çeviri yapıldığında dikkat çekilir. O zaman herkes çevirinin varlığını ve önemini düşünmek durumunda kalır. Günümüzde çoğu insan, zorunlu eğitimin ve modernleşmenin sonucu olarak en az bir yabancı dil bilmekte, iyi ya da kötü o dili anlamakta ve aktarabilmektedir.

“Bir sorunsal olarak antik çağdan bu yana incelenen çeviri, bilimsel bir perspektifle ilk olarak dilbilimin bir alt disiplini olarak incelenmiş, 1970’li yıllardan sonra ise bağımsız bir disiplin olarak kabul edilmeye başlamıştır.” (Odacıoğlu, C., Uysal, N. 2014, Giriş bölümü).

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra ülke kendini toplamaya başlayınca çeviri ile ilgili çalışmalar yapmaya başlamıştır. Bu çalışmalardan ilki bir kongredir.

“Türkiye’de özellikle Cumhuriyet’in ilanıyla ivme kazanan ve Atatürk devrimleriyle şekillendirilen Türk ulusal kimliğinin oluşturulmasında da edebiyattan öğretici kitaplara uzanan geniş bir yelpazede yayıncılık etkinliklerine özel bir önem verilmiştir. Bu özel önem, 1939 yılının Mayıs ayında düzenlenen Birinci Türk Neşriyat Kongresi katılımcılarının konuşmalarında ve kongreye sunulan raporlarda açıkça yansır. Kongrenin tutanakları, dönemin yayıncılık manzarasını ve yayıncılığın sonraki dönemlerde izleyeceği yönü incelemek isteyenlere değerli malzeme sunmaktadır. Kongrenin amacı yayın dünyasına bir düzen getirmek, telif ve çeviri kitapların yayımlanmasını programa oturtmaktır.” (Rifat, 2008, s.37).

Türkiye’de Birinci Neşriyat Kongresinde temelleri atılan çeviri eyleminin hızlanması için çok zaman kaybedilmemiştir. Yine Rifat’tan öğrenildiğine göre bir sonraki yıl çeviri alanında büyük bir girişim yapılmıştır. “Çeviri etkinliklerini planlamaya yönelik girişimler Cumhuriyet döneminde yoğunlaşarak sürmüştü ve 1940’ta kurulan Tercüme bürosu ile doruk noktasına ulaşmıştır.” (Rifat, 2008, s. 38). Kurulan Tercüme Bürosu düzenli olarak Tercüme adında bir dergi yayımlama kararı almıştır. Derginin içeriğine, hangi yayınların çevrileceğine dair kararları vermek Tercüme Bürosunun göreviydi. “Büronun resmi yayın organı olan Tercüme dergisinin ilk sayısı 19 Mayıs 1940’ta çıktı. Dergi, 87. sayısının yayımlandığı 1966 yılına dek çıkmaya devam etti” (Rifat, 2008, s.51). Oldukça uzun bir zamanı kapsayacak şekilde çeviri odaklı olan bu dergiler yayımlanmaya devam etmiştir. Tercüme dergisine ek olarak farklı çeviri dergileri de yayımlanmıştır. Bunlar: “*Çeviri* (1979) bir tek sayı çıkabildi, *Dün ve Bugün Çeviri* (1985) iki, *Bağlam* (1975) üç sayı yayımlandı; iki aylık *Yazko Çeviri* (1981-1984) 18 sayı çıktıktan sonra kapandı. Üç aylık *Metis Çeviri* (1987) yayımlanmaya devam ediyor.” (Rifat, 2008, s. 52). Örneklerde de görüldüğü gibi Cumhuriyetin ilanından sonra birçok yapıt çevrilmiş ve çeviri çalışmaları yapılmıştır. Tercüme Bürosu ülkemizdeki çeviri alanına birçok eser kazandırmıştır.

“Tercüme bürosu 1966 yılının sonuna dek bini aşkın yapıt üretip yayımlamıştır. İlk 3 yılda yayımlanan 109 yapıtın 38’i klasik Yunancadan 32’si Fransızcadan 10’u Almancadan 8’i İngilizceden, 5 Doğu ve İslam yazınlarından 5’i Latince, 2’si Rusçadan, 1’i de İskandinav yazınındandı. Sonraki yıllarda çeviri yapıt verimi daha da çeşitlilik gösterdi.” (Rifat, 2008, s. 52).

İlkinin adı “Birinci Türk Neşriyat Kongresi” olan kongre ikinci defa “İkinci Türk Yayın Kongresi” adı altında toplanmıştır. “İkinci Türk Yayın Kongresi birincisinden 36 yıl sonra 1975’te toplandı. Bu kongrede çeviriye birinci kongredeki önem verilmedi.” (Rifat, 2008, s. 52). Ülkemizde ilk kongreden sonra yoğunluk kazanan çeviri çalışmaları sonraları bu hızını kaybetmiştir. Bu süreçte çeviri eylemi bir bilim olarak değerlendirilmemektedir. Ülkemizde çeviribilimin ayrı bir bilim olarak değerlendirilmesi, çeviribilim alanında üniversitelerde bölümler açılması ile gerçekleşmiştir.

“Bu kadar anlamlı olan çeviri eylemi, 80’li yıllarda ‘Çeviribilim’ adı altında ayrı bir disiplin olarak bilim dünyasında yerini almıştır.” (Doğan, C. 2018, s.121). Ülkemizde öğretime ilk başlayan çeviri bölümü Boğaziçi Üniversitesi Mütercim Tercümanlık Bölümüdür. “Boğaziçi Üniversitesinde ve Hacettepe Üniversitesinde YÖK’ün kuruluşuyla tetiklenen, yüksek okullara verilen görevle başlatılan mütercim tercümanlık alanının açılması ve bölümlerin kurulması görevi bir ilk adım olmuştur.” (Akbulut, 2016, s. 8). Bu adımla çeviri eylemi artık bir bilim olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Çünkü üniversite bünyesinde çeviri üzerine eğitim verilmeye başlanmıştır. Bir bilim olma yolundaki ilk adımdan sonra ikinci adım da Hacettepe Üniversitesi tarafından atılmıştır. Hacettepe Üniversitesi Mütercim Tercümanlık bölümü, 1982-83 yılında açılmıştır.

“Türkiye’de devlet üniversitelerinde Çeviri/Çeviribilim/Mütercim Tercümanlık programları ilkin Hacettepe Üniversitesinde 1982-83 ders yılında Hazırlık eğitimiyle başlamak üzere Prof. Dr. Saadet Bozkurt’un başkanlığında, Boğaziçi Üniversitesinde 1983-84 ders yılında Prof. Dr. Dilek Doltaş’ın başkanlığında, Yıldız Teknik Üniversitesinde 1992-93 ders yılında Prof. Dr. Hasan

Anamur'un başkanlığında ve İstanbul Üniversitesinde 1993-94 ders yılında Prof. Dr. Sara Sayın'ın başkanlığında açılmıştır.” (Akbulut, 2016, s. 10).

Ülkemizde devlet ve vakıf üniversiteleri çeşitli çeviri programlarında eğitim vermektedir. Bölümlerin isimleri ise Uygulamalı Çeviri, Mütercim Tercümanlık ya da Çeviribilimdir.

3. BÖLÜM

TERİM

Terim, genel olarak özel alanların kavramlarına verilen addır. Bir bilim, sanat dalı veya meslekle ilgili özel bir kavramı karşılayan sözcüklere terim denir.⁶

Türk Dil Kurumunun yayımladığı *Türkçe Sözlük* “terim” sözcüğünü ise “bir bilim, sanat, meslek dalıyla veya bir konu ile ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan kelime, [eski Türkçede] ıstılah” olarak açıklamaktadır. Terimler, kesin anlamlı sözcüklerdir. Bu yüzden, anlamları herkese göre aynıdır. Terimler genel olarak tek anlamlı öğelerdir. Terimlerin üretilmesinde izlenen bazı yollar vardır. İlk olarak dilde var olan kendi öğelerine yeni anlamlar yükleme yoluyla dilden terim üretme yolu seçilebilir. Dilin unutulmuş, kimi zaman yalnız lehçe ve ağızlarda yaşayan öğelerinin yeniden kullanıma sunulması yolu tercih edilebilir. Başka bir yöntem ise yabancı kökenli kelime yerli olan ekler ile terim anlamı kazanabilir. Başka bir yöntem ise ödünçleme (borrowing) olarak niteleyebileceğimiz terimi tamamen dış kaynaktan alıp, yabancı öğeyi kullanmaktır. En çok tercih edilmesi gereken yöntem ise yeni ve yabancı kavramların, dilin kendi kök ve eklerinden türetilen yeni öğelerle karşılanmasıdır.⁷ Terim üretme yöntemleri görüldüğü gibi birden çok yöntemle yapılabilmektedir. Bu yöntemlerden hangisi seçilirse seçilsin okurun terimi anlaması birinci öncelik olmalıdır.

Hedef kitle çevrilen terimleri okuduğunda veya duyduğunda bu kitlenin zihninde net bir resim olmalıdır. “Çeviri ile sunulan eser yahut terimler okurun zihninde somutlaşmalıdır.” (Göktürk,1998, s.58). Hangi yöntem seçilirse seçilsin Göktürk’ün de değindiği gibi okurun zihnindeki resim yazarın zihnindeki en yakın resim olmalıdır. Her terim için bir genellik kazanma süresi vardır. Üretilen terimlerin genellik kazanıp o bilim dalı üyelerince kullanılması kabul gördüğü anlamına gelir ve kullanımı gittikçe yaygınlaşır. Bu açıklamalara göre çeviribilim terimlerinin bütün

⁶ <https://www.cokbilgi.com/yazi/terim-nedir-terim-anlam-terimler/> Erişim Tarihi: 15.06.2020

⁷ <https://www.cokbilgi.com/yazi/terim-nedir-terim-anlam-terimler/> Erişim Tarihi: 15.06.2020

çeviribilimciler tarafından aynı şekilde kullanılması gerekmektedir. Terimler bilimler için ana birimlerden biridir. Her üniversitede, her yapılan çalışmada aynı terimler kullanılacaktır. Söz konusu olan bilimle ilgilenen herkesin herhangi bir terimden aynı anlamı çıkarması gerekmektedir. “Bir bilim dalının terimleri, o bilim dalının temeli sayılır.” (Korkmaz, Z. 1992 VII). Yeni çalışmalar ve kuramlar için yeni terimler üretilmektedir. Bilim çoğunlukla dışarıdan besleniyorsa genellikle incelenen ve dile aktarılan çalışmalardaki orijinal terimlerin çevirileri kullanılmaktadır. Terimlerin bilim alanlarına girerken büründükleri yeni hallerini çalışmaları dile çeviren araştırmacı şekillendirmiş olur. Türkiyede de çeviribilim alanı yeni bir bilim dalı ve büyük oranda dışarıdan beslenen bir bilimdir. Çeviribilim alanındaki terimler yabancı kaynaklı çeviribilim çalışmaları ve kuramlarında kullanılan terimlerin çevirisi ya da birebir aynısıdır. “Aslında çeviribilim kapsamında türetilen Türkçe terimler, yayımlanan ve çevrilen bilimsel çalışmalarda bir anlamda önerilmekte, okurlara sunulmaktadır. Ancak bu önerilerin daha kapsamlı bir çalışma içinde toplanmasının bu bilim dalıyla ilgilenenler için daha yararlı olacağı düşünülmektedir.” (Berk, 2005, s.76). Berk’in de bahsettiği üzere yeni terimler için daha büyük çapta bir çalışma yapılmalıdır. Çeviribilimcilerden oluşan bir terimler kurulu yapılandırılabilir ve ortaklaşa terimler hakkında nihai karara varılabilir. Yaptığımız araştırmalarda çalışmaların ve önerilerin bireysel yapılan çalışmalar olduğu tespit edilmiştir. Öneriler yapılmış, değiştirilmesi gereken terimler sıralanmış ve hangi yöntemlerle terimler üretilmeli gibi maddelere değinilmiş çalışmalar çok az da olsa mevcuttur. Yalnız, bu çalışmalara ve önerilere diğer çeviribilimciler ne cevap vermektedirler öneriler ne oranda kabul görmüştür bunu tespit edecek bir çalışma göze çarpmamaktadır. Bir sonraki bölümde Türkiyede çeviribilim çalışmalarında kullanılan terimleri inceleyeceğiz.

3. 1. Çeviribilim Terimleri Hakkında

Her bilim kendini anlatmak için özel kelimeler kullanır. Çeviribilim de yeni bir bilim olduğu için kendini anlatmak için terimlere başvurur ve kendine has terminolojisi vardır. Türkiyede çeviribilim çalışmaları yabancı kaynaklardan beslendiği için çeviribilim terimleri bu kaynaklardaki terimlerin Türkçeye çevrilmiş hali veya doğrudan kendileridir. Terimler bütün bilim dallarının temel kavramlarından biri olduğu gibi çeviribilimin de temelidir. Terimcesi olmayan bir bilim dalı düşünülemez.

“Çevirinin dilbilimin bir alt alanı gibi araştırma konusu olmaktan çıkarak bağımsız bir bilim dalı haline gelmesiyle birlikte, yeni sözcük ve terimlerle oluşturulan bir terminolojiye gerek duyulmuştur. Bu bağlamda çeviri alanında yeni terimlerin, Ersoy (2011) tarafından; Alman Norm Enstitüsü (DIN) ‘Terimlerde Olması Gereken Nitelikler’ başlığı altındaki 2330 no’lu Norm’da belirtildiği gibi: 1. Belirginlik 2. Kısalık 3. İlgili alanın kullanımına yönelik olması kriterlerinin olması gerekliliği vurgulanmıştır.” (Doğan, C. 2018 s. 122)

Bu konuda çeviribilimin üzerinde tam olarak uzlaşma sağlanamamış bir terimcesinden söz edilebilir. Tek bir kaynaktan toplanmamış dağınık haldeki çeviribilim terimlerinin bu bilimin temel taşı olacak kadar gerekli niteliklere sahip olmadıkları kanaatindeyiz.

Bu sebeple bu çalışmada bazı çeviribilim terimleri incelenmiş ve incelenen terimlerin, Alman Norm Enstitüsünün 2. madde olan kısalık şartını taşımakta olduğu belirlenmiştir. 1. Maddeye gelince bazı çeviribilim terimlerinin belirginlik özelliğini taşımadıkları görülmüştür. Belirgin kelimesi, terimin anlamının açık mesaj vermesi anlamına gelir. Bu sebeple bu tespit edilen terimler anlamca belirgin değil ve açık mesajlar vermemektedirler. Kasar ve Tuna ise aşağıda bilgileri verilen çalışmaları inceleyerek kullanılan terimleri belirlemiş, hangi terimlerin ortak kullanıldığını, İngilizce ve Fransızca karşılıklarını sıralamışlardır. En önemlisi ise hangi terimlerin

kullanımının uygun olduğunu hangilerinin uygun olmadığını dile getirmiş ve önerilerde bulunmuşlardır.

- Berke Vardar, Nüket Güz, Emel Huber, Osman Senemoğlu, Erdim Öztokat. (2007). Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Işın Bengi-Öner. (2001). Çeviri Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- İsmail Boztaş, Şirin Okyayuz Yener. (2005). Açıklamalı Çeviri Terimleri Sözlüğü: Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kamile İmer, Ahmet Kocaman, A. Sumru Özsoy. (2013). Dilbilim Sözlüğü. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Mehmet Rifat, Sema Rifat, Ayşenaz Koş, Duygu Tekgül. (2010). Göstergebilim, Dilbilim ve Çeviribilim Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Özlem Berk. (2005). Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

Yukarıdaki bahsi geçen çalışma çeviribilim terimlerini mercek altına alan kapsamlı bir çalışma olduğu için çeviri bilim terimlerinin anlaşılmadığı savunulan bu tez için temel kaynaklardan biri olarak ele alınmıştır. Ayrıca bu çalışma terimlere eleştirel bir bakış açısıyla bakma konusunda ilk çalışmalardandır. Yapılan önerilerin bireysel olarak değil de bir kurul oluşturularak masaya yatırılması savunulmaktadır. Yukarıda bilgileri verilen beş sözlükteki çeviribilim terimlerinin incelendiği çalışmada bir terim için Türkçede dört farklı terim üretildiği belirlenmiştir. Bu çeviribilimcilerin bir birliktelik içinde değil bireysel çalışmalar yürüttüklerini göstermektedir. Bu konuya örnek göstermek gerekirse aşağıdaki alıntı incelenebilir.

“Birincil gereksinim: Birden fazla karşılığı bulunan ve birbirleriyle yarışan terimler arasından en uygun olanını seçmek söz konusu olduğunda duyulan gereksinim düzeyidir. Bu noktada gereken, tamamlayıcı özellikte bir yaratıcılıktır zira sıfırdan bir yaratım söz konusu değildir. Birden fazla terim mevcut olmakla birlikte, bir standart oluşmamıştır. Bu kararsızlığı ortadan kaldırmak ve belli bir ölçüde karşılanmış gereksinimi tamamen gidermek için,

mevcut terimlerden birini seçmek suretiyle tamamlayıcı bir yaratıcı edim ortaya koymak gerekmektedir. Örneğin, Fransızca “stylistique” ve İngilizce “stylistics” terimi için, Türkçede dört karşılık bulunmaktadır:

- üslupbilim
- biçembilim
- anlatımbilim
- deyiş bilim

İçerik açısından bakıldığında dört terimin her biri anlamı yansıtmaktadır. “Üslup” eski bir sözcük olduğu için çalışmamızda tercih edilmemiştir. ‘Anlatım’ sözcüğünün kapsamı ise çalışmada kullanılandan daha geniştir. Bu durumda geri kalan “biçembilim” ve ‘deyişbilim’ seçeneklerinin terim niteliğini daha iyi taşıdığı değerlendirilmiştir. Ancak son yıllarda ülkemizde yapılmakta olan ‘deyiş bilim’ sempozyumları, ‘deyiş’ ve ‘deyiş bilim’ sözcüklerinin kullanım sıklığını arttırmıştır. Bu nedenle tercihimiz, “deyiş bilim”den yana olmuştur.” (Kasar, S., Tuna, D. 2017, 12/13).

Örneğin Kasar ve Tuna’nın eski bir kullanım diye kullanmayı uygun görmedikleri “üslup” kelimesi, “stylistics” terimini en iyi açıklayan kelimedir diye düşünülmektedir. Şunu da açıklamak gerekir ki “üslup” kelimesi hala kullanımda olduğu için yenidir; Türkçeleştiği için de Türkçedir. Bu öneriyi veya başka bir çeviribilimcinin önerisinin uygunluğunu belirlemek gerekmektedir. Bu belirleme eylemi için ulusal çapta bir çalışma yapılması gerektiği savunulmaktadır. Kasar ve Tuna’nın çalışmasını incelenmiş ve “deyiş bilim” önerileri ile hemfikir olunmadığı belirtilmiştir. Bu konudaki tavsiye ise şudur: “Üslup bilim” şeklinde bu terim oluşturulduğunda bütün seviyelerdeki öğrenciler tarafından bile anlaşılacaktır. Oy çoğunluğu ile kararlar alınıp bu kararların uygulamasını eyleme dökmek gerekmektedir. Kasar ve Tuna bu çalışmayı 2017 Ocak ayında yayınlamışlardır. 2020 yılında çeviri bilim alanında yazılan makale ve çalışmaları incelendiğinde kullanımını önermedikleri terimlerin kullanılmaya devam ettiği görülmektedir. 2017 yılında yayınlanan bu çalışma, çeviribilim terimlerinin anlaşılabilirliğinden çok aynı

anlamda kullanılan terimler için en uygun terimi seçmek üzerine odaklanmıştır. Bu madde çeviri bilim terimlerinin anlaşılmasının güç olmasının sebeplerinden sadece biridir. Kaldı ki incelenen makalelerde bu bilim dalının ismi konusunda bile bir ortak kullanımın olmadığı görülmüştür. Bu tez çalışması için araştırmalar yaparken çeviribilimin adının kaç farklı şekilde kullanıldığını konu edinen çalışmalarla karşılaşmıştır.

3.2. Çeviribilimin Adı Üzerine

Köktürk, Odacıoğlu ve Uysal'ın birlikte hazırladıkları, Çavuşoğlu'nun yalnız hazırladığı çalışmaların konusu sadece çeviribilim alanının ismi ne olarak kullanılıyor, hangi çeviribilimci hangi terimi tercih etmiş onu incelemektir. Bu makaleler, bu bilimin adı ile ilgili olarak bütün çeviribilimcilerin bu bilime aynı adı vermediklerini tespit etmiş ve bu belirsizliği kaleme almıştır. Aşağıda bu makalelere iki örnek verilmektedir.

Birincisi: Odacıoğlu, Cem., Köktürk, Şaban., Uysal, Nazan Müge. (2014 Yaz) Türkçe Literatürde Çeviribilim Alanını Belirten Terim(ler)in Kapsamları Üzerine Bir Değerlendirme, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish, Volume 9/9.

İkincisi: Çavuşoğlu Özgür, Yeni Bir Terim mi “Çeviribilim”? A New Term in Turkish Translation Studies? 2019, 8th Eurasian Conference on Language and Social Sciences (ECLSS8 2019-Bildiriler Kitabı, s. 108-125).

İkinci çalışmanın isminin biçim ve şekil açısından da soru olması gerekirdi. Bu makalenin başlığının İngilizce yazılan bölümü soru haline getirilmelidir. Is a new term, Turkish Translation Studies? Şeklinde olması gerekirdi. Vurgu ile soru olabilir ama yazı dilinde bu anlaşılamaz.

Bu bilimin adı konusunda tam bir mutabakat sağlanamamıştır. Büyük bir çoğunluk “çeviribilim” demeyi tercih ettiği için çoğunluğa uyularak “çeviribilim”

tabirinin bu çalışmada kullanılması tercih edilmiştir. Çeviribilim alanında çalışmalar ortaya koyan uzmanların elbette bu alanında yayınlanan her çalışmadan haberi olmaktadır ve her çeviribilimcinin bu bilime çeviribilim demediklerini bilmektedirler. Zaman içinde farklı tabirler kullanılmıştır ve kısa bir zaman zarfında tek bir tabir üzerinde anlaşmaya varılacaktır. Türkiye’de ilk çeviribilim bölümlerinin ismi bilindiği üzere mütercim tercümanlık idi. Tercüme, translatoloji, çeviri araştırmaları, çeviri ve çeviribilim bu bilim için kullanılan kelimelerden bazılarıdır. Büyük bir çoğunluğun çeviribilim demeyi tercih ettiği görülmektedir. Bu bilimin adının yazılışı “çeviri bilim” şeklinde ayrı mı yoksa “çeviribilim” şeklinde bitişik mi olmalıdır diye bir soru sormak gerekmektedir. TDK’ya göre bilim isimleri ayrı yazılır. İncelediğimiz kaynaklarda, eserlerin isimleri de dahil olmak üzere, bu bilimin adı çoğunlukla birleşik olarak “çeviribilim” şeklinde yazılmıştır. Çeviribilim birleşik bir kelimedir; ancak kuruluşu Türkçe kurallara aykırıdır. Türkçede birleşik kelimeler ya sıfat tamlaması ya takısız isim tamlaması veya belirtisiz isim tamlaması biçiminde bir araya gelir. Yine bazı birleşik kelimeler vardır ki bir isim bir çekimli fiilden ibarettir. Mesela gecekondur ve imambayıldı. Hatta iki çekimli fiilin yan yana gelmesiyle oluşanlar da vardır örneğin biçerdöver ve kaptıkaçtı. Bu sebeple çeviribilim hem kuruluşça hem anlamca yanlıştır doğrusu çeviri bilimi olmalıdır. Çeviribilim şeklinde yerleşmiş bir yanlışlık olduğu için bu kelimeyi mecburen bitişik yazmak zorunda kaldık. Bu konuda öneri şöyledir: ya tercüme bilimi ya çeviri bilimi olmalıdır.

3.3. Çeviribilim Terimlerinin Anlaşılır Olmamasının Sebepleri Üzerine

Konusu çeviri ya da tercüme olan bu bilimin adının farklı kullanımlarını inceleyen çalışmaların yanı sıra Kasar ve Tuna çeviri bilim alanında çalışmalar yapan akademisyenlerin eserlerinde kullandıkları terimleri incelemişler ve ortak kullanımı olan bazı terimleri belirlemişlerdir. Bu belirlemeden sonra ise kendi yorumlarını yaparak hangi kullanımın uygun olduğunu belirtmişlerdir. Bu çalışma çeviribilim terimleri konusunda bir mutabakat olmadığını gösterir niteliktedir. Sonraki

bölümlerde aktarılabacak olan çeviribilim terimleri içerisinde Kasar ve Tuna'nın çalışmasından örnekler verilmiştir. Kasar ve Tuna'nın çalışması çoğunlukla aynı anlamda kullanılan terimlerin belirlenip içlerinden en uygununu seçme üzerine yapılmıştır. Bizim çalışmanın amacı çeviribilim terimlerinin anlaşılabilmesi hususudur. Bu anlaşılabilirliğin nedenleri arasında terim fazlalığı da yer almaktadır.

Türkiye’de çeviribilim alanında kullanılan terimlerin anlaşılabilmesinin güç olduğu düşünülmektedir. Bu terimlerin anlamı aktarmada yetersiz olarak nitelendirilebilecek bir şekilde Türkçeye çevrildiğini söylenebilir. Yukarıda değinildiği gibi bir kavram birden çok terim üretilerek aktarılmaya çalışılmış, tamamen yabancı kelime kullanılmış veya çevrilen kelime hedef kitle tarafından anlaşılabilmemektedir. Çeviribilim terimlerinin yer aldığı çeviribilim çalışmaları ve kaynaklar incelenirken çevirinin ne amaçla yapıldığı ortaya çıkan terimlerin anlaşılabilirliğini belirleyen sebeplerden biridir. Çeviri çalışmasının incelemesini yapıp Türkçeye çeviren akademisyen ve öğrenciler sadece görevleri olduğu için mi yoksa kaynakta ki kuramı sınamak, geliştirmek ve uygulamak için mi çeviri yapmaktalar. “.... çeviri bilimsel bir bakış açısı olmayan çeviri eleştirilerinde daha çok kaynak metnin yüzeysel yapısına ve dil içi etmenlerine odaklanılmaktadır. Böyle bir yaklaşımın aynı zamanda çeviriye ilişkin bilimsel bir söylemin ve terminolojinin oluşmasına da katkı sağlaması beklenemez.” (Yücel, 2016, s. 26).

Yücel’in de yukarıdaki paragrafta değindiği gibi yanlış yaklaşımlar neticesinde çeviribilim terminolojisi olumsuz olarak etkilenmektedir. Bazen, asıl ve en önemli amacın anlamı aktarmak olduğu önemsenmemektedir. Okurun yani hedef kitlenin tepkisine bakılmalı iken en ön planda kaynak yer almaktadır. Bu ise çeviribilim terimleri Türkçe karşılıklar alırken çoğu çeviribilimciyi zora sokacak, anlaşılabilmeyen, anlamı aktarma konusunda güçlük çıkaran çeviribilim terimleri ortaya çıkarmaktadır. Çeviribilim terimleri dilimize çevrilirken ya yabancı kökenli kelimeler tercih edilmekte ya Türkçede yer edememiş, zoraki türetilmiş kelimeler kullanılmaktadır. Anlaşılabilmesi güç olmayan çeviribilim terimlerinin varlığını da belirtmek gerekmektedir. Bahsi geçen terimleri Türk çeviribilimcileri kullanacaklar ve Türkiye’de çeviribilimin gelişmesine katkıda bulunacaklardır. Dolayısı ile erek

terim alıcısı olmaktadırlar. Çeviribilim terimleri ne kadar anlaşılır olursa çeviribilimde çalışmalar yapmak ve çeviribilimdeki kaynakları çoğaltmak o derecede kolay olacaktır. “Bir bilim dalının gelişmesi hiç kuşkusuz o bilim dalında yapılan araştırmaların ve yayınların nitelik ve niceliğiyle doğru orantılıdır.” (Berk, 2005, s.7) Amaç çeviribilimcilere hizmet etmektir. Çeviribilimin gelişmesi çeviribilim alanındaki akademisyen ve öğrencilerin görevidir. Çeviriler, okur için yapılmaktadır. Erekin metin okuruna yani çeviribilim akademisyeni ve öğrencilerine hizmet etmek onların kolayca anlayabileceği, kafalarını karıştırmayacak şekilde kendi kültürlerinin ögesi olan kelimelerden çeviribilim terimleri üretmektir. “ Her çeviri hedef kitlede belirli bir iletişimsel amacı gerçekleştirmeye çalışır.” (Şulha, 2015, s. 47). Erekin kitlenin anlayamadığı bir çeviri işlemi kesinlikle başarısız bir çeviri eylemidir. Çeviribilim akademisyeni ve öğrencisi yaptıkları ve inceledikleri çalışmalarda terimlerin anlamlarının açıklamasını okuyarak, sözlükten bakarak yapıyorlarsa terimler alıcıya ulaşamamaktadır, terimlerin anlamı okura geçmemektedir. “...ancak ilk olarak aktarılacak istenenin, ‘anlam’ olduğu daima söylenebilir. Kaynağın kafasında kalan ve diğer kişilere aktarılmayan düşünceler doğal olarak iletişimin bir parçası olamazlar.” (Yüksel, 2008, s. 18). Mesaj iletiliyor ama anlaşılılmıyordur. Çeviriden beklenen özelliklerden biri orijinal eserin okuyucusunda bıraktığı etkinin hedef dil okuyucusunda da bırakılmasıdır. Bu tür terim çevirileri kaynağın kafasında kalmış ve hedef okura iletilememiştir. Bu nedenle iletişim gerçekleşmez yani terimden beklenen işlev gerçekleşmez. Bu işlevin gerçekleşmeme sebepleri de çeşitlidir. Çeviribilim terimlerinin çoğu anlaşılmamakta bir kısmı ise birden çok kavramı karşılamakta ya da birden çok terim aynı kavramı karşılamaktadır. Bahsi geçen anlaşılamayan ve kafa karıştıran terimler ile hedeflenen iletişim elde edilemez. Terimler oluşturulurken bazı kıstasların belirlenmesi gerekmektedir. Bu kıstasları bireysel kararların değil ortak kararların belirlemesi gerekir. Öncelik, terimlerin anlaşılır olmasıdır.

“Her yeni alanda olduğu gibi, bu yeni alana ait kavramların yeni belirgin terimlerle karşılanması gerekliliği doğmuştur. Ancak, Türkçede alt kavramların üst kavramla aynı sözcükten türetilmiş olması, anlaşılma ve ifade açısından

olumsuzluklar yaratmaktadır..... Alan içerisinde çeviri çeşitliliği için, terim olarak ortak bir dil oluşturulmadığı görülmektedir.” (Doğan, C. 2018, s. 120)

Anlamı aktaramayan kelimeler iletişim sağlayamayacağı için söz konusu olan çeviribilim terimleri de onlardan beklenen görevi yani anlaşılma işini yapamamaktadırlar. Yalnız bu kaniya nasıl varıldığını tam olarak ispatlamak için henüz bir yöntem, test geliştirilmemiştir. Bu konu hakkında Akşit Göktürk şöyle demektedir. “Çeviri eleştirisi, zaman zaman sözü edilmekle birlikte, yöntemleri ile ölçütleri tanımlanmamış, baştan sona belirsizliklerle dolu bir alandır.”(Göktürk, 1998, s.89). Türkiye’de çeviribilim terimlerinin anlaşılmasının görmezden gelinmesi, bu konunun açık bir şekilde ortaya konmamasının nedenlerinden biri de bu anlaşılma ölçütleri belirleyecek bir ölçüm aracının olmamasıdır. Bu tür bir ölçüm aracı olsa idi bazı terimlerin anlaşılma ölçütlerini kanıtlamak çok daha kolay olabilirdi. Çeviri yapıldıktan sonra bir kalite kontrol mekanizması gelişmediğinden daha doğrusu geliştirilemeyeceğinden yapılan çevirinin kalitesi somut olarak ölçülemez. “Çevirmen karşılıklı etkileşim aracılığıyla doğrulanmayı bekleyemez.” (Tosun, 2017, s.150). Çeviribilim terimlerini Türkçeye çevirenlerin de doğrulanmayı bekleme durumları olmadığı için bu bilim dalı bu anlam kargaşasını yaşamaktadır. Çeviri ve çeviri kuramları ile ilgili kaynaklar incelendiğinde çevirileri değerlendirmek için bazı kıstaslar oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Bazı çeviribilimciler diğer bazı bilimlerde olduğu gibi yapılan çevirilerin ne kadar iyi çeviri özelliği taşıdıklarını ölçmeye yarayacak bazı kurallar koymaya çalışmışlardır. Aynı şekilde oluşturulan terimlerin ne kadar iyi çevrildiği ya da üretildiği de ölçülememektedir. Çünkü çeviribilim terimleri de üretilirken belirli kıstaslara tabi tutularak üretilmemektedir. Gürbüz oluşturulmaya çalışılmış çeviri kurallarıyla ilgili şu yorumu yapmıştır:

“İşte tarihi boyunca bu kadar geniş bir perspektif kazanmış olan tercüme sanatını icra etmek için gerek geçmişte ve gerekse şimdilerde uyulması gereken bir takım prensipler konmuş. Takdir edilir ki bu prensiplerin mütercimlere kati hal çareleri sunduğu katiyetle söylenemez. Zaten bunlar, üzerinde detaylı düşünülmüş prensipler de değildirler.” (Gürbüz, 2009, s.14).

Sonuçta çeviribilimi bir matematik veya tıp gibi somut sonuçlara ulaşılabilecek bir bilim değildir. Ortaya atılan bu kıstaslar çeviri bilimde ölçüm yapmaya yaramamışlar ve ölçek de oluşturamamışlardır. “Bütün bu ilkelerin kesin birer soyutlama olduğu, çevirmene uygulama yönünde pek de çözüm sunmadığı açıktır.” (Göktürk, 2008, s.48). Yukarıdaki alıntılarda bahsedilen kurallar çeviribilim alanında uygulanabilirliği olmayan kurallardır. Aynı zamanda çeviribilim terimleri oluşturmada kullanılabilecek kurallar da olamamışlardır. Bu nedenle öne sürülen prensipler çevirilerin kalitesini ölçmekte elimize somut deliller verememektedir. Ancak çeviribilim öğrencileri, akademisyenleri ile anketler, röportajlar kanıt olarak öne sürülebilir. Büyük çoğunluk terimlerin daha anlaşılır Türkçe kelimelerden seçilmesi gerektiğini düşünecekleri sanılmaktadır. Çeviribilim terimlerinin büyük çoğunluğunun Türkçe ve özellikle anlaşılır kelime ve kelime öbeklerinden seçilmesinin Türkiye’de çeviribilimin gelişmesinde çok önemli katkıları olacağı şüphesizdir. Türkiye’de kullanılacak çeviribilim terimlerinin Türkçe ve anlaşılır kelimelerden seçilmesinin, bu alanda çalışmalar ve incelemeler yapacak olan akademisyen ve öğrenciler için büyük oranda rahatlık sağlayacağı şüphesizdir. “Çeviribilim alanında çalışma yapan bilim insanları Türkçe konuşup Türkçe düşünebilecekler ve bu da bu bilimin daha da gelişmesine katkı sağlayacaktır.” (Göktürk, 1998, s.62) Türkiye Cumhuriyetinin önemli çeviribilimcilerinden Göktürk’ün de temas ettiği gibi bir bilim insanının ana dilinde düşünmesi çok önemlidir. Dolayısıyla bir bilimi anlamak için terminolojisini de anlamak gerekir. Çeviribilimcilerin, çeviribilim terimlerinin anlamlarını kolayca anlayabilmesi gerekmektedir. Bazı çeviribilimcilerin Türkçeye çevirdiği ya da Türkçeleştirmeye çalıştığı terimler tam anlamıyla anlaşılır ve kullanımda olan Türkçe kelimelerden seçilmelidir. Anadilinden başka bir dilde düşünmek taklit yapmak gibi verimsiz bir seçenek olacaktır. Bir dildeki her kelimenin oluşması ve kabul görmesi için başka kelimelerle bağlarının olması ve belli bir zamana ihtiyacı vardır. “Bir başka deyişle söylenen tek bir sözcüğün ardından geniş kavramlar, kültürel birikimler gizlidir.” (Şahin & Yetkiner, 2017, s.176). Türkiye’de Çeviribilimin yeterince gelişmemesinin, çeviribilim alanında çalışmaların büyük çoğunlukta yabancı kaynakları ve yabancı çeviribilimcileri takip edip çalışmaları ve kuramları çevirip yayımlamaktan ibaret

olmasının en önemli sebebi terminoloji olabilir. Nasıl ki bir şair en iyi şiirleri romanları anadilinde üretebiliyor en iyi kelimelerle ana dilinde dans edip harikalar yaratıp eşsiz bir şekilde kelimeleri sıralayabiliyorsa çeviribilimciler de anadillerinde bu terim yapma başarısını yakalayabilirler. Muğla üniversitesinde görevli Berk de terimce bölümünden çeviribilimcilerin en çok sıkıntı çektikleri kısmın terminoloji olduğunu dile getirmektedir. (Berk, 2005, s.7). Ayrıca söz konusu terimlere Türkçe karşılıklar bulmanın çok kolay olmadığını da belirtmektedir. Bunun için önce anlaşılmasında güçlük çekilen, çeviri kokan terimler belirlenmelidir. Sonrasında bu terimlerin yerine kullanılması öngörülen terimler üzerinde çalışma yapılmalıdır. Her terim için anlaşılır Türkçe bir karşılık bulmak kolay değildir. Çoğu ülkelerce ortak kullanılan bazı terimler olduğu gibi alınıp kullanılmaktadır ve bu tür terimler için en uygun olanı bu yoldur. Bazı terimlerin ise Türkçeye çevrilmesi imkansız olduğundan ve olacağından bu terimler için de anlamlı Türkçe karşılıklar bulunamayabilir. “Tercümesi imkansız olan kelimeleri de öylece kabul ederiz. Dolayısıyla yabancı her kelimeye anadilinden bir kelime uydurmaya çalışmak farklı kültürlerle kapıları kapatmak anlamına gelir.” (Gürbüz, 2009, s.21). Bu nedenle “kodlama” gibi bazı terimleri düşünme ile almak yerinde bir karar olacaktır. TDK’nın sözlüğünde bu kelime “harfleme”⁸ olarak açıklanmıştır. Bilindiği gibi kodlama rakamlar, harfler ve işaretlerle yapılabilmektedir. Dolayısıyla “harfleme” olarak çevirisi yapıldığında anlamı eksik aktarmış olacaktır. Buna ek olarak yabancı kelimeleri Türkçe kelime üretim kurallarına aykırı şekilde kelimelerle çevirmeye çalışmak doğru olmayan bir seçenektir. Mesela ‘anlamsal çeviri’ ve ‘iletişimsel çeviri’ terimlerinin verdikleri mesajlar tereddüt oluşturmaktadır. Türkçede ‘-sal, -sel’ diye yapım ekleri yoktur ve bu kelimeler Türkçe kelime üretme kurallarına aykırıdır. Bu yüzden yukarıda örnek olarak verilen iki terim ve benzer çeviribilim terimleri anlamı tam olarak iletip iletişimi sağlayamamaktadırlar. Bazı çeviribilimciler yapılan bazı çevirilerde anlamın aktarılamadığından bahsetmişlerdir.

“İşte iletişim bilimi terminolojisinde ‘Alıcıya ulaşan ve alınan bir uyarının, başka deyişle iletinin yorumlanarak anlamlı bir biçime sokulmasıdır.’

⁸ Türk Dil Kurumu(2009),Türkçe Sözlük, s.1194

(Yüksel, 2008, s.18) şeklinde izah edilen “kodaçlama/decoding” işlemi bu üç şekilden biri olarak neticelenir. Bir, düşünce cümleyle eşit olur, söz maksadı tam ifade etmiş olur ve kod açılır, maksat anlaşılır. İki, kodlama başarısızdır, düşünce cümlelerin ya ilerisinde ya gerisindedir. Başka bir deyişle söz maksadı aşmış veya maksadın gerisinde kalmıştır veya tamamen metamorfize olmuştur. Bu durumda düşünce maksadı iletemez. İletişim tam sağlanamamış ve başarısızdır. Böyle bir cümle maksadı iletmeyiz. Üç, düşünce ve cümle anlamca, yaklaşık olarak eşittir. Bu durumda iletişim yara alabilir. Bu kabil tercümelere “çevrilmiş fakat anlaşılabilen unsurlar” demek doğru olur. Bu gibi tercümelerin anlaşılması için ayrı bir açıklama gerekmektedir. Nitekim çeviribilime dair mevcut Türkçe eserleri okuyup anlamak, orijinallerini anlamaktan kat kat daha zordur. Çünkü mütercim, her terime, okurun ilk defa duyduğu yapma bir kelimeyle karşılık vermektedir.”(Gürbüz, 2009, s.34).

Dolayısı ile çoğu terim çevrildiği halde anlaşılabilir. Gürbüzün tabir ettiği gibi bu terimleri manası anlaşılabilen terimler olarak niteleyebiliriz. Gürbüz’ün tanımı anlamı aktaramayan terimleri de içine almaktadır. Çeviribilim terimlerinin çoğunluğunun yukarıda Gürbüz’ün üçe ayırdığı sınıflandırmadan üçüncü gruba dahil olduğu düşünülmektedir. Çünkü tanımdaki gibi çoğu çeviribilim terimlerine çevrilmiş ama anlamı hedef okurun anlayamadığı terimler denilebilir. Neticede bu tür terimler de bir çeviridir. “Yapma bir karşılık” tabiri anlaşılması güç olan terimleri çok anlaşılır bir şekilde anlatmaktadır. “...çevrilmiş fakat anlaşılabilen unsurlar olarak görünürler.” (Gürbüz, 2009, s. 55). Alıntıda tabir edildiği gibi çevrilmiş ama anlaşılabilen terimler diye anlaşılabilen terimler nitelenmektedir. Bunlar biçimsel olarak Türkçe ama anlamsal olarak açık mesaj iletemeyen unsurlardır. Çeviri terimlerinin çevirisini yapan akademisyenlerin terimlerin orijinallerinin anlamlarını anladıkları konusunda şüphe bulunmamakta fakat aktarma işinde yani Türkçeye çevirme bölümünde sorun olduğu kanaati taşınmaktadır. Çeviri işinin önemli bir aşaması olan kaynak metnin aktarmak istediği mana bu çeviri terimlerde bulanık gözükmektedir. “İşte tercüme yapmak için yapılan bu teşebbüse bir nevi anlam arayıcılığı ve avcılığı faaliyeti denebilir. asıl metin anlaşılabilir, geriye anlaşılanı

aktarmak işi kalmıştır. Burada mütercim bir elçi, sadık bir habercidir ve ciddi sorumlulukları vardır.” (Gürbüz, 2009, s.32).

Anlamlarının bulanık olduğu iddia edilen terimler için anlaşılan anlamın aktarılamadığı savunulmaktadır. Bu terimleri Türkçe diline çevirmek Gürbüz’ün de işaret ettiği gibi önemli bir sorumluluktur. Nihayetinde bahsi geçen terimleri yüzlerce çeviribilim öğrencisi ve akademisyeni kullanacak, çalışmalarını bu terimler ile şekillendireceklerdir. Ülkemiz dışındaki çeviribilimcilerin çalışmaları incelenirken ve ortaya koydukları kuramlar incelenirken yeni çeviribilim terimleri ile karşı karşıya kalan her çeviribilimci, bu terimleri Türkçeye çevirmekte acele etmemelidir. Dilin yapısına uygun olan kullanımlar seçilmeli diğer yandan anlamı aktarabilme özellikleri sınanmalıdır. Türk Dili devrimi yıllarında zorla üretilmeye çalışılan kelimeler gibi zoraki bir eylem sergilenmemelidir. Türkçedeki bazı kelimeler eski tabir, Türkçe kökenli değil diye saf dışı tutulmamalıdır. Türk milletinin çok uzun yıllardır bu kelimeleri kullanıyor ve halk arasında hala kullanılmakta iseler o kelimeler artık Türkçeleşmiş ve Türkçedir ve Türk dilinin asli unsurları olmuşlardır.

Bu görüşe tamamen karşı çıkan çeviribilim uzmanları olacaktır elbette. Tamamen yabancı kelimeyi almak, Türkçe bir kelime köküne yabancı ekler getirmek, yabancı bir kelime köküne Türkçe bir ek getirmek ve içi boş, zihinde anlatmak istenilenden çok başka resimler çizen kelimeleri bilim terimi Türkçeye dahil etmek ve dahil etmeye çalışmak eski kelimeleri kullanmaktan çok daha yanlış seçeneklerdir. “.... dilin kendi yapısına ters olan dilsel etmenler, gerçeğin yanlış yansıtılmasına neden olabileceği gibi sanatsal estetiğin bozulmasına da yol açabilirler.” (Yücel, 2016, s.90). Türkçe kök ve ekler kullanılarak üretildiği görülen bazı kelimeler bile anlamı iletmede yetersiz kalmaktadırlar. Çünkü bir kelimenin kök ve bütün ekleri Türkçe olmakla o kelime Türkçe olmaz. Çünkü o kelime henüz yerleşmemiş Türk milleti arasında iletişim kuramamaktadır. Bu kabil kelimelerin anlamlarında milli bir mutabakat yoktur. Mesela buna üretilmiş bir terim olarak “sözcelem“ kelimesi örnek verilebilir. Kök ve ekleri öz be öz Türkçe olmakla birlikte anlamı üzerinde milli bir mutabakat yoktur.

Kasar ve Tuna ülkemizde çeviribilim alanında verilen bazı eserleri inceleyerek bu kaynaklarda kullanılan terimleri inceledikleri bir çalışma yapmışlardır. Yapılan çalışmada çeviribilim alanında kullanılan terimlerle ilgili bu bölümde çalışan ve araştırma yapanların karşılaştıkları sorunları ve bu sorunları çözmek için çözüm önerilerini sunmuşlardır.

“ Bu çalışma kapsamında, öncelikle özgün metin ve çevirisinde yer alan terimlerin karşılıklarının yukarıda referanslarını verdiğimiz sözlüklerden aranması aşamasında, dört farklı durum ortaya çıkmıştır:

- Kimi terimlerin yerleşmiş ve standartlaşmış Türkçe karşılıkları bulunmaktadır.
- Kimi terimler için birden fazla karşılık mevcut olup, aralarından en uygun olanını seçmek gerekmektedir.
- Kimi terimler için verilen karşılıklardan hiçbiri uygun olmayıp, yeni bir karşılık önerme zorunluluğu söz konusudur.
- Kimi terimler için hiçbir karşılık verilmemiş olduğundan, bir karşılık önermek zorunludur.

Çeviribilim, dilbilim ve göstergebilim sözlüklerinde yer alan kimi karşılıkların uygun olmama durumu, çeşitli nedenlerden kaynaklanmaktadır. Örneğin, kimi karşılıklar birkaç sözcükten oluşmakta ve terimden çok tanımı andırmaktadır. Öte yandan, kimi karşılıklar anlamı yansıtmamakta ya da bir anlam ifade etmemektedir. Örneğin, bu çalışma kapsamında çevrilen bölümde yer alan 15 terimin tümü, incelenen sözlüklerde yer almaktadır. Ancak bu terimlerin büyük çoğunluğunun, sözlüklerde birden fazla karşılığı bulunmaktadır. Bu durum, terimler konusunda bir yerleşiklik sorunu bulunduğunu göstermesi açısından dikkate değerdir. Terimin dile yerleşip kabul görmediği durumlarda, yeni seçenekler ve öneriler sıklıkla söz konusu olabilmektedir. Bu da, birçok terim üzerinde uzlaşa sağlanamamasından kaynaklanan bir belirsizlik ve kavram karmaşasına neden olmaktadır.” (Kasar, S. & Tuna, D. 2017, s.433)

Kasar ve Tuna beş sözlük incelemiş ve bu sözlüklerdeki çeviribilim terimlerinin karşılaştırmasını yapmışlardır. Bu çeviribilimciler bu alandaki terimce

konusunda yaşanan sorunu ortaya koymuşlardır. Öncelikle bu sorunun varlığının kabul edilmesi sorunun çözülmesinin ilk adımıdır. Örneğin *traduktoloji*, *çeviri*, *çeviribilim* terimlerinden “çeviribilim” bu alanın adı olması için en uygun olanıdır. İkinci olarak *borrowing* ve *ödüncleme* terimlerinden “ödüncleme” terimi uygundur. Çünkü terim Türkçe ve anlaşılır bir kelimeden üretilmiştir. Üçüncü gruba örnek olarak İngilizce “overtranslation” teriminin karşılığı olarak kullanılan *aşırı çeviri*, *artık çeviri*, *fazla çeviri* terimleri verilebilir. Dördüncü grup için ise “norm” terimi örnek olarak verilebilir. Kasar ve Tuna’nın dile getirdiği çeviribilim terimleri ile ilgili sorunlara ek olarak aşağıda bu terimlerin anlaşılamamasının sebepleri sıralanmıştır.

Çeviribilim terimlerinin anlaşılmamasının sebepleri altı başlık altında özetlenebilir.

1-Türk Dil Devrimi ile Arapça ve Farsça kelimelerin dilden çıkarılmasıyla, Türkçenin kelime hazinesinin zayıflaması

2-Zayıflayan Türk dilini yeniden zenginleştirmek için yeni kelimeler üretilmesi ve üreilmeye çalışılması. Üretilen kelimelerde milli mutabakat olmadığı için halk tarafından hepsinin kabul görmemesi ve çoğunun anlamı aktarmada yetersiz olması. Anlamı aktaramayan bu tür kelimelerin çeviribilim terimi olarak kullanılması

3- Kastedilen anlamı net olarak aktarabilen kelimeler Türkçede olduğu halde, terim oluşturulurken yabancı kelimelerin ödüncleme yapılması

4-Çeviribilim terimlerinin bireysel çalışmalar sonucu Türkçeye kazandırılması. Bu terimlerin ortak kararlar sonucu oluşturulmaması

5-Çeviribilim terimleri sözlüklerinin bir kısmının ulaşılabilir olması ve bu sözlüklerin içeriklerinin birbirlerinden farklı olması

6-Bazı çeviribilim terimlerinin birden çok anlamda kullanılması, bazı terimlerin ise birden çok kelime ile karşılanması.

Anlaşılmadığı iddia edilen terimler için kök ve eklerinin Türkçe olduğu yönünde mutlaka açıklamalar olacaktır. Bu çalışmada dış görünüş olarak yani kabuk Türkçe görünmekte ama içi Türkçe olmayan çeviribilim terimlerinin varlığından

duyulan rahatsızlık dile getirilmektedir. Örneğin *bürün bilim* terimi ekiyle köküyle Türkçedir ama anlaşılmamaktadır. Bu terim bu şekilde üretilmiş ve kaynaklarda yerini almıştır. Anlaşıp anlaşılamadığını belirleyebilecek bir süzgeçten geçmemiştir. Çünkü çeviribilim terimlerinin anlaşılabilirliği üzerine uygulanabilecek bir ölçüm aracı yoktur. Bu çalışmada belirtildiği üzere çevirmenlere özgü olan test edilememe yani yapılan çevirinin amaca hizmet edebilip edememesinin ölçülememesi nedeniyle iyi çevrilmiş kötü çevrilmiş çeviribilim terimlerinin belirlenmesini güçleştirmektedir.

İyi çeviri yapan ve iyi çeviri yapamayan çevirmenler çeviri yapmışlar ve yapmaya devam etmektedirler. Bu tez çalışmasında ilgilenilen alan çeviribilim terimleri olduğu için bu terimleri her çeviribilimcinin çevirmemesi gerektiği savunulmaktadır. Çünkü her çeviribilimcinin dili kullanma, anladığını aktarma kabiliyeti farklıdır. “Mütercimnin kabiliyetine göre mütercim ya asıl metnin gerisinde kalır veya onu aşar.” (Gülbüz, 2009, s.101). Gülbüz, çeviri eserin, çeviri işini yapan çevirmenin kabiliyetine göre şekillendiğini söylemektedir. Dolayısıyla terim çevirisinde de aynı durum söz konusudur. Gülbüz, eğer çevirmen dili çok iyi kullanabiliyor, dilini kullanma becerisinin sınırları geniş ise orijinal eserin ötesine geçebileceğini dile getiriyor. Eğer çevirmenin dili kullanma becerisi kısıtlı ise vasat bir eser ortaya çıkıyor. Anlamlarının bulanık olduğunu iddia edilen çeviribilim terimlerinin üzerlerinde itina ile çalışılmadığı, bu terimler çevrilirken fikir alışverişi oldu ise de sınırlı sayıda kişilerle olduğu bu çalışmada görülmektedir. Bu da çeviribilim alanında terim oluşturma işinin ortak verilen kararlarla olmadığını kanıtlamaktadır. “Çevirilerde doğruluk ölçütünün aramamasının çevirmene çok geniş bir özgürlük alanı ve bir öz güven duygusu yarattığı ileri sürülebilir.” (Yücel, 2016, s. 36). Çeviribilim terimleri için yapılan sözlük çalışmaları bir kişi veya iki kişilik gruplarla hazırlanmıştır. Bütün çeviribilimcilerin kullanımına açık olacak terimlerin hangi kelimelerden oluşacağına, daha kalabalık bir grup uzman tarafından karar verilmesi gerektiği düşüncesindeyiz. Çünkü çeviribilimciler çalışmalarını bu terimleri kullanarak inşa edeceklerdir. Ve bu terimlerin herkes tarafından kabul edilen, anlaşılan terimler olması, çok uzun yıllar boyunca kullanılacak olan bu terimlerin değişmemesi gereklidir. Yukarıdaki örnekte bahsedilen esneklik sebebiyle

çevirisi yapılan çeviribilim terimleri sorgulanmamış, kullanılmış ve kullanılmaya devam edilmektedir. Çeviribilimle ilgili kaynaklar incelendiğinde diğer çeviribilimcilerin kaleme aldığı çalışmaların tenkidine rastlanmamaktadır. Üretilen çeviribilim terimleri de eleştirilmemiştir. Dolayısıyla aynı anlama gelen birden çok çeviribilim terimi, tamamen yabancı kelimedenden oluşan terimler bulunmaktadır. “Ne var ki bu mütercimlerin tercümeleri üzerinde pek tenkitler ve değerlendirmeler yapılmamıştır.” (Gürbüz, 2009, s. 14). Yapılan terim çevirilerinin ve çevirmenlerin eleştirilmemesi bu alanın bir anlamda serbest, başıboş olduğunu ispat etmektedir. Çeviri alanında terim çevirisi yapan akademisyen ve öğrenciler muhakkak yaptıkları çevirilerde anlaşılır olmak zorundadırlar.

Çeviribilim terimlerini çeviren çevirmenler kendi çevirilerini eleştiriye tabi tutulmalıdırlar. Bu çevirilerine başkalarının da gözüyle bakmak zorundadırlar. Terimlerin çevirisini doğru yapıp yapmadıklarını bu şekilde deneyebilirler. Kendi çevirilerini kendileri eleştirel bir bakış açısı ile defalarca okumak, başkasının gözüyle görmek ve başkalarına okutturmak gibi yolları deneyebilirler. Böylece yapılan çeviri ilgili alanda çalışma yapan kişilerin kullanımına sunulmadan önce epey irdelenmiş olur. Bu terimler kullanılmadan önce bazı aşamalara tabi tutulmalıdır.

Çeviribilim terimlerini Türkçeye çevirmek tek aşamalı bir süreç olmamalıdır. Çeviribilim alanında uzman olan, sonraki bölümlerde de bahsedileceği gibi çeviribilim terimleri için oluşturulmuş bir kurul, iş birliği içinde yeni terimler için de kararlar vermeli, Türkçeye en uygun, dilimizde en anlaşılır çeviribilim terimlerini belirlemelidir. Bazı çeviribilim hocalarının belirttiği gibi bu terimlere Türkçe karşılıklar bulmak kolay bir iş değildir. Burada çeviri yaparken müsaade edilen bazı maddeler akla gelmektedir. Çevirmen anlamı aktarmak için eklemeler ve çıkarmalar yapabilir. Örneğin ‘özel dil’ teriminin orijinali ‘special language’dır. Terimin aktarmak istediği mana uzmanlık alanları ile ilgili kullanılan tıp dili, hukuk dili ve benzeridir. Sadece ‘özel dil’ terimi yerine ‘özel alan dili’ terimi tercih edilebilirdi. ‘Special’ kelimesi çeviribilim alanında ‘özel alan’ olarak tam manayı vermesi için tercih edilebilir. “Mütercim, bu ilaveleri, hem tıpkı tercümede meydana gelen üslup tuhaflığını gidermek ve hem de asılda anlatılan manayı karşı dilde tam karşılamak

için katmıştır.” (Gürbüz, 2009, s. 120). Kimi çeviribilim terimleri ancak bazı eklemelerle kimi de bazı çıkarmalarla Türkçede anlaşılır hale gelebilecektir. Anlaşılabilirliği elde etmek için dilimizin geçmişinden faydalanmak da bir seçenektir. Çeviribilim öğrencisi ve akademisyenlerinin beklentilerine hangi yöntemin daha iyi cevap verdiği bakmak gerekecektir. “Geçmişin birikimini yadsımadan, ondan farklı düzlemlerde yararlanmamız ve birikimimizi artırmamız gerekir.” (Yücel, 2016, s. 315). Her çeviribilim terimi için farklı bir çeviri yöntemi seçilmesi gerekebilir. Bazı terimler için geçmişten bir kelime seçmek çok yerinde olacak iken başka bir terim için bu yöntem istenilen sonuca götürmeyebilir. Bahsi geçen anlaşılmadığı düşünülen terimlerden bir kaçını cümle içinde görmek ve incelemek daha somut deliller ortaya koyacaktır. Aşağıda anlaşılabilirliği net bulunmayan bazı terimlerin açıklamasına ve eleştirilerine yer verilecektir. İngilizce ve Almanca bilenlerin fark edeceği üzere terimlerin İngilizce ve Almanca açıklamaları daha net mesajlar vermektedir. Türkçe olan terimleri zihinlerde farklı bağlantılar kurmakta ve hedef dile net mesajlar verememektedirler. Anlamadan anlatamadan çeviri olamayacağı için anlamsal olmayan hiçbir çeviri düşünülemez. İletişim ise anlam üzerine kurulu bir manaya sahiptir. Her çevirinin amacı anlamı aktarmaktır yani iletişim kurmaktır. Bu nedenle bazı terimleri cümle içinde görüp analiz etmek gerekmektedir. Aşağıda bu durum birkaç örnekle sergilenmeye çalışılmıştır.

Örnek 1: “Bir tasarımın sınanması, dediğimiz gibi, bir arzunun hatta bir itkinin sınanması: çeviri yapma itkisinin.” (Aktaran Kasar, 2008, s. 31).

“İtki” kelimesi bir istek midir gereklilik midir yoksa zorunluluk mudur sözlüğe bakmadan buna karar vermek zordur. İtki kelimesinin anlamını aktarabilen “arzu, istek, şevk” kelimeleri yaşayan Türkçemizde bulunmaktadır. Bu üç kelimeyi bir kenara bırakarak “itki” kelimesinin tercihi bir ihtiyaçtan mı doğmuştur? “İtki” kelimesi TDK sözlüğünde “tepi” olarak verilmiştir. “Tepi” kelimesi de “itki” kelimesini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Daha ayrıntılı bir araştırma yapma ihtiyacı doğurmaktadır. Başka kaynakları incelediğimizde “itki” kelimesinin ne demek olduğunu anlayabiliyoruz. 1. Açlık, susuzluk, cinsel istek gibi ancak bir etkinlikle sona eren ya da hafifleyen fizyolojik ya da ruhsal gerginlik. 2. Herhangi bir

güdü ya da davranımı belirleyen şey. İtki *İng.* İmpulse (Lat. impulsio < pulsio - itme; in = içinde, karşı, doğru) : İnsanı bir bilinç çabası gerektirmeden yaşama atılımına yöneltten, onu kendiliğinden eyleme iten, devindiren güç (beslenme itkisi, üreme itkisi, ayrıca, güçlülük etkisi vb.); uygulama alanı genişletilerek tinsel güçler için de kullanılır (bilgi itkisi, özgürlük itkisi).⁹

“Dürtü ve “içgüdü” kelimeleri “itki” kelimesinin anlatmak istediği manayı daha net olarak aktarmaktadır. Çünkü Türkçede bu kelimeler “itki” kelimesinden daha çok kullanılmakta, çok daha iyi anlaşılmaktadır ve en önemli sebep ise bu kelimelerin öz be öz Türkçe olmasıdır.

Örnek 2: “İyi bir çeviri tanıtılabilir bir anlam özdeşliği içinde oluşmamış tahmini bir eşdeğerlilik hedefleyebilir ancak.” (Aktaran Kasar, 2008, s. 31).

Yukarıdaki cümle okunduğunda “özdeş” ve “eşdeğerlilik” terimlerinin neredeyse aynı anlama geldiği hatırlanmaktadır. Mesela “özdeş” ve “eşdeğerlilik” terimleri duyulunca sıradan bir Türk okuru bunların her ikisi de aynı anlamda değil mi diye bir tereddüt yaşayacaktır. İyi bir çevirinin amacı tahmin edilebilir bir eşdeğerde olmaktır, tanıtılabilir kelimesinden kasıt nedir, tanıtılabilir özdeşlik neyi kastediyor, tanıtım neyi tanıtacaktır gibi sorular zihinlerde oluşmaktadır. İyi bir çeviri ancak eşdeğere yaklaşık veya yakın bir çeviri olabilir dese idi çok daha net anlaşılabilirdi. Bu cümlede Kasar’ın ne demek istediği tam olarak anlaşılır değildir. Bunların okur zihninde net olarak anlaşılması için okurun anlayabildiği kelimeler ile açıklanması gerekmektedir. Yukarıdaki cümlede okur tarafından anlamı net olmayan kelimeler mevcuttur. “Özdeşlik” kelimesi Türkçe sözlükte “aynılık” olarak açıklanırken Türkçe-İngilizce sözlükte “identity” olarak verilmektedir. “Identity” kelimesinin Türkçe karşılığı ise “aynılık, benzerlik, özdeşlik”¹⁰ olarak verilmektedir. Görüldüğü gibi “aynılık” ve “benzerlik” kelimeleri “özdeşlik” kelimesine göre daha yaygın kullanılan kelimelerdir. Aynı şekilde “eşdeğerlilik” kelimesi de yaygın bir kullanıma sahip olmayan ve üzerinde tam bir mutabakat sağlanmamış bir kelimedir.

⁹ <https://kelimeler.gen.tr/itki-nedir-ne-demek-169660> ErişimTarihi: 15.06.2020

¹⁰ Altın Sözlük Golden Dictionary (2012). s. 271

“Eşdeğer, eşdeğerlik, eşdeğerlilik” kelimelerinin hepsi aynı anlamda kullanılmaktadır.

Örnek 3: “Çeviri metin bir yandan erek dilde yaratılmış bir metin olarak erek kültür dizgesinde belli işlevler üstlenir ve o dizgenin içindeki diğer öğelerle etkileşme girer, öte yandan da erek kültürün içinde başka bir kültürün temsilcisi olma görevini yerine getirir.” (Ece, 2016, s. 37).

“Dizge” kelimesinin “sistem” kelimesinin karşısında uydurulan bir kelime olduğu ortadadır. Sistem, nizam, düzen ve disiplin kelimeleri “dizge” kelimesi ile anlatılmak istenen manalara sahiptirler. Görüldüğü gibi bu kelimeler sayıca çok ve anlamları herkes tarafından anlaşılan kelimelerdir. TDK sözlükte “dizge” kelimesinin anlamı şu şekilde açıklanmıştır: Bir bütün oluşturacak biçimde birbirine bağlı öğelerin bütünü, manzume, sistem.¹¹ “Dizge” kelimesinin İngilizcesi ise “system”¹² kelimesidir. “Erek kültür dizgesi” ile hedef dilde ne sisteminin kastedildiği anlaşılmamaktadır. Yukarıdaki cümleyi okuyan araştırmacılar, cümleyi anlayabilmek için sözlüklerde bu terimin açıklamasını araştırmalıdır. Sözlükteki açıklamalar okunduğu zaman bile görülecektir ki zihinde hiçbir bağlantı bu kelime ile ilişki kuramamaktadır. (bkz. Terim19). Yukarıdaki cümlede dizge kelimesi dil kelimesinin yerine kullanılmış gibi görünmektedir.

Örnek 4: “Bir yön değişikliği bildirdim: spekülatif seçenekte-“çevrilmezliğe karşı çevrilebilirlik”ten –uzaklaşp kullanımsal seçeneğe- “ihanete karşı sadakat”e-yöneldiğimi söylüyorum.” (Aktaran Kasar, 2008, s. 27).

Öncelikle “spekülatif” kelimesinin kullanılmasını tamamen yabancı bir kelime olduğu için eleştiriyoruz. Bu kelimenin Türkçe sözlükte anlamı “kurgusal, saptırıcı”¹³ olarak verilmiştir. Kurgusal kelimesi Türkçede olmayan bir yapım ekiyle (-sal) kurulmuştur. Kullanımsal kelimesi Türkçede var olmayan –sal ekiyle oluşturulmuş hatalı bir kelimedir.

¹¹ Türk Dil Kurumu (2009). Türkçe Sözlük, s.545

¹² Altın Sözlük Golden Dictionary (2012). s.629

¹³ Türk Dil Kurumu (2009). Türkçe Sözlük, s.1807

Örnek 5: “Tourey’ye göre çevirme edimi dizgeler arası bir özellik gösterirken çeviri, kaynak dizgeden ayrı bir gerçekliktir, erek dizgenin gerçekliğidir. (1994: 1120).” (Akbulut, 2004, s. 17).

Yine “dizge” terimi lisan anlamında kullanılmış gibi bir bağlam içerisindedir. Ama dizge çeviri bilim sözlüklerinde lisan, dil anlamına gelmemektedir. Bu terim “sistem, manzume” anlamındadır ve “sistem” kelimesi tamamen yabancı bir kelime olmasına rağmen “dizge” kelimesinden kullanımı daha yaygındır ve daha anlaşılırdır. “Sistem” kelimesinin kullanılması daha elverişli olduğu için “dizge” değil “sistem” kelimesi kullanılmalıdır. Aynı şekilde “edim” kelimesi kısaca “iş” demektir. Bu kadar net anlaşılabilen ve bu kadar yaygın bir kullanıma sahip bir kelime dururken “edim” kelimesi kullanılmamalı onun yerine en sade haliyle “iş” kelimesi kullanılmalıdır.

Örnek 6: “Guttu’un türlü dillerde ‘çeviri’ karşılığı kullanılan sözcüklerin anlam alanlarının birbiriyle örtüşüp örtüşmediği kaygısını anlaşılmaz bulan Tourey ‘varsayımsal çeviri’ kavramının çevirinin ekinsel, art süremsel niteliklerinin ayırdında olduğunu dolayısıyla gereğinde gerektiği biçimde tüm anlam alanlarını kapsamına alabilecek yetide olduğunu belirtir: (1995: 33).” (Akbulut, 2004, s. 25).

“Varsayımsal, ekinsel, art süremsel” kelimeleri daha önce de açıkladığımız gibi Türkçe dilbilgisine aykırı şekilde türetilmiş kelimelerdir. Türkçede -sel, -sal yapım ekleri yoktur. “Varsayımsal çeviri, art süremsel” ile ne anlatılmak istendiği açık değildir. Ayrıca “ekinsel” kelimesi de üzerinde milli mutabakat olan bir kelime değildir. Bu kelime bu cümlede “kültür” anlamında kullanılmıştır. “Kültür” kelimesi kullanılsaydı cümle daha anlaşılır olurdu.

Örnek 7: “Betimleyici çalışmalardaki gözlemlerini rastgele seçilmiş ölçütlere dayandırmak yerine, çevirmenin çeviri edimi süresince aldığı kararları yönlendiren normların incelenmesine yöneltir.” (Akbulut, 2004, s. 26).

“Çeviri edimi” ile çeviri işi veya eylemi, “norm” kelimesi ile ise kurallar demek istenmektedir. “Betimleyici” kelimesi yerine “tasvir etme” tabiri çok daha anlaşılır olacaktır.

Örnek 8: “Uzman çevirmen iki dil arasında bir taşıyıcı, bir metni bir ekinden ötekine aktaran, taşıyan bir gemi kaptanı değil, belli bir iletişim edimini gerçekleştirmek için hangi durumlarda hangi kararlarla ne zaman hangi adımı atacağını öğrenmiş, yeni bir yapı oluşturan, iki dizge, iki yaka arasında bir tür köprü kuran mühendistir.” (Akbulut, 2004, s. 33).

Akbulut’un kullandığı “edim” kelimesi Türkçe sözlükte “yapılmış iş, gerçekleşmiş iş, amel, fiil”¹⁴ anlamlarına gelmektedir. “Dizge” kelimesinin “sistem” anlamına geldiğini daha önce açıklamıştık. “Ekin” kelimesi Türkçe sözlükte “ kültür, hars” anlamına gelmektedir.¹⁵ Bu üç kelime için de anlaşılması kolay karşılıklar bulunduğu halde kullanılmamıştır. Bunun yerine “dizge, ekin, edim” kelimeleri ile mesaj iletilmek istenmiş ve anlamı aktarmada yetersiz bir cümle ortaya çıkmıştır.

Örnek 9: “Holmes’ün (1988, s. 71) de belirttiği üzere, çeviribilim şüphesiz ampirik (görgül, deneyimsel) bir bilim dalıdır.” (Erberk, M. 2018 s.139)

Erberk, “ampirik” terimi anlaşılmadığı için parantez içinde açıklama yapma gereği duymuştur. “Ampirik” yerine “deneyimsel” kelimesinin kullanılması verilmek istenen mesajı çok daha kolay bir biçimde aktarabilirdi.

¹⁴ Türk Dil Kurumu(2009),Türkçe Sözlük, s.601

¹⁵ Türk Dil Kurumu(2009),Türkçe Sözlük, s.609

4. BÖLÜM

BAZI ÇEVİRİBİLİM TERİMLERİNİN İNCELENMESİ

Bu bölümde ulaşılabilen çeviribilim terimleri sözlüklerinde yer alan ve anlaşılmadığı düşünülen 45 çeviribilim terimi incelenmiştir. Anlaşılması en zor olduğu düşünülen terimler seçilmeye gayret edilmiştir. Ayrıca bu terimlerin anlaşılmasının zor olmasının sebepleri izah edilmeye çalışılmış ve bu terimlerin hangi kelimelerle karşılanması gerektiği belirtilmiştir.

Terim: 1. Açıklama

“(İng. Paraphrase, periphrases, Alm. Periphrase).1. kaynak metindeki bir sözcüğün ya da bölümün metni daha iyi açıklayabilmek için daha uzun bir biçimde yeniden yazılarak erek metnin genişletilmesi.” (Berk, 2005, s.87).

“Açıklama” terimi tefsir kelimesi ile aynı anlama gelmektedir. Kısaca anlatıldığında verilmek istenen mesajı tam olarak veremeyen unsurların, daha anlaşılır olması için ayrıntılı ve uzun bir anlatım şekli seçilir ve buna “açıklama” denir. Daha uzun ve ayrıntılı anlatılan unsurlar daha anlaşılır kılınmaktadır. Bu tanım akıllara “tefsir” diye bilinen anlatım biçimini getirmektedir. “Tefsir” Türk Dil Kurumu sözlüğünde ‘yorumlama’ diye açıklanmıştır. TDK’nın kısa açıklamasına karşın bazı bilim insanları tefsiri daha uzun açıklamışlardır. Gürbüz tefsiri şu şekilde açıklar: “Tefsiri kısaca, anlaşılması mümkün olmayan, kapalı, izaha muhtaç dil unsurlarını anlaşılır kılma faaliyeti olarak tanımlayabiliriz.”(Gürbüz, 2017 s. 36).

“Açıklama” teriminin İngilizcesi olan “paraphrase” kelimesinin sözlük anlamı ise aşağıdaki gibidir.

Paraphrase: n. açıklama, açıklama, şerh. v. Başka sözcüklerle açıklamak, açıklamak, şerh etmek.¹⁶

Açıklama teriminin orijinali olan ‘paraphrase’ kelimesi “açıklamak” anlamındadır yani bizi yine sık kullanılan “tefsir” kelimesine götürmektedir. Aynı zamanda sıkça kullanılan ‘şerh’ kelimesi ile ‘paraphrase’ terimi karşılanabilirdi. Zaten kullanımda olan ve çoğu insan tarafından anlaşılan canlı kelimeler seçilmesi terimlerin geçerlilik kazanmasını kolaylaştırmaktadır.

Bir diğer çeviri bilim terimleri sözlüğü açıklama terimini şu şekilde açıklar:

Açıklama. “Kaynak metindeki tek bir sözcüğü, erek dile eşdeğer içlemlere sahip sözcük ve öbeklerle aktararak erek metni uzatmak.” (Boztaş & Yener, 2005, s.5). Boztaş ve Yener yukarıda verilen açıklamada okura net bir mesaj vermemiştir. Yukarıdaki ‘açıklama’ teriminin açıklaması tam olarak anlaşılır değildir. Tanımda geçen ‘içlem’ kelimesi de tanıma muhtaç bir kelimedir. Zira bu kelime üzerinde milli bir mutabakat yoktur. Boztaş ve Yener terimlerin anlamından hemen sonra örnek cümlelerle tanımları daha anlaşılır hale getirmeye çalışmışlardır. Örnek verilmesi ile terimlerin anlamı daha anlaşılır hale gelmektedir.

Açıklama terimi yerine tefsir ya da açıklama terimlerinin kullanılmasının bu terimi daha açıklayıcı olacağı düşünülmektedir.

Terim 2. Alt Dil

“(İng. Sublanguage, Alm. Teilsprache). Bilgisayar çevirisi bağlamında kullanılan terim, özel bir amaç için ya da özel bir teknik alanda kullanılan dili ifade etmektedir. Alt diller özel bir terminoloji kullanırlar ve kendilerine özgü dilbilgisel bir örgüleri vardır. Dolayısıyla iş mektupları, tıbbi raporlar, hava durumu raporları bu tür bir dile örnek olarak verilebilir.” (Berk, 2005, s.89).

¹⁶ Altın Sözlük Golden Dictionary (2012). s. 431

Açık bir terim olmamakla birlikte okuyucuya net bir mesaj vermemektedir. Bu terim Türk okuru tarafından anlaşılır bir terim değildir. Böyle bir terimi anlamak için yukarıdaki sözlüğe müracaat ettiğimizde sözlüğün tanımı bu terimi açıklığa kavuşturamamıştır. Bu gibi terimler daha açık hale gelmesi için örneklendirilmiştir. Oysa yukarıda görüldüğü gibi örnek olarak verilen açıklama, bu terimi açıklamakta yetersizdir. Örnek bir iş mektubu, hava raporu veya tıbbi rapor sunulabilirdi. Alt dil terimi yerine daha anlaşılır terim bulunması işi, sonraki bölümlerde bahsedilecek olan, çeviribilimcilerden oluşan bir kurul tarafından yapılmalıdır.

Terim 3. Andaş Çeviri

“(İng. Simultaneous, interpreting, Alm. Simultandolmetschen). Sözlü çevirinin iki temel türünden biri. Andaş çeviride çevirmen kaynak dildeki konuşmayı dinlerken onu aynı anda erek dilde biçimlendirir. Çevirmenler genellikle iki kişi olarak, bu tür çeviri için donanımlı bir kabinde mikrofon ve kulaklıklarıyla konuşmacının konuşmasını aynı anda çevirirler. Bu teknik ilk olarak 2. Dünya Savaşından sonra Nürnberg mahkemelerinde kullanılmıştır. Kimi acil durumlarda kabin dışı andaş çeviriye de başvurulmaktadır. Aymil Doğan bu tür çevirilerin meslek standartları açısından sakınca yarattığından tercih edilmemesi gerektiğini belirtmektedir. Doğan, benzer şekilde andaş çeviri kapsamına giren fısıldayarak çevirinin de çevirmenin ses tellerini çok zorlayacağından ancak kısa süreli çeviriler için tercih edilmesi gerektiğini söyler.” (Berk, 2005, s.90).

Yukarıdaki terim açıklamasında somut bir örnek verilmemiştir. Tanımda, terimin tarihinden ve sakıncalarından bahsedilmesine rağmen açık bir örnek ile ayrıntılı olarak açıklanmamıştır. ‘Eş zamanlı çeviri’ ya da ‘anında çeviri’ tabirleri dilimizde çok daha kolay yer edebilecek, daha anlaşılır kelimelerden oluşmaktadır. Çünkü konuşmacının söylediklerini çevirmen anında ve eşzamanlı olarak çevirmektedir. ‘Andaş’ kelimesinin kullanımı çok yaygın değildir. Berk, İngilizcesi

‘simultaneous, interpreting’ olan terimi ‘andaş çeviri’ olarak isimlendirirken Tosun ise ‘eş zamanlı çeviri’ olarak adlandırmaktadır. Tosun, “eş zamanlı çeviri”yi şu şekilde tarif eder:

“Eş Zamanlı (simultan) Çeviri: Çeviri kaynak metinle paralel ve aynı anda gerçekleşir. İki yönlü (bilateral) ve tek yönlü (unilateral) olarak iki türü vardır.” (Aktaran Tosun, 2006, s. 187).

Tosun’un tanımının da örnekten yoksun olduğu görülmektedir ve anlamı aktarmada açıklayıcı olmadığı düşünülmektedir. Somut bir örnek ile açıklama güçlendirilmemiştir. Terimin İngilizce-Türkçe sözlükteki açıklaması ise şöyledir:

“Simultaneous: aynı zamanda olan, aynı anda yapılan; eşzamanlı.”¹⁷ Terimler açıklandıktan sonra örnekler somut bir şekilde verilmeli ve bunun yanında yaygın olarak kullanılan açıklayıcı kelimeler seçilmelidir. Aksi takdirde terimi oluşturan kişinin dışındaki çoğu insan fazladan açıklamaya ihtiyaç duymaktadır.

Eşzamanlı çeviri veya anında çeviri terimlerinin andaş çeviri terimi yerine kullanılması gerektiği düşünülmektedir.

Terim 4. Belirtik Çeviri

“(İng. Explication, Alm. Explizierung). Çevirmenin açıklamak amacıyla ya da erek metne yüklenen kısıtlamalar yüzünden, kaynak metinde bulunmayan, ancak kaynak metnin betimlediği durumsal ya da bağlamsal bilgiden çıkarılabilecek belirli anlamsal detayları erek metne eklediği bir çeviri işlemi.” (Berk, 2005, s.96). Görüldüğü gibi bu tanımlamada da bulanık ifadeler göze çarpmaktadır. “Belirtik çeviri”nin ne olduğu konusunda zihinlerde net resim çizilmemiştir. “Betimleme” yerine “tasvir”, “durumsal” yerine “duruma göre”, “bağlamsal” yerine “bağlama göre” ifadeleri daha aşina kelimelerdir.

¹⁷ Altın Sözlük Golden Dictionary (2012). s. 588

“Belirtik” kelimesinden belirtilmiş, açıklanmış şeklinde bir anlam çıkarılabilir. Ancak bu İngilizce ‘explication’ kelimesinin karşılığı olamaz. Aslında bu da “tefsir” ve “açıklama” demektir. Dolayısıyla çok yakın anlamlı olan “açımlama, açıklama, belirtik çeviri” gibi kavramlar karışmış durumdadır ve aralarındaki fark belirli bir şekle sokulamamıştır. Hülasa bu terimler arasındaki fark açık değildir.

Belirtik çeviri terimi başka bir tanımda ise şu şekilde açıklanmıştır:

Belirtik Çeviri: “Explication, “daha açık hale getirme” çok uzun olup anlamı da karşılamadığından, “belirtik” ise yeterince açık olmadığından, “açıklayıcı çeviri” terim olarak önerilebilir.” (Kasar, S. & Tuna, D. 2017, 415-436).

Kasar ve Tuna ‘belirtik çeviri’ terimi yerine ‘açıklayıcı çeviri’ teriminin kullanılmasının daha uygun olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca ‘belirtik’ kelimesinin açık olmadığını dile getirmişlerdir. ‘Explication’ kelimesi ‘yorumlama’ anlamına gelmektedir yani tefsir ile benzer anlamdadır.

Belirtik çeviri terimi anlaşılır olmadığı için açıklayıcı çeviri, açıklama terimleri önerilebilir.

Terim 5. Bütünce

“(İng. Corpus (çoğul corpora), Alm. korpus). Çeviribilimde, araştırma konusu yapılan özelliklerin olduğu örneklerin bulunması amacıyla incelenen küçük çaplı metin derlemelerine verilen ad. Bilgisayar çevirisinde bütünce, dilin betimleyici çözümlemesinde temel olarak kullanılmak üzere seçilmiş tümcelerın toplamı olarak tanımlanır.” (Berk, 2005, s. 100).

Sözlüklerde “corpus” kelimesi, “külliyyat, mecmua, esas; anapara, sermaye, ceset, kanun külliyyatı, derleme ve dergi” anlamlarına gelmektedir.¹⁸ “Bütünce” olarak çevrilen “corpus” kelimesi halbuki “kitaplık, külliyyat, mecmua, ana kısım” gibi daha anlaşılır kelimelerle terimleştirilebilirdi. Oysa yukarıdaki tanım en azından

¹⁸ Altın Sözlük Golden Dictionary (2012). s. 87

verilebilecek birkaç kısa örnekle daha da vuzuha kavuşturulabilirdi. Bahsi geçen araştırma konusuna bir örnek ve “bütünçe” adı altında yapılan bir derleme açıklayıcılığı arttırmak için sunulabilirdi. Bu haliyle bu terim açıklayıcı nitelikte değildir.

Bütünçe terimi yerine külliyat, kitaplık veya ana kısım terimlerinden birinin kullanılması önerilmektedir.

Terim 6. Çevriyazı

“(İng. transcription, Alm. Transkription). Özgün metindeki biçimlerin (sesler, harfler ya da sözcükler gibi) değiştirilmeden erek metinde tutulduğu diller arası aktarım için kullanılan genel bir terim. Çevriyazı çeviri olarak değerlendirilmediği gibi amacı anlamdan çok biçimi korumak olduğundan genellikle metnin tümüne de uygulanmaz. Ancak kaynak metindeki adların aktarılmasında ya da kimi öğelerin erek dilde kesin eşdeğerlerinin bulunmadığı durumlarda kullanılır.” (Berk, 2005, s.108)

Çevriyazı terimi Berk tarafından yukarıdaki şekilde açıklanmıştır. Çevriyazıda yapılan işlemin çeviri olduğu oldukça açıktır. Yalnız çeviri işleminin alfabeler arası bir çeviri işlemi olduğu açık ve net değildir. Yukarıdaki ve aşağıdaki tanım okunduğunda Arap alfabesindeki harflerin Latin alfabesindeki harflere veya Kiril alfabesindeki harflerin Çin alfabesine çevrildiği gibi bir anlam anlaşılmamaktadır. Bu terim açıklandıktan sonra basit bir örnek verilse idi anlam çok daha net olarak aktarılabilirdi. Bununla birlikte İngilizcesi “transcription” olan çeviri tarzı bu tanımda açıklığa kavuşmamış, tam tanımlanmamıştır. Oysa en açık tanımıyla “transkription” alfabetik, yazı sistemlerinin çevirisidir. Dolayısı ile bütünçe terimi yazı sistemleri arasında yapılan çeviri işlemi kastettiği için açıklamaya yazı sistemleri ile ilgili bir açıklama eklenebilir. Yazının çevrilmesi anlamındaki terim “çevriyazı” olarak sunulmuştur. Dolayısıyla terimi tanımlı yapılırken bu istikamette bir terim yapma yolu tercih edilmeliydi.

“Transkripsiyon” Türkçe sözlükte “çevriyazı”¹⁹ olarak açıklanmaktadır. Transliterasyon ise yabancı yazıların okunuşları dikkate alınmadan harf harf aktarılması, harf çevirisi²⁰ olarak açıklanmaktadır. Çevriyazı terimi ile anlatılmak istenen mana transliterasyon kelimesi ile verilmiştir.

“Çevriyazı” teriminin sözlüklerdeki açıklamaları daha açıklayıcıdır. Çevriyazı bir yazıyı bütün ses inceliklerini belirterek başka bir alfabeye çevirme yolu, yazı çevrimi, transkripsiyon.²¹

Oysaki yukarıdaki ve aşağıdaki, tanımlar yerine Türkçe sözlüklerdeki açıklamalar yazılıysaydı terim çok daha anlaşılır bir hale gelebilirdi.

Bir başka husus da “çevriyazı” teriminin Türkçe dilbilgisine aykırı şekilde yapıldığı görülmektedir. “Çevriyazı” şeklinde olması gereken kelime “çevriyazı” şeklinde yazılmıştır. Vardar ise bu terimi şöyle açıklamıştır:

Transcription: “Çevri yazı: Alm. Transkription, Fr. Transcription, İng. Transcription) Gösteren düzlemindeki ses birim ve/ya da olgularını oldukları gibi, eksiltmeden ya da çoğaltmadan yazılı biçime dönüştüren yazım türü. En yaygın çevriyazı yöntemi Uluslar arası Sesbilgisi Derneği’ninkidir. 1886’da kurulan bu dernek 1888’de söz konusu çevriyazıyı oluşturup sürekli biçimde geliştirmiştir. Son düzenlemeler 1952 ve 1979’da yapılmıştır. Sesçil çevriyazıya karşıt olarak sesbilimsel çevriyazıda yalnız anlam ayırıcı ses olguları belirtilir. (Vardar, 2007, s. 60).

Açıklaması yapılan terim anlatılmaya çalışılırken yine açıklamaya muhtaç, anlamı net aktaramayan ve kullanımı yaygın olmayan bazı kelimeler kullanılmıştır. “Çevriyazı” kelimesi ve sesçil gibi kullanımı yaygın olmayan kelimeler ile terim açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca örnek de verilmediği için okuyucuya istenilen mesaj verilememiştir.

¹⁹ Türk Dil Kurumu(2009),Türkçe Sözlük, s.2003

²⁰ Türk Dil Kurumu(2009),Türkçe Sözlük, s.2003

²¹ Türk Dil Kurumu(2009),Türkçe Sözlük, s.419

Çevriyazı teriminin yazı çevrimi gibi daha anlaşılır bir terim ile değiştirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Terim 7. Çoğuldizge Kuramı

“(İng. Polysystem theory, Alm. Polysystem Theorie). Itamar Even-Zohar’ın (1978, 1990) ortaya attığı çoğul dizge kuramına göre edebiyat, birçok dizgeden oluşan devingen bir çoğul dizgedir. Kuram, bu çoğul dizgenin içinde yer alan pek çok yazınsal model, tür ve geleneklerin sürekli bir devinim ve karışıklık durumunda ve merkez/çevre, yüksek/aşağı edebiyat, saygın görünen/saygın görünmeyen edebiyat çekişmeleri içinde işlevsel açıdan incelenip değerlendirilmelerini sağlamaktadır. Buna göre, yazınsal üst tabaka içindeki eserler (kurumsallaşmış estetiği yansıtanlar) önemli ve etkin yerlerini korumaya çalışırken, “üst tabaka dışı” türler onların merkezi konumlarını ele geçirme uğraşı içindedirler. Yazınsal bir çoğul dizgeyi şekillendiren dinamikler ile ilgili eksiksiz bir görüşe sahip olmak istendiğinde, yalnızca yüksek biçimler (şiir gibi) değil, alçak biçimler de (çocuk yazını, popüler roman, çeviri) incelenmelidir. Yazın çevirilerini “çeviri yazın” adıyla çoğul dizgenin bu iç çekişmelerine katılan ayrı bir dizge olarak gören bu kuram böylece edebiyat incelemelerine yeni bir bakış açısı getirmiş ve erek-metin odaklı çeviri bilim çalışmalarının gelişmesine yol açmıştır.” (Berk, 2005, s.108-109).

Terim çoklu bir sistemden bahsediyormuş intibasını uyandırmasına rağmen tanımı açık değildir. Özellikle tanımda çoğul ve dizge kelimeleri yenidir, kullanımları yaygınlık kazanmamıştır. Dolayısıyla evvela çoğul ve dizge kelimeleri açıklanmaya muhtaçtır. Yine tanım içerisinde geçen “edebiyat birçok dizgeden oluşan devingen bir çoğul dizgedir” şeklindeki açıklama edebiyatı bütünüyle tanımlayamamaktadır. Oysa İngilizce kelime “polysystem” çoklu sistem, çoklu nizam şeklinde anlaşılıp açıklanmış olsaydı tanım daha açık hale gelirdi. Aynı zamanda birçok disiplini bir araya toplayan edebiyat ve diğer disiplinlerden açık

örnekler verilerek terim daha anlaşılır hale getirilebilirdi. Çoğul dizge terimi çoğul kelimesinin anlamını sorgulamamıza yol açmaktadır.

Çoğuldizge terimi yerine çoklu sistem terimi kullanılması önerilmektedir.

Terim 8. Denetimli Dil

“(İng. Controlled language, Alm. Kontrollierte Sprache). Kısıtlı bir sözcük dağarcığı ve kuralları olan bir dil. Örneğin, teknik belgelerde metnin kullanıcılarının ya da ana dili başka olanların anlayabileceği biçimde basitleştirilmesinde ve bilgisayar çevirisinde kullanılır.” (Berk, 2005, s.111).

Bu terimin tanıtılmasında gerekli açıklığın ortaya konulmadığı görülmektedir. Denetimli dil okur zihninde tam bir resim çizmemektedir. Denetimli dilin neliği ve niteliği hakkında bu tanımlı okuyan kimse açık bir kanaate sahip olamamaktadır. Yukarıdaki tanımdan diğer dilleri konuşanların da anlayabileceği basit ve kısıtlı bir dilden bahsedilmektedir. Aynı zamanda kurallı olan yeni bir dil oluşturulmuş intibainı uyandırmaktadır. Tanım okunduğunda evrensel olan bizim de haberdar olduğumuz bir dilden bahsediliyormuş düşüncesi oluşmaktadır. Ayrıca bu dili kimin ne amaç için oluşturduğu konusunda bir bilgi verilmemiştir. Terimin tanımının yanında somut en az bir örnek verilmesi gerekirdi zira neyi kastettiği anlaşılmamaktadır.

Terim 9. Dizge

“(İng. System, Alm. System) 20. yy.’nin başında Rus biçimcilerin ortaya attığı ve Itamar Even-Zohar’ın (1990) oluşturduğu çoğul dizge kuramında kullandığı bir terim. Ferdinand Saussure’ün öğretisini temel alan dural işlevselliğin vurgulandığı dizge kavramından farklı olarak Even-Zohar’ın dizge kavrayışı devingen işlevselliği temel alır. Bu anlayışa göre dizge, yine Cenevre

Okulu çıkışlı dizge kavramındakilerin aksine, dural değil devingen, eş süremle sınırlı değil art süremlî, türdeş değil ayrışık, tekil bir dizge değil dizgelerden oluşan bir dizge, yani çoğul dizgedir.” (Berk, 2005, s.114).

Açıklamadaki “dural, işlevsel, dizge, çoğul dizge, eş sürem, art süremlî, devingen” kelimeleri üzerlerinde milli bir mutabakat oluşmamış kelimelerdir. Bu kelimelerin kullanımı yaygın olmadığı için anlamlarını net olarak iletememektedirler. Dizge kelimesinin kullanımı da yaygın değildir ve kullanımı yaygın olmayan bir terim anlaşılamayan kelimelerle anlatılmaya çalışılmıştır. Bu tanımda dizgenin çoğul dizge olduğu vurgulanmaktadır. Oysa bir üstte çoğul dizge dizgeden ayrı bir terim olarak tanımlanmıştır. Tanım iyice anlaşılmaz hale gelmiştir. O halde dizge çoğul bir dizge ise dizge nedir? Bu tanım oldukça muğlak, sisli ve pusludur.

Cenevre okulu çıkışlı bir dizge kavramı var ve burada bahsi geçen terim olan dizge farklı bir anlama sahiptir. Bir kelimeye Even-Zohar’ın başka, Ferdinand Saussure’ın başka bir anlam yüklemiş olduğunu anlıyoruz. Bu da terimi anlaşılmaz hale getiriyor. İki çeviri bilimcinin farklı anlamları olan terimler oluştururken aynı kelimeyi seçmeleri elbette karışıklık ortaya çıkaracaktır. Çoğul dizge çoklu ise dizgenin de tek olması gerekir. Dizge bir çoğul dizgedir tanımı ise terimi açıklamaktan oldukça uzak görünmektedir. Terim kullanımı yaygın olan kelimelerle anlatılabilirdi. İngilizcesi sistem olan bir terim için anlaşılmayan bir terim üretmeye gerek olmadığını düşünmekteyiz. Ayrıca sistem kelimesi tamamen yabancı bir kelime olmasına rağmen çok daha yaygındır ve kabul görmüş bir kullanıma sahiptir. Yazarın ödünçleme yapması çok daha iyi bir tercih olurdu. System kelimesinin sözlükteki anlamı şu şekildedir: Dizge, takım, sistem, yol, usul, yöntem, öğreti, insan vücudu.²² Görüldüğü gibi system kelimesinin açıklamasında dizge kelimesinden çok daha anlaşılır kelimeler mevcuttur. Buna rağmen system kelimesi çoğul dizge olarak çevrilmiştir yani tanımındaki kullanımı en yaygın olmayan kelime ile karşılanmıştır. Bu nedenle bu terim anlamı aktarmada işlevsizdir.

Sistem kelimesi ise Türkçe sözlüklerde şöyle açıklanır: Düzen, bir sonuç elde etmeye yarayan yöntemler düzeni, yol, yöntem. Bir aracı oluşturan düzen, düzenek,

²² Altın Sözlük Golden Dictionary (2012). s. 629

teribat, model, tip, dizge.²³ Sistem kelimesinin açıklamasında da görüldüğü üzere dizge kelimesinden çok daha anlaşılır birden çok kelime vardır.

Dizge teriminin yerine yöntem, nizam, düzen veya sistem kelimeleri terim olarak kullanılmalıdır.

Terim 10. Edim

“(İng. Performance, Alm. Performanz). Gideon Toury’nin (1980) olası kaynak dil ve erek dil arasındaki çeviri seçenekleri dizgesi olarak tanımlandığı edincin karşıtı olarak gerçek çeviri durumları için kullandığı terim. Diğer bir deyişle edim, çeviri olarak adlandırılan diller arası bildirişimde ortaya çıkan erek metin(ler)dir.” (Berk, 2005, s. 118).

Kısaca çeviri işlevi sonucu ortaya çıkan ürüne yani hedef dildeki çevirisine edim denilebilir. Performans kelimesinin Türkçe karşılığı icraat, uygulama ve tatbiktir. Dolayısı ile performans bir çeviri işlemi anlamına gelmektedir. Edim oldukça yeni olduğu için okur muhayyilesinde net bir anlam oluşturmamaktadır. Ayrıca yukarıdaki tanımda kullanılan “dizge, edinç, bildirişim” kelimelerinin de dilimizdeki kullanımları yaygın değildir. Anlamları net olmayan, anlamı karşı tarafa aktaramayan kelimelerle bu terim açıklanmaya çalışılmıştır. Edim kelimesi performans teriminin karşılığı olarak Türkçeye çevrilmiştir fakat terimin orijinali yabancı bir kelime olmasına karşın dilimizde daha anlaşılırdır ve daha yaygın bir kullanıma sahiptir. Performans kelimesinin sözlükteki açıklaması şu şekildedir: Performance: Yapma, ifa, icra, yerine getirme, temsil, oyun, konser, iş, eser, marifet, numara, gösteri, başarı, işleme, yarış, elde edilen sonuç, randıman.²⁴

Performance kelimesinin açıklamasından da anlaşılacağı üzere dilimizde bu kelimeye karşılık gelen birden çok anlaşılır, üzerinde milli mutabakat sağlanmış

²³ Türk Dil Kurumu(2009),Türkçe Sözlük, s.1777

²⁴ Altın Sözlük Golden Dictionary (2012). s. 442

kelime vardır. Edim kelimesi performance kelimesinin anlamını aktarmakta yetersizdir. Ayrıca tanımda edim edincin karşıtı olarak sunulmaktadır. Oysa bu kelimeler karşıt kelimeler değildir. Edinç maharet, ustalık, kabiliyet, yetenek ve yeterlilik gibi anlamalara gelmektedir. İngilizce competence kelimesinin karşılığıdır. Görüldüğü gibi edim terimi de çeviri bilimin net olmayan bulanık bir terimidir.

Oysa çeviri işlemi, çeviri uygulaması, çeviri tatbikatı veya tek kelimeyle çeviri veya tercüme denilseydi terim çok daha net anlaşılırdı.

Terim 11. Edimsel Çeviri

“(İng. Pragmatic translation ya da pragmatic approach, Alm. Pragmatische Übersetzung). Yalnızca düz anlamı değil, aynı zamanda sözcelerin bildirişimsel durumlarda nasıl kullanıldığını ve bizim bunları bağlam içinde nasıl yorumladığımızı da dikkate alan çeviri için kullanılan terim. Mona Baker’ın da (1992: 217) belirttiği gibi edimbilim, dilbilimin bir kolu olup anlamın, dilsel dizgede yaratıldığı şekliyle değil, bildirişime katılanlar tarafından iletildiği ve belli bir amaç doğrultusunda kullanıldığı şekliyle incelenmesidir. Bu, edimsel çevirinin örneğin yan anlamı, anıştırmayı ve sezdiri, ton, kesit dil gibi bildirişimin kişilerarası yönlerini iletmeye çalışacağı anlamına gelir. Edim bilim ile ilgili pek çok anlayış, bağıntı kuramı ve skopos kuramı gibi çeşitli çeviri kuramlarına dahil edilmiştir.” (Berk, 2005, s.118)

Öncelikle son yıllarda çokça tartışılan ‘-sal’ ekinin Türkçe dilbilgisinde olmadığını belirtmek gerekmektedir. Birçok bilim insanı bu konuyu kaleme almış ve bu ekin Türkçede olmadığını kanıtlamıştır. Akbaş bu konuya şu sözleri ile değinmektedir:

“Türkçede biri **uysal**, diğeri **kumsal** kelimesinde olmak üzere iki **sal** var. Bunlardan birincisi, yani **uysal**’daki **-sal**, bir fiilden isim yapma eki; **kumsal**’daki **sal** ise çoğu zaman ek sanarak aldandığımız müstakil bir kelimedir. İşte bu aldaniş, bu **sal** kelimesini Türkçenin en işlek eklerinden biri hâline getirdi ve dilimizdeki **tarihî, askerî, siyasi, zihnî, kutsi, ahlaki** gibi

yüzlerce alıntı kelimenin sonuna gelerek aitlik bildiren nispet **-î**'sinin fonksiyonunu üstlendi; hatta **-sal, -sel** diye incelik kalınlık uyumuna da girerek isimden isim yapım eki rolü oynamaya başladı. Oysa aşağıda sıralayacağım örnekler onun kendine has anlamı olan bir isim olduğunu gösteriyor. *Derleme Sözlüğü*'nde de tezimizi doğrulayan tespitler var:

Sal: 1. Köyün yakınında ekime ayrılan yer (Merzifon-Amasya) 2. Dağ eteği geniş düzlük. (Fakı ekinciliği-Pınarbaşı-Kayseri)

Sala: Salan, sırayla ekilen, köyce ekime ayrılan yer. (Elbistan-Maraş; Mut köyleri-İçel)

Salı: Çaldıran-Muradiye-Van

Salı: Sinop-Erfelek

Yukarısal: Bartın-Amasya

Karsala: Manisa

Salda: Burdur-Yeşilova

Salkaya: Elazığ-Merkez

Anadolu dışındaki Türk coğrafyasından da örnekler vermek mümkün:

Salyanı: Bakü-Şamahı hattının güneyinde bir kasaba. (Türk Dili Mart 2018 Yıl: 68 Sayı: 795, Ali Akbaş s. 36). Bu açıklamaları yapan Akbaş kanıtlarını sunmaya şu cümlelerle devam etmektedir:

“.....**sal** ek değil, kendisi de çeşitli ekler alan bir kelimedir ve **dağların salı / dağ salı / dağlar salı** şeklinde isim tamlamaları yapıyor. Diğer bir dürtlükte ise **sal+ak+lar > salaklar** şeklinde ekler alarak yeni bir isim gövdesi oluşturuyor. Tıpkı **sol**'dan **solak**, **yol**'dan **yolak**, **göl**'den **gölek** örneklerinde olduğu gibi.” (Akbaş, A. 2018, s. 38).

Terim tanımlanırken birçok anlaşılmayan, Türkçede yerleşmemiş kelimeler kullanılmıştır. Sözce, dilsel, dizge, bildirişim, edimsel, anıştırma, bağıntı, sezdiri ve edim kelimeleri zaten anlaşılmamaktadır. Birden çok anlaşılmayan kelimelerle

terimin açıklanması anlamı net olarak aktarmaya yaramamıştır. Pragmatic kelimesinin TDK sözlüğündeki anlamı yararcıdır. Edimsel çeviri teriminin anlaşılma olmasının sebepleri yukarıda sıralanmıştır. Bu nedenle “edimsel” kelimesi çok daha yaygın kullanılan Türkçe bir kelime ile karşılanmalıdır. Bu haliyle terim anlamı aktaramamaktadır. Pragmatik kelimesi Türkçede çok yaygın olarak kullanıldığı için artık Türkçeleşmiş bir kelime haline gelmiştir. Bu terimin orijinali gibi kalması yani pragmatik çeviri olarak kullanılması daha fonksiyonel olacaktır.

Terim 12. Fazla Çeviri

“(İng. Overtranslation, Alm. Überdifferenzierung bi der Übersetzung). Çevirmenin kaynak metinde örtük olan öğeleri erek metinde belirtik hale getirdiği bir çeviri hatası. Terim, Jean-Paul Vinay ve Jean Darbelnet tarafından tek bir çeviri biriminin iki birim olarak algılandığı durumları betimlemek için kullanılır. Peter Newmark da bu kavramın çevirilerde sık sık karşılaşıldığını söylediği iki kavramdan biri (diğeri için bkz. Eksik çeviri) olduğunu söyler. Newmark’a göre (1981,1988) her çeviride kaynak metnin anlamı bir dereceye kadar kaybolur. Bu kayıp, kaynak metindeki genel bir kavramın erek metinde daralıp özelleşmesi olarak kendini gösteriyorsa fazla çeviri olarak adlandırılır.” (Berk, 2005, s.123).

“Fazla çeviri” terimi orijinalinin sözlükteki anlamına bakılarak çevrilmiş bir terimdir. Görüldüğü üzere “fazla” ve “çeviri” kelimeleri sıkça kullanılan ve kullanımları yaygınlaşmış kelimelerdir. Bu haliyle bile terim anlamı aktarmaya muktedir değildir. Çünkü terim açıklanırken diğer terimlerde olduğu gibi dilimizde milli bir mutabakatın olmadığı “belirtik, betimlemek” gibi kelimeler kullanılmıştır. “Belirtik” kelimesi ile ilgili açıklamayı daha önce yapmıştık. “Betimleme” kelimesi yerine “tasvir etme, yazı ile anlatma” kelimeleri kullanılabilirdi. Zira bu kullanımlar “betimleme” kelimesinin kullanımından daha yaygındır. “Fazla” kelimesi TDK sözlüğünde gereğinden, alışılmıştan çok, aşırı olan, ziyade, daha çok, aşkın, artmış

olan, ihtiyaçtan fazla olan, gereksiz, yersiz biçimde²⁵ olarak açıklanmıştır. Fazla olan bir şey gerekmediği için fazla denilmektedir. Dolayısıyla “fazla çeviri” terimi anlamı aktarmakta yetersizdir. Bunlara ek olarak fazla çeviri ile ilgili bir örnek verilmesi gerekirdi. Böylece terimin anlamı daha açık hale gelebilirdi. Bu terim için de oluşturulması öngörülen çeviribilimciler kurulunun ortak bir kararla anlaşılır bir terim bulması gerekmektedir.

Terim 13. Geri Çeviri

“(İng. Back Taranslation, Alm. Rückübersetzung). Kaynak dilden başka bir dile çevrilmiş bir metnin yine kaynak dile yapılan çevirisi.” (Berk, 2005, s.124).

İngilizcesi “back translation” olan terimi Berk “geri çeviri” şeklinde Türkçeye çevirmiştir. Terim tanımlanırken ve terim oluşturulurken anlaşılmayan kelimeler kullanılmamıştır. Bu nedenle bu terimin açıklaması terimi açıklayıcı niteliktedir. Orijinali” back translation” olan terimi Kasar ve Tuna şöyle açıklamışlardır:

“Yeniden çeviri, geri çeviri. Retraduction (retrotraduction anlamı ile kullanılmaktadır), back translation. Retraduction kitapta anlamında kullanıldığı için “tersine çeviri” önerilebilir.” (Kasar, S. & Tuna D. 2017, s. 427).

Önceki bölümlerde Kasar ve Tuna’nın beş sözlüğü inceleyerek bu kaynaklarda kullanılan terimleri inceleyip karşılaştırdıklarını, orijinalleri verilen terimleri hangi çeviribilimcinin hangi kelimelerle karşıladığı hakkında araştırma yaptıklarına değinilmişti. Kasar ve Tuna’nın “back translation” terimi için yaptıkları tanımı incelediğimizde aynı terimi “yeniden çeviri, geri çeviri” diye çeviren bilim insanları olduğunu görmekteyiz. Kasar ve Tuna ise “tersine çeviri” tabirinin kullanılmasını tavsiye etmektedirler. Tanımlarında “rettraduction” ve “retrotraduction” kelimelerinin anlamlarını vermeleri neden “tersine çeviri” kullanımını savunduklarını açıklayıcı nitelikte olurdu. Bu örnekte de görüldüğü gibi çeviri bilim terimleri üzerinde ortak bir kullanım söz konusu değildir. Aynı terim için

²⁵ Türk Dil Kurumu(2009),Türkçe Sözlük, s.685

dört farklı terim üretilmiştir. Bu terim çokluğu karmaşıklık ortaya çıkarmaktadır. “Tersine çeviri” tabirinin daha açıklayıcı olduğu düşünülmektedir.

Terim 14. Himaye

“(İng. Patronage, Alm. Patronage). Andre Lefevere (1985,1992), ortaya attığı bu terimi yazının okuma, yazma ve yeniden yazma edimine yardım edecek ya da engelleyecek güçler olarak tanımlamıştır. Bu güçler, kişilerden oluşabileceği gibi politik ya da dinsel kurumlar, sosyal sınıflar, yayıncılar ya da medya gibi kurumları kapsayabilir.” (Berk, 2005, s.126).

Diğer terimlerde olduğu gibi “himaye” terimi de tanımlanırken “yazın, edim” gibi dilimize yerleşmemiş kelimelerle açıklanmaya çalışılmıştır. “Edebiyat” kelimesi yerine “yazın” kelimesini kullanmak, “çeviri uygulaması vb.” yerine “edim” kelimesini kullanmak terimin anlamını açıklamaya yardımcı olmakla bağdaşmaz. Okur bu kelimelerin anlamlarını bilmediği için “himaye” teriminin anlamını da öğrenememektedir. “Patronage” kelimesinin sözlük anlamı himaye, arkalama, piston, müşteriler, müşterilik, iş, ticaret, memuriyete atama yetkisi ya da hakkı, tenezzül, lütuf, iltifat²⁶ şeklindedir. Terimden kurum, kişiler, sınıflar ve yayıncıları kastedecek herhangi bir ek veya kelime yoktur. “Himaye” kelimesi Türkçede yaygın bir kullanıma sahip bir kelimedir ama çeviri bilim terimi olarak kastedilen anlamı aktarmada yetersizdir. Ayrıca yazar “himaye” terimi için en az bir örnek vermeliydi. Böylece terim açıklığa kavuşmuş olurdu. Bu terim için de oluşturulması öngörülen çeviribilimciler kurulunun ortak bir kararla anlaşılır bir terim bulması gerekmektedir.

²⁶ Altın Sözlük Golden Dictionary (2012). s. 436

Terim 15. İletişim Yüğü (bilgi yüğü)

(İng. communication load (information load) Eugene A. Nida ve Charles R. Taber'in "bir iletinin zorluk derecesi" olarak tanımladıkları bir çeviri süreci modeli. Buna göre kaynak, iletinin içindeki bilgiyi düzgü çözücü ya da alıcının kişisel nitelikleri, eğitimi, kültürü gibi etkenlere bağılı olarak değışen kanalı aracılığıyla iletir. İletişim ya da bilgi yüğü ise biçimsel birimlerle (yani sözcükler) bilgi birimlerinin sayısı arasındaki oranla ölçülen hem biçimsel hem de anlamsal öğelerden oluşur. Bir ileti ne kadar çok bilgi içeriyorsa alıcının bunu anlaması o derece güçleşir. Alıcının kanalını çok fazla doldurmaması için iletinin ayrıca söz konusu hedef kitleye uygun artık bilgileri de barındırması gerekir." (Berk, 2005, s.127-128).

Berk'in tanımını yaptığı "iletişim yüğü" terimi kolay anlaşılır kelimeler seçilerek Türkçeye çevrilmiştir. İngilizcesi "communication load" olan terim sözlük anlamı çevrilerek üretilen terimlerden biridir. Yalnız terim açıklanırken kullanılan "artık bilgi, anlamsal, biçimsel birim, bilgi birimleri ve düzgü kelimeleri açıklamaya muhtaç kelimelerdir. Bu halleri ile bu terimi açıklama konusunda yetersiz kalmaktadırlar. "Biçimsel birimler" kelimesinin anlamı parantez içinde "sözcükler" olarak verilmiştir. Yazarın "biçimsel birimler" ifadesini hiç kullanmaması gerekirdi. Daha önce -sel ekinin Türkçe dilbilgisinde olmadığını açıklamıştık. Ayrıca "birim" kelimesi birçok anlamda kullanılmaktadır. Bu sebeplerden sadece sözcükler denilmesi açıklamayı daha net hale getirirdi. Tanımda bahsi geçen "artık bilgi"nin neyi kastettiğı açık değildir. "Alıcının kanalını çok fazla doldurmaması için iletinin ayrıca söz konusu hedef kitleye uygun artık bilgileri de barındırması gerekir" cümlesi kendi içinde çelişmektedir. Bu cümleden iletinin anlamının çok yoğun olmaması gerektiğı savunulurken aynı zamanda ayrıntılı bilgi içermesi gerektiğı de vurgulanmıştır.

Ayrıca Nida ve Taber'in İngilizcesi "communication load" olan terimi "iletinin zorluk derecesi" şeklinde tabir ettiklerini belirten Berk bu tabiri kullanabilirdi.

Böylece terim daha anlaşılır hale gelebilirdi. Bunların yanında terimin açıklamasını desteklemek için örnek verilmemesi terimin anlaşılmasını güçleştirmektedir.

Terim 16. İçerik-Türevli Biçim

“(İng. content-derivative form ya da organic form). James Holmes’e göre (1988b) şiir çevirisinde benimsenen dört yaklaşımdan biri. İçerik-türevli biçimde çevirmen kaynak metnin biçimini başlangıç noktası olarak görmez, aksine (çeviri ilerledikçe) kendine özgü şiirsel bir biçim alacak olan erek metni oluşturmaya anlamsal malzemeden yola çıkarak başlar.” (Berk, 2005, s.127).

Yukarıdaki tanımdan anlaşılacağı üzere “türevli” kelimesi İngilizce “derivative” kelimesine karşılık olarak kullanılmıştır. “Derivative” kelimesinin sözlük anlamı “türemiş sözcük, türev”dir.²⁷ Bu terim oluşturulurken kullanılan “türevli” kelimesi “türev” kelimesinden üretilmiştir. Kelimenin kökü türetilmiş veya üretilmiş şey²⁸ anlamındadır. Açıklamadan da anlaşılacağı üzere -li eki gereksiz yere kullanılmıştır. Bundan daha önemli bir nokta ise “üretilmiş, türetilmiş” kelimeleri halihazırda varken ve kullanımları milli mutabakata bağlanmışken yeni bir kelime kullanmaya neden ihtiyaç duyulduğudur. Kısaca “türev, türevli” kelimeleri yaygın değildir, bu kelimeler üretilmiş veya türetilmiş kelimelerinin anlamını aktaramamaktadırlar.

Ayrıca “şiirsel, anlamsal” kelimeleri de Türkçe dilbilgisine uygun olarak üretilmiş kelimeler değildir. Bunların yerine tanım yapılırken “şiirle ilgili, anlamla ilgili” ifadeleri kullanılması Türkçe dilbilgisi kurallarına uygun olacaktır.

Sıraladığımız sebepler bu terimin adının anlaşılmasız olduğunu göstermektedir. Terimin açıklaması ise örnek olmamasına rağmen anlamı okuyucuya aktarabilmektedir. Bu hususlardan yola çıkarak terimin isminin daha anlaşılır olması

²⁷ Altın Sözlük Golden Dictionary (2012). s. 108

²⁸ Türk Dil Kurumu(2009),Türkçe Sözlük, s.2020

ve içeriği anlam olan çeviriyi nitelemek için ya anlam içerikli çeviri ya anlamdan üretilmiş çeviri olarak değiştirilmesi gerekmektedir.

Terim 17. Koşut Metin

“(İng. Parallel text, Alm. Parallel text) Kaynak ya da erek dilde konu ve metin türü açısından çevrilecek metinle aynı gruptan olan metinler. Bunlara aynı metin türünün daha önce yapılmış çevirileri de dahildir.” (Berk, 2005, s. 133).

“Parallel” kelimesinin Türkçe karşılığı olarak “koşut” kelimesi kullanılarak oluşturulmuş bir çeviri bilim terimidir. Sözlüklerde “koşut” kelimesinin anlamı “paralel” olarak verilmektedir. “Parallel” kelimesinin anlamı ise koşut, paralel, muvazi, benzer, yakın, aynı, emsal²⁹ olarak açıklanmaktadır. Yabancı bir kelime olan “paralel” kelimesi kök ve ek olarak Türkçe olan “koşut” kelimesinden daha yaygın kullanılan bir kelimedir. Terim hiç çevrilmeden orijinal halinde kalsaydı aktarılacak istenen anlam daha net olarak aktarılabilirdi.

“Benzer, yakın, aynı, emsal” gibi herkesin anlayabildiği kelimeler ile bu terim Türkçeye çevrilmeliydi. “Emsal metin, benzer metin, yakın metin” terimlerinden her biri “paralel text” terimini daha net bir şekilde açıklayabilirdi. Terimin açıklamasına bir örnek eklenmesi terimin anlamını daha net bir şekilde okuyucuya aktarabilirdi.

Terim 18. Kullanmalık Metin

“(İng. pragmatic text, Alm. Voorgaben, pragmatischer Text). Günlük yaşamda çabuk tüketilmek üzere üretilmiş genel ya da bir alana özgü bilgi veren ve estetiğin fazla rol oynamadığı metinler.” (Berk, 2005, s. 133-134).

²⁹ Altın Sözlük Golden Dictionary (2012). s. 431

Yukarıdaki tanımda görüldüğü üzere terim oluşturulurken kullanılan “kullanmalık” kelimesi hedef okur muhayyilesinde anlaşılırdır. Ayrıca terimin tanımı yapılırken kullanılan kelimelerde anlaşılmayan, kullanımı yaygınlık kazanmamış kelime kullanılmamıştır.

Sözlükler incelendiğinde pragmatik kelimesi İngilizce-Türkçe sözlükte pragmatic, bilgiçlik taslayan, faydacı, her şeye karışan, dogmacı, öğretici, işgüzar, uygulamacı, eğitici, pratik, edimsel³⁰ anlamlarına geldiği görülmektedir.

Türkçe sözlükte ise yararçı³¹ anlamı ile verilmiştir. Berk tanımına ek olarak bir veya birkaç tane kullanmalık metin örneği verseydi terimin anlamı daha anlaşılır hale gelebilirdi.

Terim 19. Matriks Normları

“(İng. matricial norms, Alm. Martixnormen). Gideon Toury’ye göre (1980,1995) çeviri-süreci normlarından biri (diğer için bkz. Metin-içi normları). Matriks normları çevirmenin çeviri süreci sırasında, yani çeviriyi yaparken metnin düzenlenmesi konusunda aldığı kararları kapsar. Örneğin kaynak metin malzemesinin ne kadarının dışarıda bırakılabileceği, metnin bölümlerinin yerlerinin değiştirilip değiştirilemeyeceği ve metnin bölümlendirilmesi gibi konular bu normların kapsamında değerlendirilebilir.” (Berk, 2005, s.136).

Yukarıda açıklaması verilen “matriks normları” teriminin ismi tamamen yabancı öğelerden oluşmaktadır. Açıklama oldukça anlaşılır kelimelerden seçilmiştir ve anlamı hedef okura net bir şekilde aktarabilmektedir. Yalnız terimin ismi yabancı kelimelerden oluşturulduğu için anlaşılması en güç terimlerden biridir. Öz be öz Türkçe olan terimlere yapma kelimelerle karşılık verilirken matriks ve norm gibi

³⁰ Altın Sözlük Golden Dictionary (2012). s. 464

³¹ Türk Dil Kurumu(2009),Türkçe Sözlük, s.1625

terimlere Türkçe karşılık verilmeye çalışılmamıştır. Ayrıca bu tanım terimi daha iyi açıklamak için örneklendirilmeliydi.

Terim 20. Modülasyon

“(İng. modulation, Alm. Modulation). Çevirmenin erek metindeki bir bölümü, bakış açısını değiştirerek ya da bir açıklama getirerek yeniden düzenlediği bir çeviri işlemi. Jean-Paul Vinay ve Jean Darbelnet’ye göre dolaylı çevirinin (2) bir türü ve yedi çeviri yönteminden biri.” (Berk, 2005, s. 138).

Modülasyon kelimesi Türkçe sözlükte bir sesin yayılmasında ortaya çıkan yeğnlik, vurgu, ton değişimlerinden her biri. Bir dalgaın genlik, evre ve sıklığının bir yasaya göre zaman içinde farklılaşması. Bir müzik eserinde esas tondan başka bir tona geçiş.³² gibi anlamları ifade etmektedir. Görüldüğü gibi çeviri bilim alanının terimi olarak ortaya konulan “modülasyon” terimi ile ilgili hiçbir ibare yer almamaktadır.

Orijinali “modulation” olan terim için bu kelimenin İngilizce-Türkçe sözlükteki anlamına da bir bakmak gerekmektedir. Modulation kelimesinin İngilizce-Türkçe sözlükteki karşılıkları hafifletme, geçiş, kipleme, modülasyon, kiplenim, tadil, değişim, değişme, değiştirmek, uygun olması için değiştirmek, ayarlamak, düzenleme, ayarlama³³ olarak verilmiştir. “Modülasyon” terimine yine Türkçe bir karşılık verilmeye çalışılmamıştır. Bu terim tamamen yabancı bir kelimeden oluşturulmuştur. Terimin açıklama bölümü anlaşılır kelimelerden seçilmiştir. Anlamı net olarak aktarabilmesi için örnekler verilmesi gerekirdi. Ayrıca “dolaylı çeviri” terimi de net olmadığı için hedef okurun “dolaylı çeviri” tanımını da gözden geçirmesi “modülasyon” teriminin manasını anlaması için gereklidir.

Modülasyon teriminin açıklamasındaki anlama en yakın olan Türkçe karşılıklar, düzenleme, uygun olması için değiştirmek ve ayarlamadır. Bu terim için

³² Türk Dil Kurumu(2009),Türkçe Sözlük, s.1405

³³ Altın Sözlük Golden Dictionary (2012). s. 382

“uygun ayarlama” terimi kullanılsa idi daha net bir şekilde anlam aktarılabilirdi. Çünkü okur orijinal metinde düzenlemeye gidildiğini, anlamı okura net aktarmak için ayarlama yapıldığını anlayabilirdi.

Terim 21. Norm

“(İng. Norm, Alm. Norm). Erek-odaklı çeviri kuramının ana kavramlarından biri. Kuralcı çeviribilim bağlamında normlar, çevirmenlere kabul edilebilir çeviriler üretebilmeleri için sunulan kurallar olarak ele alınmaktaydı. Oysa betimleyici çeviri bilim içinde normların özel bir yeri vardır ve bu yaklaşımda çeviri eşdeğerliği kavramı ancak çeviri normları bağlamında anlam kazanmaktadır. Gideon Toury’ye (1980,1995) göre betimleyici çeviribilim alanında yapılacak araştırmalarda çevirilerin üretildiği dönemlerde etkili olan normlar, çeviri gerçeklerinin nedenleri ve işlevleriyle birlikte ortaya çıkarılacaktır. Toury çeviri sürecinde ve çeviriler üzerinde doğrudan etkili olan normları süreç öncesi normlar ve çeviri süreci normları olarak ikiye ayırır; bir de bunlara ek olarak çevirmenin çeviriye karşı önsel olarak benimsediği tutumu öncül normlar başlığı altında ele alır.” (Berk, 2005, s. 139).

“Norm” terimi de orijinal terim değiştirilmeden olduğu gibi kullanılan terimlerden biridir. “Norm” terimi bu haliyle anlamını aktaramamaktadır. Terimin açıklamasında “norm, betimleyici, eşdeğerlik, önsel, öncül normlar” kelimeleri de açıklamaya muhtaç, anlamlarını aktaramayan kelimelerdir. Norm kelimesi de dahil olmak üzere bu kelimeler üzerinde milli bir mutabakat sağlanmamıştır. Bu terimin açıklaması hedef okura net bir mesaj vermemektedir. Ayrıca bu terimin açıklamasına ek olarak örnek verilmesi gerekirdi.

“Norm” kelimesi Türkçe sözlükte yargılama ve değerlendirmenin kendisine göre yapıldığı ölçüt, uyulması geren kural, düzgü, önceden belirlenmiş kural, düzgü³⁴ olarak açıklanmaktadır. “Norm” kelimesi kısaca “kural” anlamına gelmektedir. “Kural” kelimesi üzerinde milli mutabakat bulunmaktadır ve kullanımı çok yaygındır. Bu terim “kural” olarak dilimize çevrilseydi çok anlaşılır bir terim üretilmiş olurdu.

Terim 22. Olumsuz Kay(dır)ma

“(İng. negative shift). Anton Popovic’e göre (1987) çevirmenin yanlış anlaması yüzünden çeviri metnin yanlış ya da eksik çevrilmesi. Olumsuz kaydırma çevirmenin dili iyi bilmemesinden ya da kaynak metnin yapısını yüzeysel olarak yorumlamasından kaynaklanabilir.” (Berk, 2005, s.140).

“Olumsuz, kayma, kaydırma” kelimeleri anlaşılabilir kelimelerdir. Terimin açıklamasında da anlaşılmayan kelimeler kullanılmamış ve mesajı net bir şekilde aktarabilmektedir. Yine de terim açıklamasının bir örnek ile desteklenmesi gereklidir. Çünkü örnek vermek çok önemli bir husustur. Örnek olduğu zaman yanlış anlamaya mahal verilmez ve anlam çok daha iyi aktarılabilir.

Terim 23. Özgür Çeviri

“(İng. free translation, Alm. freie Übersetzung) Çevirmenin kaynak metnin biçiminden çok içeriğini ön plana çıkardığı çeviri stratejisi. Özgür çeviri kaynak metnin biçimsel özelliklerini dikkate almadan anlamı ön plana çıkarmasıyla sözcüğü sözcüğüne çevrinin karşısında yer alır.” (Berk, 2005, s. 143).

³⁴ Türk Dil Kurumu(2009),Türkçe Sözlük, s.1480

“Özgür çeviri” terimi İngilizce “free translation” ve Almanca “freie Übersetzung” terimlerinin sözlükteki Türkçe anlamları esas alınarak üretilmiş bir terimdir. Açıklamadan metin türü hakkında bilgi verilmemiştir. Düz yazıyı şiir biçimine, veya şiir biçimini düzyazı biçimine dönüştürmek gibi açıklama yapılması gereklidir. Daha da önemlisi bir örnekle bu terim açıklamasının daha anlaşılır olması sağlanmalıydı.

Nitekim Türkçe sözlükte özgür kelimesi herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya, şarta bağlı olmayan, hür. Yönetim bakımından yabancı bir gücün etkisi altında bulunmayan, başka bir yönetime bağlı olmayan, bağımsız, hür (ulus, ülke).Kendi kendine hareket etme, davranma, karar verme gücü olan. Tutuklu olmayan, serbest, hür. Başkasının kölesi olmayan, hür. Siyasi bir güç tarafından denetlenmeyen, engellenmeyen.³⁵ olarak verilmiştir. Kelimenin Türkçe sözlükteki manaları “özgür çeviri” terimini tam olarak karşılayamamaktadırlar. “Özgür çeviri” teriminin anlamına tam olarak kavramak için Türkçe sözlüğe bakmak yardımcı olamamaktadır. Bir de İngilizce-Türkçe sözlükteki “free” kelimesine verilen karşılıklarına bakmak gerekmektedir. “Free” sözcüğünün İngilizce-Türkçe sözlükteki karşılıklarından biri olan kısıtlanmamış³⁶ kelimesi bu terimin anlamını “özgür” kelimesinden daha net aktarmaktadır. Özgür çeviri yerine kısıtlanmamış çeviri terim olarak kullanılabilir.

Terim 24. Öz Çeviri

“(İng. Autotranslation (self translation), Alm. Selbstübersetzung). Anton Popovic (1987) tarafından özgün yapının yazarı tarafından başka bir dile yapılan çevirisi olarak tanımlanır. Ancak Popovic’in onaylı çeviri (Authorizet taranslation) olarak da adlandırdığı öz çeviri, yine Popovic’e göre özgün metnin bir çeşitlemesi olarak değil, gerçek bir çeviri metin olarak görülmelidir. Werner Koller ise öz çeviri ve gerçek çeviri arasında bir ayırım yaparak sadakat kavramının bu iki tür çeviride farklı olduğunu iddia eder. Öz çeviride

³⁵ Türk Dil Kurumu(2009),Türkçe Sözlük, s.1557

³⁶ Altın Sözlük Golden Dictionary (2012). s. 206

yazar kendi metninde değişiklikler yapma hakkını kendinde göreceksen sıradan bir çevirmen bu konuda daha çekinden davranacaktır. Samuel Beckett, Vladimir Nabokov ve Rabin Dranath Tagore kendi eserlerini başka dillere çevirmiş en bilinen yazarlar arasındadır.” (Berk, 2005, s. 143).

Yukarıda görüldüğü gibi “öz çeviri” teriminin kelimeleri anlaşılır kelimeler kullanılarak oluşturulmuştur. Açıklama bölümü de anlaşılan kelimeler seçilerek yazılmıştır ve terimin anlamını okura net olarak aktarabilmektedir. Berk örnek olarak ise öz çeviri çalışmaları yapan üç yazarın ismini vermiştir. Bu yazarlardan kısa paragraflar örnek olarak okuyucuya sunulabilirdi. Böylece “öz çeviri” terimi somut örneklerle daha iyi açıklanmış olurdu.

Terim 25. Polemik Amaçlı Çeviri

”(İng. Polemical translation, Alm. Polamische Übersetzung). Anton Popovic’e göre (1987) çevirmenin etkinliklerini farklı ya da karşıt çeviri anlayışındaki başka bir çevirmenin etkinliklerine yönelttiği amaçlı bir çeviri türü. Polemik amaçlı çeviri kaynak metnin yazarına da yönelik olabilir ve yazarın belli anlatım özelliklerini, konu seçimindeki başka eğilimlerini ortaya çıkarmak amacıyla yapılır.” (Berk, 2005, s. 145).

“Polemik” kelimesi tamamen yabancı bir kelime olduğu için “polemik amaçlı çeviri” terimi anlaşılması güç olan terimlerden biridir. “Polemik” kelimesi Türkçe sözlükte söz savaşı, kalem kavgası³⁷ olarak verilmektedir. İngilizce-Türkçe sözlükte “polemical” kelimesinin Türkçe karşılığı olarak polemikçi, tartışmalı³⁸ kelimeleri verilmektedir.

“Polemik amaçlı çeviri” teriminin açıklaması okunduğunda “amaçlı çeviri türü” tabiri kullanıldığı görülmektedir. Bu amacın ne olduğu tam olarak anlaşılmamaktadır. Çevirmenin amacı eleştirmek mi yoksa kaynak eserin yazarının

³⁷ Türk Dil Kurumu(2009),Türkçe Sözlük, s.1617

³⁸ Altın Sözlük Golden Dictionary (2012). s. 458

kullandığı konunun veya anlatım biçiminin belirlenmesi mi bu net değildir. Çünkü sonraki cümlede “yazarın belli anlatım özelliklerini, konu seçimindeki başka eğilimlerini ortaya çıkarmak amacıyla yapılır.” denilmektedir. “Polemik” kelimesi ve “polemical” kelimesinin anlamları incelendiğinde çevirmenin amacının, kaynak eserin yazarını olumsuz yönden eleştirmek olduğu ortaya çıkmaktadır. Berk’in tanımında kaynak eserin yazarını eleştirme ile ilgili hiçbir ibare bulunmamaktadır. Bu terimin açıklamasından sonra örnek verilmediği için bu terim, anlamı aktarma işini yerine getirememektedir. Aynı zamanda terimin açıklaması da anlamı aktaramamaktadır. Açıklama kısmında Türkçe ve anlaşılır kelimeler kullanılmasına rağmen açıklama anlamı net bir biçimde aktaramamaktadır. Bu yüzden örnek vermek çok önemli bir ayrıntıdır ve anlamı anlamaya çok yardımcı olmaktadır.

“Polemik” kelimesi yerine “eleştiri” kelimesi kullanılması bu terimi daha anlaşılır bir hale getirebilirdi. İngilizcesi “polemical translation“ olan terim “eleştiri amaçlı çeviri” olarak dilimize aktarılsaydı anlamını çok daha net bir şekilde aktarabilirdi. Çünkü “eleştiri” kelimesi milli bir mutabakat kazanmıştır ve herkes tarafından kolayca anlaşılmaktadır.

Terim 26. Protesto

“(İng. Protest Alm. Protest). Katharina Reiss ve Hans J. Vermeer tarafından Skopos kuramı çerçevesinde kullanılan bir terim. Reiss ve Vermeer’e göre her iletişim ediminde iletinin aktarılmasını, iletinin nasıl karşılandığını belirten bir geri bildirim (RückkKoppelung) ya da bir tepki izler. Eğer alıcının geri bildirimi bir protesto şeklindeyse iletişim başarılı olmamış demektir.” (Berk, 2005, s. 145).

“Protesto” terimi ödünçleme yöntemi ile yapılmış terimlerdenidir. Daha önce de söylediğimiz gibi Türkçe ve anlaşılır kelimeler yerine yeni kelimeler üretilmeye çalışılmış, çeviribilim terimleri olarak bu mecraya sunulmuştur. Bu çalışmada “protesto” teriminde olduğu gibi diğer yabancı kelimelerin neden Türkçeye çevrilmediği eleştirilmektedir. Protesto terimi ve bunun gibi yabancı kökenli

terimlere karşılık gelen, anlamı net olarak aktarabilen ve üzerinde milli mutabakat sağlanmış kelimeler mevcutken ödünçleme yapılması eleştirilmektedir.

“Protesto” kelimesi Türkçe sözlükte bir davranış, bir düşünceyi, bir uygulamayı haksız, yersiz, gereksiz bularak karşı çıkma, kabul etmeme³⁹ olarak açıklanmaktadır. Ayrıca “protesto” terimi anlaşılması güç olan bir diğer çeviri bilim terimi “edim” kullanılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Açıklama bölümüne bir örnek eklenerek daha net hale getirilebilirdi. İletiyeye alıcının karşı çıkarak tepki vermesi yani iletişimin başarısız olması olarak açıklanabilirdi.

“Protesto” terimini ödünçleme yapmak yerine “karşı çıkma” olarak Türkçeleştirmek bu terimin daha anlaşılır bir terim olmasını sağlayacaktır.

Terim 27. Röle

“(İng. relay interpreting, Alm. Relais-Dolmetschen). Geniş katılımlı ve çok dilli toplantılarda iki dil arasında üçüncü bir dil kullanarak yapılan sözlü çeviri. Söz gelimi, konuşmacının Türkçe konuştuğu bir konferansta İngilizce Almanca ve Fransızca izleyiciler olduğunda üç ayrı kabinde Türkçe-İngilizce, Türkçe-Almanca ve Türkçe-Fransızca çeviri yapılır. Ancak bu dil çiftlerinden birinde, örneğin Türkçe-Almanca dil çiftinde çevirmen olmadığı, ancak İngilizce-Almanca dil çiftinde bir çevirmen bulunduğu durumda röle kullanılır. Almanca kabinindeki çevirmen İngilizce kabinindeki çeviriyi dinleyerek konuşmaları Türkçeden Almancaya yerine İngilizceden Almancaya çevirir. Benzer şekilde Türkçe-Fransızca ve Fransızca-İngilizce dil çiftlerinde çevirmen bulunamamışsa ikili röle söz konusu olabilir: Fransızca kabinindeki çevirmene konuşmaları İngilizceden Fransızcaya Almanca kabinindeki çevirmen ise Fransızcadan Almancaya çevirir.” (Berk, 2005, s.146).

³⁹ Türk Dil Kurumu(2009),Türkçe Sözlük, s.1629

Çeviri işini yapan çevirmen, birinci aşamada duyduğu çeviriden çeviri yapmaktadır, dolayısı ile çeviriden çeviri demek pek yanlış bir yaklaşım olmayacaktır. Röle kelimesi tamamen ezber yapılarak akılda kalması sağlanmaya çalışılacak terimlerden biridir. Nitekim “röle” kelimesinin Türkçe sözlükteki anlamı şu şekildedir: Bir cismin veya bir gücün biçimini değiştirmeye yarayan alet, değiştirgeç, konvertisör.⁴⁰ Türkçe sözlükte “röle” kelimesinin bir fizik terimi olduğu yazmaktadır. Tanımda bir değiştirme işleminden bahsetmektedir. Bu tanıma göre “röle” kelimesinin çeviribilimle alakası bulunmamaktadır. Terimin İngilizcesi olan “relay” kelimesinin İngilizce-Türkçe sözlükteki anlamları ise şöyledir: Birinden alınan haberi iletme, aktarmak, el değiştirmek, yerini alan kimse....⁴¹ “Interpreting” ise sözlü çeviri, dilmaçlık, sözlü tercümanlık⁴² anlamlarına gelmektedir. Türkçe sözlükteki “röle” kelimesinin anlamı çeviri bilimdeki “röle” terimini açıklamaktan oldukça uzaktır. Terimin İngilizcesinin İngilizce-Türkçe sözlükteki açıklaması terimin anlamını net olarak vermektedir.

Terimin İngilizcesinin yukarıda verilen Türkçe karşılıkları terimin anlamını daha net aktarabildiği için bu terim Türkçe kelimelerle oluşturulmuş olmalıydı. Türkçe kelimeler ile anlatılmak istenen mana yakalanabiliyor ise bu tarz anlaşılması güç terim yapmaya gerek olmadığı bir gerçektir.

Daha anlaşılır Türkçe terim olarak “çeviriden çeviri” terimi oluşturulabilirdi. Bunların yanında bu terim için bir örnek verilmesi daha açıklayıcı olurdu.

Terim 28. Sahte Tanış

“(İng. false friends (fauk amis), Alm. Falsche Freunde) Aynı kökten gelen, fakat iki ayrı dilde anlam veya kullanım farkları olan bu yüzden çevirmeni yanıltabilen sözcük veya sözcük grupları.” (Berk, 2005, s. 147).

⁴⁰ Türk Dil Kurumu(2009),Türkçe Sözlük, s.1662

⁴¹ Altın Sözlük Golden Dictionary (2012). s. 519

⁴² Altın Sözlük Golden Dictionary (2012). s. 300

Berk bu terimin tanımını yaparken ve terimi Türkçeye çevirirken anlaşılmayan kelimeler kullanmamıştır. Bu nedenle okuyucu anlamı kolayca kavrayabilmektedir. Yalnız terim adında kullanılan “tanış” kelimesi tanıdık kimse⁴³ anlamına geldiği için bir insandan bahsediliyormuş anlamı çıkmaktadır. Halbuki terimin açıklamasında kelime ve kelime gruplarından bahsedildiği açıktır. Berk’in bu terimin açıklamasını örnek vererek daha anlaşılır hale getirmesi gerekirdi. Berk’in “sahte tanış” olarak çevirdiği “false friends” terimini Kasar ve Tuna şu şekilde çevirmişlerdir ve açıklamasını şöyle yapmışlardır:

“Biçimsel eşteş sözcükler, biçimdeş sözcükler, sahte tanış. Faux amis, false friends. “Sahte tanış”, Fransızca, İngilizce ve hatta Almanca (falsche freunde) terimine karşılık gelmektedir. Ancak şeklen aynı ya da benzer olup, farklı dillerde farklı anlama gelen sözcükleri ifade etmek için Sündüz Öztürk Kasar’ın önerdiği “yanıltıcı benzerler” karşılığı kullanılmıştır.” (Kasar, S. & Tuna D. 2017, s. 427).

Görüldüğü gibi bu terimi Kasar ve Tuna “yanıltıcı benzerler” olarak çevirmişlerdir. Açıklamalarında inceledikleri 5 sözlükteki çevirilerine de yer vermişlerdir. Berk sadece “aynı kökten gelen sözcük” ifadesini kullanırken Kasar ve Tuna “şeklen aynı ya da benzer sözcükler” ifadesini kullanmıştır. Berk’in yaptığı kısıtlama anlamı da kaydırmaktadır. Çünkü bahsedilen kelime ve kelime grupları tamamen aynı da olabilir.

Kasar ve Tuna’dan öğrendiğimize göre İngilizcesi “false friends” olan terim Türkiye’deki çeviri bilimciler tarafından “biçimsel eşteş sözcükler, biçimdeş sözcükler, sahte tanış, yanıltıcı benzerler” olarak çevrilmiştir. Dört farklı terim de aynı anlamda kullanılmaktadır.

İkinci tanımda da örnek verilmediği için aktarılacak istenen mana net olarak aktarılamamıştır. Örnek vermenin kolaylaştırıcılığı ve anlatıma yardımcılığı kullanılmamıştır.

Bu terim için öneri ise “aldatıcı benzerlikler”dir.

⁴³ Türk Dil Kurumu(2009),Türkçe Sözlük, s.1901

Terim 29. Şeffaflık

“(İng. transparency, Alm. Transparenz). Erek dilde yazılmış bir metin gibi okunan ve erek dilin dilbilgisel, sözdizimsel ve dilsel geleneklerine uygun olan çeviriye özgü nitelik.” (Berk, 2005, s. 154).

Yukarıda verilen “şeffaflık” terimi isim olarak da açıklamada kullanılan kelimeler olarak da anlaşılır kelimelerden oluşturulmuştur. Bütün kelimeler Türkçe olmasına rağmen terimin anlamını anlamak oldukça güçtür. Daha önce -sal, -sel eklerinin Türkçede olmadığını açıklamıştık. “Dilbilgisel, sözdizimsel, dilsel” olarak yanlış üretilmiş kelimeler “dilbilgisiyle alakalı (ilgili), sözdizimi ile alakalı (ilgili), dil ile alakalı (ilgili)” şeklinde düzeltilmelidir.

Terimin tanımı okunduğunda her çeviriden beklenen özelliklerden bahsedildiği görülmektedir. Genel bir çeviri tanımı gibi görünen açıklamada daha özel ve ayrıntılı olacak şekilde açıklanmalıdır. Dolayısıyla terim ve açıklaması terimin anlamını aktaramamaktadır. “Şeffaflık” kelimesi “saydamlık” anlamına gelmektedir ve çeviri bilimiyle ilgili gibi görünmemektedir. “Transparency” kelimesinin İngilizce-Türkçe sözlükteki anlamına baktığımızda şeffaflık, saydamlık, geçirgenlik⁴⁴ anlamlarına geldiğini görmekteyiz. Bu terim anlaşılması güç olan bir terimdir. Bu anlaşılmazlığı gidermek için yazarın örnek vermesi gerekirdi. Bu terim için de oluşturulması öngörülen çeviribilimciler kurulunun ortak bir kararla anlaşılır bir terim bulması gerekmektedir.

Terim 30. Traduktoloji

“(İng. traductology, Alm. Traductologie). 1970’lerin başında çeviri bilimi adlandırmak için kullanılan terimlerden biri. Kimi yazarlar tarafından çeşitli

⁴⁴ Altın Sözlük Golden Dictionary (2012). s. 657

lkelerde kullanılsa bile translatoloji gibi fazla kabul görmemiş ve (zellikle İngilizcede) eviri bilim disiplininin adı olarak yerleşmemiştir.” (Berk, 2005, s. 156).

Tamamen dnleme yöntemi ile Türkçeye yerleştirilmeye çalışılmış bir terimdir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere dünyadaki diğer ülkelerde de yerleşememiş ve kullanımı kısıtlı kalmıştır. Bu terimin eviri ile ilgili hiçbir intiba uyandırmadığı açıkça görülmektedir. z be z Türkçe terimler tekrar Trkeleştirilirken yabancı kelimelere Türkçe karşılıklar bulunmamasının en bariz örneklerinden biridir. Çeviri, tercüme kelimeleri milli bir mutabakat kazanmış kelimelerdir ve bu bilimi çok net olarak açıklamaktadırlar. Bunun yerine eviri ve tercüme kelimeleri kullanılmalıdır. Türkçe olan ve anlamı okura net bir biçimde aktaran kelimelerle terimler oluşturulmalıdır. Ödünçleme yöntemi en son başvurulması gereken yöntemlerden biridir.

Terim 31. Tersine eviri

“(İng. Inverse translation, Alm. Umgekehrte bersetzung). evirmenin anadilinden başka bir dile yapılan yazılı ya da sözlü eviri için kullanılan terim. Özellikle dil ğretiminde kullanılan bir yöntem olan tersine eviri genel olarak önerilmez. Ancak zorunlu durumlarda takım çalışması ya da erek dili anadili olan editörlerin erek metni gözden geçirmesiyle zorluklar aşılmaya çalışılır.” (Berk, 2005, s. 155).

“Tersine eviri” terimi ismi bakımından ve terim açıklaması bakımından oldukça anlaşılır biçimde aktarılmıştır. Yalnız yazarın örnek vererek açıklaması ve sakıncalı olmasının nedenini somut bir şekilde gözler önüne sermesi gerekirdi.

Terim 32. Uzlaşım

“(İng. conventions, Alm. Konvention) Cristiane Nort (1991) tarafından kullanılan bir terim. Nort uzlaşım sözcüğünün genel tanımından yola çıkarak toplumsal bir olgu olan çevirinin de toplumsal ve kültürel parametreler tarafından belirlendiğini öne sürer. Nort, her biri bir öncekinden daha az bağlayıcı olan üç çeşit parametre öne sürer: Kurallar, normlar ve uzlaşım. Buna göre uzlaşım açıkça biçimlenmemiştir ve bağlayıcı değildir, ancak ortak bilgi ve deneyimler üzerine kurulmuştur.” (Berk, 2005, s.157-158).

“Convention” kelimesinin Türkçe karşılıkları incelendiğinde karşımıza düzen, gelenek, adet, eğilim, uylaşım, uzlaşım, uzlaşma, sözleşme, anlaşma, töre, görenek, toplu karar, ortak standartlar, kural vb⁴⁵ kelimeleri çıkmaktadır. Berk’in İngilizcesi “conventions” olan terim için kullandığı “uzlaşım” kelimesinin anlamı eksik aktardığı düşünülmektedir. Uzlaşım kelimesinin kullanımı yaygın olmadığı için okur muhayyilesinde net bir anlam ifade etmemektedir. Kimin uzlaştığı belli olmadığı için uzlaşma yapanların toplum olduğunu belirten bir kelime kullanılabilirdi. Terimin açıklamasında kullanılan “parametre, norm, uzlaşım” kelimeleri açıklamaya ihtiyaç duyulan kelimelerdir. “Toplumsal” kelimesi ise Türk dilinin kurallarına uyulmadan oluşturulmuş bir kelimedir. Bunun yerine “toplumla ilgili (alakalı) tabiri kullanılmalıydı. Anlaşılması güç ve yanlış oluşturulmuş kelimeler kullanılarak yapılan açıklama terimin anlamını okura aktarmada yetersiz kalmıştır.

Yazar “uzlaşım” diye çevirdiği terim için örnek vermeli ve terimin anlamı somutlaştırılmalıydı. “Toplum mutabakatı, kültürel mutabakat, milli mutabakat” gibi terimler oluşturulabilirdi.

⁴⁵ Altın Sözlük Golden Dictionary (2012). s. 85

Terim 33. Üstmetin

“(İng. Metatext, Alm. Metatext) Anton Popovic’e göre (1987) başka bir metni (ilk metin) başlangıç noktası ya da esin kaynağı olarak kullanıp üretilmiş olan bir metin. Bu terim metinler arası sürekliliği dizgesel bir biçimde incelemek için kullanılmaktadır. Popovic’e göre üst metinler özgün yazınsal bir metnin her türlü yönlendirmesi (manipulation) demek olan üst bildirilişimin bir parçasıdır.” (Berk, 2005, s. 159).

Yukarıdaki terim açıklamasında kullanılan “dizgesel, yazınsal, yönlendirim, üst bildirilişim” kelimeleri de açıklamaya gerek duyulan kelimelerdir. Ayrıca daha önce de açıklamasını yaptığımız gibi “dizgisel, yazınsal” kelimeleri Türkçe dilbilgisi kurallarına aykırı bir biçimde türetilmiştir. Bu haliyle terim açıklaması anlamı karşı tarafa aktaramamaktadır. Terimin tanımından çevirmenin birden çok metni incelediğine dair kesin bir açıklama yoktur. Ayrıca yazar “üstmetin”den yola çıkarak yazılmış metinleri incelemek koşuluyla bir çalışma mı ortaya koymaktadır yoksa kendisi yeni bir metin mi oluşturmaktadır anlaşılmamaktadır. Yapılan incelemenin hangi konuları kapsadığı da vuzuha kavuşturulmamıştır. Bu terim için örnek verilerek somut bir şekilde buna “üstmetin denir” şeklinde açıklanmalıydı. Bu terim için de oluşturulması öngörülen çeviribilimciler kurulunun ortak bir kararla anlaşılır bir terim bulması gerekmektedir.

Terim 34. Üstbildirilişim

“(İng. Metacommunication, Alm. Metakommunikation) Anton Popovic’e göre (1987) işlevi ilk metnin değişmez niteliklerini ikincil, türetilmiş bir metinde (üst metin) geliştirmek ya da yadsımak olan ikincil, türetilmiş bildirilişim.” (Berk, 2005, s. 159).

Terimin açıklamasından “üstbildirilişim” teriminin “üstmetin” teriminde olduğu gibi bir metni kaynak alarak yeni bir metin oluşturulması olduğunu anlıyoruz.

“Üstmetin”den farklı olarak “üstbildirişim”in amacı ilk metni geliştirmek veya yadsımadır. Bu açıklamada “yadsımak” kelimesinin hangi anlamda kullanıldığı anlaşılmamaktadır. Çünkü ilk metnin değişmez niteliklerini yok saymak, bu niteliklere yabancı kalmak veya bu nitelikleri inkar etmek anlamında olabilir. Her üç anlamda söylenmek isteneni açıkça ifade etmemektedir.

Ayrıca “üstbildirişim” denilince sanki metinle ya da çevrilen kaynakla ilgili bir özet ya da ön bilgi veriliyormuş algısı oluşmaktadır. “Üstmetin” ve “üstbildirişim” terimleri birbirine karışmış durumdadır. İki tanımdan aradaki ayrımı anlamak mümkün değildir. Tanımlarda ayırt edici açıklamalar yapılmalıdır. Bunu yapmanın en iyi yolu örnekler vermektir ve her iki tanımda da örnek verilmemiştir.

“Eleştirel çeviri” terimi kullanılabilir yahut anlamı net aktaran başka bir terim bulunabilirdi.

Terim 35. Versiyon

“(İng. Version, Alm. Version). Bir metnin farklı çevirilerinden her biri. Bu kavram çoğu zaman özgün metinden oldukça uzaklaştığı düşünülen çeviriler için kullanılmaktadır. Özellikle çevirmenin özgün metni belli bir hedef kitle için uyarladığı, erek metne belirli bir yorum kattığı, kaynak metinde bulunan yorumlardan birisini öne çıkardığı ya da özgür çeviriyi yeğlediği durumlar versiyon olarak nitelenir.” (Berk, 2005, s.161).

“Versiyon” terimi “version” kelimesinin Türkçe okunuş şekli ibaret bir terimdir. Daha önce de değinilen gibi ödünçleme yöntemi en son başvurulması gereken çeviri yöntemlerinden biridir. “Versiyon” kelimesini net olarak aktarabilen öz be öz Türkçe kelimeler mevcuttur ve kullanımları oldukça yaygındır. Türkçe sözlükte “versiyon” şu anlamlara gelmektedir: Yorum, sürüm.⁴⁶

⁴⁶ Türk Dil Kurumu(2009),Türkçe Sözlük, s.2089

Terim açıklamasından kaynak bir metnin çevirmen tarafından, kaynaktan farklı yorumlanması olduğu anlaşılmaktadır. Sonuçta çevirmen kaynağın yalnızca çevirisini yapmıyor kendisi bir uyarlama yapıyordur. “Version” kelimesinin İngilizce-Türkçe sözlükteki açıklaması daha açıklayıcıdır. Açıklama şöyledir:

Şahsî görüşe dayanan açıklama /anlatma /tanımlama/beyan/rivayet, tür, şekil, uyarlama, yapım, adaptasyon, çeviri, tercüme, muhtelif tercümelerden her biri.⁴⁷

“Versiyon” kelimesi yabancı bir kelime olduğu için bunun yerine Türkçe bir terim kullanılmalıdır. Sözlükteki açıklamalardan en uygun olan kelimelerin “uyarlama, yorumlama” olduğu görülmektedir. Okurun mesajı net olarak alması için örnek verilmesi gerekmektedir. Kısa bir örnek ile anlam karmaşıklığı ortadan kalkacaktır. “Uyarlama çeviri, yorumlama” gibi terimler önerilebilir.

Terim 36. Yabancılaştırma

“(İng. Foreignizing, Alm. Verfremden). Özellikle yazın çevirisinde kaynak metni erek dil kültürüne hakim olan normlara karşı duran ve bunları değiştirmek, yenilemek isteyen bir yaklaşımla çevirmek olarak tanımlanabilecek iki temel yaklaşımdan biri. Lawrence Venuti (1995) yabancılaştırma olarak adlandırdığı bu yaklaşımı özgün metnin yabancı özelliklerinden bir kısmının tutularak erek dildeki normları zorlayan bir çeviri stratejisi olarak tanımlar ve yerleştirme stratejisinin karşısına yerleştirir.” (Berk, 2005, s.162).

Yukarıda açıklaması verilen terim, İngilizcesi “foreignizing” olan çeviribilimin sözlükteki Türkçe karşılığıdır. İçinde yabancı özellikleri barındıran bir çeviri türünden bahsetmektedir. Terimler oluşturulurken bir kelimeden oluşması için anlamdan kısıtlama yapmamak gerekir. Bu terim tek kelime ile anlamını aktaramamaktadır. Bu yüzden kelime ekleyerek anlam anlaşılır hale getirilmelidir. Terimin açıklaması okunduğunda kaynak metindeki özelliklerin bir kısmı olduğu

⁴⁷ Altın Sözlük Golden Dictionary (2012). s. 705

gibi kalacak diye anlaşılmaktadır. Yani kaynağın bir bölümü çeviri işlemine tabi tutulmayacaktır. Bu tanım karmaşık bir şekilde olduğu için terimin anlamı anlaşılamamaktadır.

Bunların yayında “yazınsal, norm, yerlileştirme, strateji” kelimeleri açıklamada kullanılmış ve anlam daha da karmaşık hale gelmiştir. Çünkü bu kelimelerin anlamları milli mutabakat kazanmamıştır. “Edebiyat” yerine “yazın”, “edebiyatla ilgili” yerine “yazınsal” kelimelerini dilimize sokmaya çalışmaya hiç gerek yoktur. Çünkü “edebiyat” kelimesi anlamını çok iyi aktarabilen ve herkes tarafından bilinen ve kullanılan yaygın bir kelimedir.

Yukarıda açıklamasıyla verilen “yabancılaştırma” terimi için örnek verilmesi gereklidir. Açıklamasından da ne denilmek istendiği anlaşılamayan terimin anlamı ancak bu şekilde açık hale gelebilirdi. Yabancı özellikleri içeren çeviri anlamına gelen bir terim anlamı daha net aktarabilir.

Terim 37. Yerlileştirme

“(İng. domestication (domesticating translation), Alm. Einbürgern). Özellikle yazın çevirisinde yüzyıllardan beri ortaya atılan pek çok farklı yöntem genel olarak iki kategoriye ayrılabilir. Bunlardan ilki yabancı metni erek dil kültürüne hakim olan değerlere uygun olarak tutucu ve benzeştirici bir yaklaşımla aktarmak, ikincisi ise kaynak metni erek dil kültürüne hakim olan normlara karşı duran ve bunları değiştirmek, yenilemek isteyen bir yaklaşımla çevirmek olarak tanımlanabilir. Lawrence Venuti (1995) ilk yöntem için kullandığı yerlileştirme terimini kaynak metnin yabancılığını erek dil okuyucuları için mümkün olduğunca azaltmak amacıyla saydam ve akıcı bir biçimin benimsendiği bir çeviri stratejisi olarak tanımlar. Venuti’ye göre yerlileştirme, yabancılaştırma stratejisinin karşısında yer alır.” (Berk, 2005, s.164-165).

“Yabancılaştırma” teriminin karşısına koyulan “yerlileştirme” teriminin açıklamasında “yabancı metni erek dil kültürüne hakim olan değerlere uygun olarak tutucu ve benzeştirici bir yaklaşımla aktarmak” denilmiştir. Bu açıklamadaki erek dil kültürüne hakim değerler denilerek neyin kastedildiği anlaşılamamaktadır. Değerler kelimesi oldukça geniş bir anlama sahiptir. Yazar hangi anlamı kastettiğini açıklamalıdır.

Açıklamada kullanılan anlaşılması güç olan kelimeler ise şunlardır: “biçem, yabancılaştırma, norm, strateji, yazın”. Bu kelimeler okur muhayyilesinde bulanıktır. Anlamları bulanık olan kelimelerle terimleri açıklamaya çalışmak yerine anlaşılması net olan Türkçe kelimeler kullanmak gerekmektedir. “Biçem” kelimesinin yerine “üslup” kelimesi, “yazın” kelimesi yerine “edebiyat” kelimesi, “norm” kelimesi yerine “kural” kelimesi, strateji kelimesi yerine “yöntem” kelimeleri kullanılabilir. “Yabancılaştırma” terimi ile ilgili açıklama bir önceki terim açıklamasında bulunmaktadır.

Çevirmen kaynak dil okurunun kafasında canlanan resme en yakın resmi hedef okurun kafasında canlandırmak için zorunlu olarak hedef dilin kelimelerini kullanacaktır. “Yerlileştirme” yapan çevirmen, kaynak metindeki yabancı olan özellikleri yerli özelliklere benzetmektedir. Ne gibi özelliklerden bahsettiği bilinmemektedir. Yazarın bu terimi açıklarken örnek vermesi elzem bir husustur. Yukarıda okunan tanım bize çeviri nedir sorusuna verilen cevap gibi görünmektedir. “Yerlileştirme” teriminin “çeviri”den farkının ne olduğu ayrıntı ile açıklanmalıdır.

Terim 38. Zorunlu Eşdeğer(li)ler

“(İng. obligatory equivalents, Alm. Obligatorische aquivalente). Eugene A. Nida’ya (1994) göre başka bir dilden çeviri yaparken çevirmenin erek dile zorunlu olarak koyması gereken özellikler. Bunlar bir dili diğer bir dilden ayıran doğal özelliklerdir. Bkz. eşdeğerlik ve seçimlik eşdeğer(li)ler.” (Berk, 2005, s. 167).

“Zorunlu eşdeğer(li)ler” terimi ödünçleme yapılmadan Türkçe kelimelerle oluşturulmuş ve açıklaması da anlaşılır kelimeler kullanılarak yapılmış olmasına rağmen anlamını aktaramamaktadır. Terimin İngilizcesinin Türkçe karşılığı olduğu görülmektedir. Erek dile zorunlu olarak koyulması gereken özelliklerden bazı örnekler verilmesi bu terimi okurun anlamasına yardımcı olacaktır. Bir dili diğer dillerden ayıran bu özellikler hedef dile çevrilerek mi koyulmakta yoksa yabancı özellikteki sözcükler ve sözcük öbekleri olduğu gibi mi kullanılmaktadır, bunun açıklaması bulunmamaktadır.

Terim 39. Yeterlilik

Öner, 2001 yılında yayınladığı Çeviribilim terimleri sözlüğü çalışması için çokça tarama yapmış ve yeterlik teriminin anlamını şu şekilde açıklamıştır: “*Kabul edilebilir, yeterli/ yeterlik / yeterlilik / yetersizlik*. Tarama 2.9.2 altında düz ve teknik anlamda kullanımlarıyla kabul edilebilir [2.9.2.1] ve *yeterli / yeterlik / yeterlilik / yetersizlik* [2.9.2.2] kavramlarıyla karşılaşmıştır. Önce düz anlamdaki kullanımlarını bir yana bırakarak, bu iki kavramın teknik terim olarak kullanımlarına bir göz atalım. Bu iki kavram erek-odaklı çeviri kuramı [3.3] çerçevesinde eşdeğerlik [3.9.1] kavramına getirilen yeni bakış açısını temsil etmektedir. Bu bakış açısına göre eşdeğerlik mutlak değil, tarihsel [3.7.4] ve ilişkisel [3.7.5] bir kavramdır. Çeviri eşdeğerliğini yönlendiren temel etmen ise çeviri normlarıdır [3.1.2]. Bu kurama göre çevirmen genellikle önsel [3.13] olarak benimsediği ve öncül norm olarak adlandırdığımız [3.1.2] norm doğrultusunda çevirisini ya kaynak-dizge ya da erek-dizge normlarını esas alarak yapacaktır. Kaynak-dizge normlarına öncelik verilmesi durumunda ortaya çıkan çeviri *adequate*, erek-dizge normlarına öncelik verilmesi durumunda ortaya çıkan çeviri ise *acceptable çeviri* olarak adlandırılmaktadır. Eşdeğerlik kavramının yine soyut olan iki kutuptan oluştuğu varsayılmaktadır. Kaynak-dizge normlarını temsil eden kutba *adequacy*, erek-dizge normlarını temsil eden kutba ise *acceptability* kutbu adı verilmiştir. Nasıl eşdeğerlik soyut

bir kavramsa, *adequacy* ve *acceptability* de soyut birer kavramdır. Çünkü çevirinin kaynak-dizge normlarıyla, kaynak metinle, kaynak dille tam bir örtüşme halinde olması mümkün değildir. Böyle bir durum çevirinin doğasına aykırıdır. Aynı biçimde çevirinin erek-dizge normlarıyla tam olarak örtüşmesi de söz konusu değildir. Çevirinin *adequate* veya *acceptable* olarak tanımlanması, çevirinin genelde hangi kutba daha yakın olduğunu göstermede yararlıdır. Çeviri, doğası gereği her iki dizgeden de bir şeyler alır. Bu terimlerden ikincisi, yani *acceptable translation* terimi Türkçeye *kabul edilebilir çeviri* [2.9.2.1.1] karşılığıyla girmiştir. Taramada *acceptability* karşılığı olarak kullanılan herhangi bir terimle karşılaşılmamıştır. Ancak bu terim Türkçede *kabul edilebilirlik* olarak kullanılmaktadır. Her iki terim kullanıldıkları biçimde Dizine alınacaktır. Taramada *kabul edilebilir* terimi için burada sözünü ettiğimiz kullanım dışında üç ayrı giriş daha olduğu dikkatimizi çeker. Bu girişlerden biri [2.9.2.1.2] terimin dilbilimdeki belli bir kullanımıdır. Terimin ne anlamda kullanıldığını anlamamıza yardımcı olmak için, yazar kaynak verilmiştir. Başka bir kullanım, çeviri kuramcısı Eugene Nida'nın metninde geçmektedir. Metin çeviri olduğu için terimin ne anlamda kullanıldığı açıktır. Üçüncü kullanım ise terimin düz anlamıyla kullanımıdır [2.9.2.1.3.1.1]. Söz konusu terim Dizine erek-odaklı çeviri kuramının çeviri eşdeğerliği bağlamında sunduğu *acceptable* teriminin karşılığı şeklinde, Türkçedeki yaygın kullanımı doğrultusunda *kabul edilebilir* olarak girecektir. Terimlerden birincisinin, yani *adequate translation* teriminin karşılığı olarak taramada *yeterli* [2.9.2.2.1.1] terimiyle karşılaşılmıştır. Bu terim de dizine kullanıldığı biçimde alınacaktır. Taramada bu terimin teknik terim olarak ele aldığımız *adequate translation* teriminin karşılığı dışında, iki ayrı alt başlık altında dökümü yapılmıştır. Bu girişlerden 2.9.2.2.1.2 altında dökümü yapılan kullanım, yukarıdaki açıklamadan da anlaşılacağı üzere teknik bir kullanımdır. Ancak terimlere ilişkin herhangi bir açıklama yapılmamıştır. 2.9.2.2.1.3 altında dökümü yapılan kullanım ise oldukça bulanıktır. Bu alt başlık altında dökümü yapılan kaynaklar incelendiğinde, söz konusu kavramın teknik terim olarak mı yoksa düz anlamıyla mı kullanıldığına işaret eden bir göstergeye

rastlanmamıştır. İngilizce *adequacy* teriminin karşılığı olarak ise taramada iki farklı kullanım saptanmıştır: *yeterlik* [2.9.2.2.1.1] ve *yeterlilik* [2.9.2.2.2]. bu sözcüklerden birincisi, yani *yeterlik* terimi, /yeter/ köküne /lik/ ekinin eklenmesiyle, ikincisi, yani *yeterlilik* ise /yeterli/ köküne /lik/ ekinin eklenmesiyle elde edilmiştir. Sözcüğün her iki yolla türetilmesi /yeter/ kökünün özel durumundan kaynaklanmakta. Biz *yeterlik* sözcüğünün sıklıkla kullanılmakta olduğunu göz önünde bulundurarak, *adequacy* sözcüğünü, *yeterlik* karşılığıyla Dizin alacağız. Tarama 2.9.2.2.1.2.altında sunulan *yeterlik* kullanımı ise İngilizce *proficiency* sözcüğünün karşılığıdır. Bu kavram çeviribilim terimi olmadığı için Dizin girmeyecektir. Tarama 2.9.2.2. altında sunulan *yetersizlik* kullanımı da teknik bir kullanım değildir. Teknik anlamda olmayan bu kullanımlara değinmemizin nedeni terimi teknik anlamda kullandığımızda, bu anlama ilişkin tanım vermemizin veya gönderme yapmamızın önemini vurgulamaktır. Kısaca, burada tartıştığımız terimler Dizin şöyle girecektir:

Kabul edilebilir: acceptable, kabul edilebilirlik: acceptability, yeterli: adequate, yeterlik: adequacy.” (Öner, 2001, s. 54-56).

Görüldüğü üzere tek bir terimin tanımı ve açıklaması 3 sayfayı kaplayacak şekilde yapılmıştır. Bir terimin karşılığı birden fazladır ve Öner de bu karışıklığı çözmeye çalışmaktadır. Başka bir sözlükte ise “yeterlilik” teriminin açıklaması şu şekilde yapılmıştır:

“Adequacy: Uygunluk(d); yeterlilik, yeterlik (ç).

Adequate: Uygun (d); yeterli (ç).

Adequate translation : Yeterli çeviri (ç).

Acceptable: Geçerli (d); kabul edilebilir (ç).

Acceptability: Geçerlilik,(g, d); kabul edilebilirlik (ç).

Acceptable translation: Kabul edilebilir çeviri (ç)” (Rifat, Rifat, Koş & Tekgül, 2010, s.53)

İkinci alıntıda sadece kelimelerin Türkçe karşılığı verilmiş ve açıklama yapılmamıştır. Bu terim açıklanırken kullanılan çok sayıda anlaşılamayan, üzerinde milli mutabakat olmayan kelimelerin tercih edildiği düşünülmektedir. Açıklama okunduğunda “yeterlilik” teriminin neyi anlattığı anlaşılamamaktadır. Çünkü kelimelerin kökü, ekleri, Türkçe karşılıkları verilmiştir. Okur muhayyilesinde hiçbir resim çizilememektedir. Örnekler verilerek hedef okurun terimi anlamlandırması sağlanmalıydı.

Bu uzun açıklamada yeterlilik teriminin açıklığa kavuşturulamadığı yani net olarak tanımlanmadığı görüşüne ulaşılmıştır. Oysa Öner’in “Çeviribilim Terimleri Sözlüğü” çalışmasının adına bakıldığında bunun bir terimler sözlüğü olduğu anlaşılmaktadır. Terimin anlamı bu sözlükten araştırıldığında uzun paragraflar halindeki yukarıdaki açıklama ile karşılaşılmaktadır. Bu uzun açıklamada “yeterlilik” teriminin net tanımı yoktur. Bu durum çeviribilimde terminoloji çalışmalarının kabul edilebilir bir durumda olmadığını göstermektedir.

Terim 40. Eşdeğerlilik

“*Eşdeğerlik / eşdeğerlilik / eşdeğer / eşdeğerli / denklik*. Yapılan taramada Çeviribilimin temel kavramlarından olan *equivalence* kavramının Türkçeye *eşdeğerlik* ve *eşdeğerlilik* karşılıklarıyla girmiş olduğunu görüyoruz. Birinci kullanımda terimin tabanını, önek görevindeki /eş/ sözcüğüyle /değer/ sözcüğünün birleşmesi yoluyla meydana gelen bir birleşik ad oluşturur. İkinci kullanımda ise terimin tabanını /eşdeğer/ birleşik adına /-li/ sıfat ekinin eklenmesiyle ortaya çıkan bir birleşik sıfat oluşturur. Bu ikinci kullanım çıkışı bakımından iki ayrı sözcük olarak yazılan ve kurallı birleşik sıfat olarak niteleyebileceğimiz eş değerli sıfatının kaynaşarak tek bir sözcük olarak, yani *eş değerli* olarak yazıma geçmiş halidir. Kısaca, eşdeğerlik, ad olan /eşdeğer/ tabanına /-lik/ ekinin eklenmesiyle elde edilmiştir. Elimizdeki veri tabanını, farklı tabanlardan aynı ekle türetilmiş bu iki sözcüğün ne sıklıkta kullanıldığını

anlamak için inceleyecek olursak, *eşdeğerlik* sözcüğünün daha çok kullanıldığını görürüz. Bu nedenle, *equivalence* sözcüğü Dizin’e *eşdeğerlik* karşılığıyla girecektir. Yukarıda *eşdeğerlik* sözcüğünü *equivalence* sözcüğünün karşılığı olarak verdiğimizden, anlamsal bir kargaşaya yol açmamak üzere *equivalent* sözcüğü Dizine *eşdeğer* karşılığıyla alınacaktır. Taramada karşılaştığımız *denklik* sözcüğü, genellikle *eşdeğerlik* kavramından kaçmak istenildiğinde kullanılmaktadır. Çeviride amacın birebir “*eşdeğerliği*” sağlamak olduğunu düşünen ama böyle bir “*eş değerliğin*” sağlanamayacağını bilenler, çeviriye ilişkin bu gerçeği vurgulamak için *eşdeğerlik* yerine *denklik* sözcüğünü kullanmaktadırlar. Ancak *eşdeğerlik* kavramı günümüzde *denklik* kavramıyla kastedilen anlamı içine alabilecek biçimde esneklik kazanmıştır. Bu nedenle *denklik* sözcüğü Dizine alınmayacaktır. *Eşdeğer: equivalent, eşdeğerlik: equivalence.*” (Öner, 2001. s.52).

Yukarıda verilen açıklama, terimin anlamını vermekten ziyade kelimenin yapısal özelliklerini anlatmaktadır. Ayrıca açıklama kısmı oldukça karmaşık ve anlaşılması güç bir biçimde aktarılmaya çalışılmıştır. Bu terimle ilgili bir örnek de verilmemiştir ve “yeter(li)lik teriminin anlamını okurun kendisinin çıkarmasına da olanak sunulmamıştır. Yukarıda verilen tanım ancak terimle ilgili ek bilgiler niteliği taşıyabilir. Tanımdan terimin ne anlama geldiği anlaşılamamaktadır.

Orijinali “*equivalent*” olan çeviri bilim terimi Türkçeye “*eşdeğer, eşdeğerlik*” ve “*eşdeğerlilik*” olarak çevrilmiştir. “Yeter(li)lik ve eşdeğer(lik) terimlerinin tanımları birbirine çok benzer şekilde yapılmaktadır. Bu iki terim birbirinin yerine kullanılmakta ve aralarındaki anlam farkı net olarak ayrılamamaktadır. Bu durum, çeviribilim terimleri konusunda çeviri bilimcilerin sorun yaşadığı veya ortak hareket etmedikleri anlamına gelmektedir. Başka bir çeviri bilimci Ahmet Rifat da bu karmaşıklığı şöyle dile getirmiştir:

“Yazın yapıtının sunduğu dünyanın dilsel bir düzenleme ile çeviri diline aktarılması sürecinde en çok sözü edilen iki kavram,”*eşdeğerlilik*” ile “yeterlilik”tir. Bu iki kavram son yıllarda çeviri konusundaki incelemelerin hemen hemen hepsinde karşımıza çıkar. Bununla birlikte, kullanımlarında

büyük bir belirsizlik vardır. Tek belirli yönleri, özgün metin ile çeviri metnin değişik öğeleri arasında karşılıklı bir ilişkiyi gösteriyor olmalarıdır. Bu iki kavram kimileyin eşanlamda kullanılır, kimileyin de “karşılık”, “yaklaştırım” gibisinden bambaşka bir kavramla yer değiştirir. Çeviri araştırmasının bunlarsız olamayacağı apaçık bir gerçektir.” (Rifat, 2012, s.60).

Rifat, bu anlam karışıklığına yukarıdaki sözleriyle değinmiştir. Yeterlilik terimi, yapılan çevirinin tam istenilen niteliğe neredeyse yaklaştığı, orijinaline eşit olmasa da çevirinin anlamı aktarma görevine yaklaşmış bir çeviri olduğu kanaatini oluşturmaktadır. Eşdeğerlilik terimi ise yapılan çevirinin orijinaline denk olduğu, tam anlamı aktarabildiği ve istenilen çeviri niteliklerini kusursuz bir şekilde taşıdığı izlenimini meydana getirmektedir. Fakat tanımlar incelendiği zaman terimlere bambaşka manalar yüklendiği açıktır.

Terim 41. Son Dil

“Taramada 2.12.3 altında sunulan *aracı dil* ifadesi İngilizce *mediating language*, *ikinci dil* İngilizce *second language* ve Tarama 2.14.4’te sunulan *son dil* İngilizce *final language* ifadesinin Türkçesi olarak kullanılmıştır. Çeviri biliminde sıklıkla kullanılmakta olan bu ifadeler özel olarak tek bir kuramı çağrıştırmakta ve o kuramın çeviriye ve çeviri bilime yaklaşımı hakkında bize fikir vermektedir. Bu kullanımlar kullanıldıkları biçimde Dizinde yer alacaklardır. Kısaca bu madde altında tartışılan terimler, Dizine şöyle girecektir. *Aracı dil: mediating language*, *ikinci dil: second language*, *son dil: final language*.” (Öner, 2001, s. 62).

Öner’in yaptığı tanımda yalnızca son dil teriminin hangi İngilizce kelimeden çevrildiği anlaşılmaktadır. Son dil ile ne kastedilmektedir bunun açıklaması yapılmamıştır. Çünkü açıklama yapılmamıştır. Dünyadaki bütün dillerin kullanımı sonlanmış ve kullanılan son dil kalmış gibi çeviribilimle bağdaşmayan bir terimle karşılaşılmaktadır. Peki aracı dilin işlevi nedir, ne için aracılık etmektedir? Belli ki

çeviri yapılacak kaynağı daha iyi anlamada yardımcı olmaktadır. Örnekle açıklamak istenirse Fransızca bir kaynağı Türkçeye çevirirken aracı dil de İngilizce olsun. Çeviriyi yapacak çevirmen her üç dile de hakim olmalıysa Fransızca olan eseri çevirmek isteyen çevirmen Fransızca biliyor ise İngilizce bilmesinin bu çevirme eylemine nasıl katkısı olacaktır? Eğer çevirmen Fransızca biliyor İngilizce bilmiyorsa İngilizce bilen bir çevirmen daha gereklidir. Son dil, aracı dil, ikinci dil ile ilgili açıklama yapılmadığı için sadece İngilizce anlamları ile kafa karışıklığına yol açmaktadır. Sonuç, bu terimin açıklaması açık ve öğretici değildir.

Terim 42. Düzenek

“Tarama 2.15.3 altında karşılaştığımız *düzenek* sözcüğü, İngilizce *mechanism* sözcüğünün karşılığı olarak çeviribilimde sıklıkla kullanılmaktadır. Sözcük bu biçimde Dizin’e girecektir. *Düzenek: mechanism.*” (Öner, 2001, s.64).

Yukarıda 42. terim olarak incelediğimiz “düzenek terimi “mechanism” kelimesinin Türkçe karşılığı esas alınarak dilimize çevrilmiş bir terimdir. “Mechanizm” kelimesinin İngilizce-Türkçe sözlükteki anlamları şöyledir: İşleyiş, alışılmış yöntemler/usuller, düzenek, mekanizma, devingen parçalardan oluşmuş ve bir arada karmaşık işleri yapan düzen, bir maksadı gerçekleştiren/bir sonuca ulaştıran) yöntem/araç.⁴⁸

Sözlükteki açıklama incelendiğinde “düzenek” kelimesinden çeviribilim alanına daha yakın anlam içeren sözcükler bulunduğu görülmektedir. Düzenek zihinde fiziksel ve somut olan bir yapı canlandırmaktadır. Çeviri bilim ise çoğunlukla soyut anlamları kullanır. Öner’in çalışmasının ismine bakıldığında çalışmanın adı “Çeviribilim Terimleri Sözlüğü”dür. Bu isme bakan bir kimse bilmediği çeviribilim terimlerinin anlamını bulabileceği bir kaynak olarak algılamaktadır. Oysa adı geçen çalışmada düzenek teriminin bir tarifine rastlanmamaktadır. Ayrıca örnek verilmediği için bu tanım yetersiz bir tanımdır.

⁴⁸ Altın Sözlük Golden Dictionary (2012). s. 370

“Yöntem, işleyiş, usul” kelimeleri bu terimin anlamını daha net olarak aktarabilecek kelimelerdir. Anlamı en iyi yansıtacağı düşünülen kelime ise “işleyiş”tir.

Terim 43. Kural

“Yapılan taramada bu sözcüğün araştırmacılar tarafından sıklıkla kullanıldığı saptanmıştır. Sözcüğün İngilizcesi *rule*’dur. Ancak bu sözcüğün kimi sözlüklerde İngilizce *norm* kavramının karşılığı olarak verildiğini görüyoruz. [Örn. Bkz. Rifat vd., 1988; Vardar vd., 1988 vb.] Söz konusu sözlükler, göstergebilim ve dil bilim terimlerini içermektedir ve bu iki alanda İngilizce norm ve rule sözcüklerinin Türkçe’de kural sözcüğüyle karşılanması anlamsal kargaşa yaratmıyor olabilir. Ancak çeviri biliminde bu iki sözcüğün, yani norm ve rule sözcüklerinin, tek bir sözcikle karşılanması mümkün değildir. Böyle bir çözüm anlamsal düzeyde zincirleme bir bulanıklığa neden olabilir. Norm sözcüğünün belli bir kuram bağlamında –günümüz çeviribilimindeki kullanımı söz konusu bulanıklığın başlangıç noktasını oluşturacaktır. Bu nedenle kural sözcüğünün dizine İngilizce rule sözcüğünün karşılığı olarak girmesi önerilmektedir. Böylece kural ve norm sözcükleri arasındaki ayrılma noktaları belirlenmiş olacaktır. Kural: norm.” (Öner, 2001, s.40).

Öner, bu açıklamasında “kural” teriminin dilbilim ve göstergebilim alanında kargaşa yaratmıyor olabileceğini söylemiş. Çeviribilimde kargaşa yarattığını dile getirerek bu tezin konusu olan “çeviribilim terimlerinin anlaşılabilmesi ve bunun sebepleri” hususunda bir örnek vermiştir. Açıklamasında bu terimin hiçbir açıklamasını veya tanımını yapmamış olmasına rağmen iki farklı terim için bir Türkçe karşılık kullanıldığını belgelemiştir. Bu sözlükte “kural” teriminin, anlamının tam olarak açıklığa kavuşmamış bir terim olarak yerini aldığını söyleyebiliriz.

Öner, kural teriminin *rule* teriminin karşılığı olarak kullanılmasını önermiştir ve kendisi o şekilde kullanmaktadır. Bu öneriye diğer çeviribilimcilerle birlikte karar verilmesi gerekmektedir. Diğer çeviribilimcilerin yorumu ve önerisi alınmalıdır. Çeviribilimcilerin bu terim ve bu durumda olan diğer terimler için ortak noktada birleşmeleri gerekmektedir. Bu örnekte olduğu gibi bazı Türkçe çeviribilim terimlerinin birden çok anlamı karşılamak amacıyla kullanımına da rastlanmaktadır. Bu ise terimler konusunda ortak sistemli bir kullanımın olmadığını ortaya çıkarmaktadır. Çeviribilimcilerin bu tür ikili ve çoklu kullanımlar için aynı noktada uzlaşmaları çeviribilimin ilerlemesi adına önem arz etmektedir. Yukarıda Öner'in dikkat çektiği, kural teriminin iki anlamda kullanıldığını görmekteyiz. Kural terimi sadece bir terimi karşılamalıdır. Bu terimin açıklamasına örnek eklemesi ile terimin daha anlaşılır olacağı kanısındayız.

Terim 44. Bürünbilim

“Bürün, bürünbilim, prozodi, prosodie . “Prozodi” yabancı terimin birebir aynısıdır. Bağlama göre “bürün” ya da “bürünbilim” uygundur. Ayrıca “bürünbilgisi” de önerilebilir.” (Kasar , Tuna , 2017, s.427).

“Bürün” kelimesi Türkçe sözlükte vurgu, ezgi, durak, ulama, ton, uzunluk gibi konuşma diline özgü öğelere verilen ad⁴⁹ anlamlarına gelmektedir. Açıklamada da görüldüğü üzere “bürün” kelimesinden daha yaygın ve anlaşılır olan kelimeler bu terimi tanımlamak için kullanılabilirdi. Bu tanımda da terimin anlamı ile ilgili açıklama yapılmamış ve örnek verilmemiştir. Dillerin bürün dizgelerinin işleyişini inceleyen sesbilimin alt araştırma alanı.⁵⁰ Halbuki “bürün” kelimesi bir müzik terimidir ve ton, vurgu, kelimelerdeki ahenk ve ölçütlerle ilgili kuralları anlatmak için kullanılmaktadır. Bu haliyle bu terimin anlamı net değildir ve açıklama yetersizdir.

⁴⁹ Türk Dil Kurumu(2009),Türkçe Sözlük, s.335

⁵⁰ <https://www.neokur.com/abc/5880/burunbilim-nedir> Erişim Tarihi: 15.06.2020

Terim 45. Aşırı Çeviri

“Artık çeviri, fazla çeviri: surtraduction, over-translation. Seçeneklerin anlamı açık yansıtmadığı, “aşırı çeviri” ifadesinin anlamı daha iyi karşıladığı düşünülmektedir.” (Kasar , Tuna , 2017, s. 428).

Kasar ve Tuna “aşırı çeviri” olarak kullanılmasını uygun gördükleri terim için birden çok terim üretildiğini belgelemişlerdir. Bu çalışmalarında Türkiye’de çeviribilim alanında terimce konusunda var olan sorunun ortaya konulmasına yardımcı olmuşlardır. Açıklamalarında İngilizcesi “overtranslation” olan çeviribilim terimi için diğer bilim insanlarının hangi karşılıkları kullandıklarını ve kendi önerilerini yazmışlar ama terimin anlamı ile ilgili bir tanım yapmamışlardır. Bunun yanında örnek de verilmediği için terimin anlamını kavrayabilmek oldukça güç bir hale gelmiştir.

5. BÖLÜM

ÇEVİRİBİLİM TERİMLERİNİN ANLAŞILIR OLMASI İÇİN YAPILMASI GEREKENLER

Şimdiye kadar yapılan çalışmalar neticesinde çeviribilim terimlerinin bazılarının anlamlarında muallaklığın olduğu bilinmektedir. Bu muallaklığın en önemli sebebi kaynak dil değil hedef dildir. Türkçedeki çeviribilim terimlerinde olduğu düşünülen anlaşılama sorununun asıl sebebi çeviribilim terimlerine bulunan Türkçe karşılıklardır. Çevirilerin eşdeğerliğinin olması gerektiğini savunan bazı çeviribilim kuramcıları vardır. Eşdeğerlik teriminden kasıt hem kaynak dil okurunda hem hedef dil okurunda aynı etkiyi oluşturmaktır. Bu etkinin her zaman gerçekleştirilemeyeceğini her çeviribilimci bilmektedir. Bunun elbette bazı nedenleri vardır. Akşit Göktürk'e göre sebepler şöyledir:

- “1. Bir yazın metninin, kendi özgün dilindeki, ses, sözcük, sözdizimi, bütün yapı gibi öğelerin birbirine örüşük işlevlerinden doğma etkisinin, çok karmaşık olabileceği
2. Karmaşık, çoğul anlamlı nitelikteki özgün metinlerin, kendi dillerinin değişik okurları üzerinde bile aynı etkiyi uyandıramayacağıdır. Değişik dillerden aktarma terimlerle sözcüklerin kullanılması
3. Özellikle kaynak dil kökenli terimlerle sözcüklerin kullanılması.”(Göktürk, 2016, s.62).

Göktürk, çeviribilim terimlerinin karmaşık, çoğul anlamlı, başka dillerden aktarma ve kaynak dil kökenli olmaları nedeniyle anlaşılamadığını dile getirmiş ve bazı sebepler sıralamıştır. Hedef dilden kaynaklanan sorundan bahsetmemiştir. Çeviribilim alanında yapılan çeviriler arttıkça dilimize yeni terimler de girmeye devam etmektedir. İncelenecek birçok kaynak vardır. Çeviribilimle ilgili kaynakların çokluğu araştırma yaparken ve eleştiri yaparken yapılan işin kalitesini geliştirmektedir. Türkiye'deki çeviribilim kaynakları incelendiğinde terimce bölümünün sorunlu olduğu net olarak ortadadır. Bir çeviribilimcinin kitabında kullandığı bazı terimler, çeviribilim terimleri sözlüğü olarak sunulan sayılı

Çalışmalarda yer almamakta ya da bazı terimleri bir çeviribilimci başka, diğeri çeviribilimci başka anlamlarda kullanmaktadır. Çeviribilim alanında terim üretme ve terimlerin çevirisi işi serbestlik göstermektedir, dağınık bir kullanım mevcuttur. Bu alana bir intizam getirilmesi bu bilimin çalışmalarının düzenli olmasını sağlayacaktır.

Bu nedenle Türkiye’de kullanılan eviribilim terimleri Edebiyat fakültelerinde, dilbilimde ve çeviribilimde uzmanlaşmış hocalar tarafından tekrar gözden geçirilmeli ve ortak bir terimce üzerinde anlaşmaya varılmalıdır. Bazı terimlerin kesinlikle değıştirilmesi, yerine çok daha net anlaşılır, Türkçe kelimelerden, yaşayan Türkçeden seçilmiş ve kastedilen anlamı terim okunduğunda anımsatabilen terimler seçilmelidir ve gerektiğii durumlarda eski terimlere müracaat edilmelidir.

Çeviribilim alanında çalışan bilim insanlarının bu konuya gereken hassasiyeti bilimin önemi açısından göstermeleri gerekmektedir. İncelenen kaynaklarda eviribilim terimlerinin anlaşılmadığına değinen çok az sayıda çeviribilimci bulunmaktadır. Örneğinin, Yücel, evirinin Tarihi adlı kitabında anlaşılmadığını öne sürdüğü bir kuramdan şöyle bahseder: “Bu çalışmanın bir başka amacı ise, çeviride kullanılan kavramları kalıplaşmış anlamlarının dışında eleştirel anlamda gözden geçirerek, yeni bakış açıları kazandırmaktır. Bunun için çevirideki bazı kavramları sorgulayıcı biçimde yeniden tanımlamaya gidilmiştir. Örneğinin serbest-bağlı eviri yaklaşımdan ne anlaşılmakta?” (Yücel, 2016, s.22).

Belki de insanlara anlaşılmıyor demek bir anlamda ben anlamıyorum demek olduğii için bunu ortaya dökmek itici geliyor olabilir. Bu gerçeğinin üstünü açmak önemli sonuçlar ortaya çıkaracaktır. Olması gerektiğii öne sürülen eviribilim terimlerinin yeniden gözden geçirilmesi, eviribilimin çok ihtiyaç duyduğii bir değışimdir. eviribilimcilerin hedef kitlesinin ihtiyaçlarına cevap vermesi gereklidir. Çünkü yapılan eviribilim çalışmalarının çevirileri elbette eviribilim öğrencileri ve akademisyenleri için yapılmaktadır. eviribilimcilerin inceledikleri eviribilim çalışması veya kuramının çevirisinden en çok bekledikleri o çalışmayı ve içerdii terimleri anlamaktır. “Okuruyla ‘sağlıklı’ bir iletişim kurmak isteyen çevirmenin, kendi okurunu ‘ortamını’, gereksinmelerini, beklentilerini ve tepkilerini bir uzman olarak, yapıtını oluştururken hesaba katması gerekir.” (Yücel, 2016, s. 258).

Çeviribilim alanında yapılan çalışmaların Türkçeye çevrilmesi, üniversitelerde çeviribilim bölümlerinin açılması ile hız kazanmıştır. Bir asır önce yapılan çeviriler ile 2000’li yıllarda yapılan çevirilerin içeriği değiştiği gibi hedef kitlesi de değişmiştir. Şimdiki çeviribilimcilerin ihtiyacı yüz yıl önce çeviri eserleri okuyanlardan farklıdır.

Çeviribilim çevirileri yapanların hedef kitlenin tepkilerini bir şekilde ölçmesi gerekmektedir. Çevirisi yapılacak terimler esaslı bir ortak çalışma ile kullanıma sunulmalıdır. Çeviribilim terimlerinin çoğunun yeterince anlaşılır olmadığını bir önceki bölümde açıklamalarıyla gözler önüne serilmiştir. Çeviribilim akademisyenlerinin bu terimleri inceleyerek gerekli saptamaları yapmaları gerekmektedir. Öncelikle Türkiye’deki çeviribilimcilerin ortak hareket etmeleri, kullanılacak ve değiştirilecek terimlere birlikte karar vermeleri gerekmektedir. Sonuçta, ortak bir zeminde buluşularak yeniden oluşturulacak veya düzeltilecek olan çeviribilim terimleri ülkedeki bütün çeviribilimcilerin hizmetinde olacaktır.

Çeviribilime, çevirmene ve çeviri eylemine bakış açısı bundan elli yıl önce de yüz yıl önce de şimdiki bakış açısından farklı idi. Türkiye’de çeviri bilim son yıllarda değişen bakış açısıyla birlikte gelişimini sürdürmektedir. Nitekim Akbulut bu hususta şöyle demektedir:

“Çeviribilim bir değişim geçiriyor. Bu değişim bu bilim dalının öteki alanlarla öteden beri kurduğu göbek bağının kopması ve özerkleşmesiyle sonuçlanıyor. Alanlar arası çalışmalar yadsınıyor. Öteki alanların katkıları sorgulanıyor ve daha önce bu alanlardan olduğu gibi alınarak benimsenen yöntem bilgisi, kuramsal dayanaklar, uygulamaya yönelik yordamlardan gerçekten yararlı olanlar bu alana özgü yanları öne çıkartılarak evriliyor. Alanın özgün yöntem ilgisi ve bakış açısı geliştiriliyor.” (Akbulut, 2004, .s.54)

Bu gelişim sürerken köklü değişiklikler de zemin bularak yerleşmeye ve kalıplar oturmaya başlamaktadır. Gelişim sürecinde yapılanmaya çalışan Türkiye’deki çeviribilim sağlam bir terimce çalışmasına ihtiyaç duymaktadır.

“Çeviriye seçkin bir çevirmenler öbeğinin ayrıcalığı olan gizemli bir sanat gözüyle bakmaktan vazgeçen ve bu alanı çalışma, emek ve eğitimle baş edilebilecek bir zanaat olarak benimseyen yaklaşımla birlikte çeviribilimde eğitim yeni bir konuma oturtulmuş ve yönelimleri kökten değişmeye başlamıştır.” (Akbulut, 2004, s.9).

Eğitim ile ilerletileceği kabul edilen çeviribilimin düğümü çeviribilim terimleri olabilir. Bu düğüm bu gelişim ve yerleşme aşaması sürecinde çözümlmelidir. Çeviribilimciler değişikliğe gitme konusunda esnekler. Gerekğinde yani iletişim sağlanamadığında, hedef kitle aktarılmak istenen anlamı anlamadığında yahut anlayamadığında yapılan bilimsel yayınlar fayda getiremez hale gelmiş olur. Çeviribilim alanında yayınlar yapılırken seçilen terimlerden beklenen onların açık anlamlar aktarmasıdır. Bu sebeple çeviri terminolojisini açık ve anlaşılır terimlerden oluşturmak bir zorunluluktur. Bu durumda çeviribilimciler ortaya çıkan olumsuz durumu düzeltmeyi önermektedirler. Nitekim Şulha bununla ilgili şunları söylemektedir:

“Çağrı işlevinin etkili olabilmesi için gönderici, alıcının işbirliğine gereksinim duyar. Eğer alıcı çağrıya cevap vermek istemiyorsa ya da cevap veremiyorsa çağrı işlevi yerine gelmez. Eğer kaynak ve erek kültürde uygun bir tepki için koşullar yani duyarlılık, art alan bilgisi, tecrübe, değer sistemleri vb. özdeş ya da en azından benzer değilse, çevirmenin tekrar karar vermesi gerekir:

Çağrının erek kültür koşullarına uyarak erek metin okuyucuları için işler hale getirilmesi (A seçeneği).Çağrı işlevinin açıklamalar ya da yorumlamalar yoluyla üst-çağrı işlevine dönüştürülmesi (B seçeneği).” (Şulha, 2015, s. 56).

Çeviribilimcilerin yapacağı ilk aşama, anlam bulanıklığı olan çeviribilim terimlerini belirlemek ve yukarıda bahsi geçen alıcının çağrıya cevap vermek istemediği ya da veremediği, alıcıda gerekli tepki için uygun koşulların mevcut olmadığı durumları tespit etmek olacaktır. İkinci aşama ise hedef kitle için ya çeviribilim terimleri işler ve anlaşılır hale getirilecek ya açıklama ve yorumlamalarla bu terimler anlaşılır kılınmaya çalışılacaktır. Şulha’nın sunduğu birinci seçeneği tercih etmek çok daha isabetli olacaktır. Çünkü Türkçede yabancı dilde üretilmiş

çeviribilim terimleri için oldukça açıklayıcı kelimeler, kelime öbekleri mevcuttur. Yapılması gerektiği düşünülen bu çalışma, çeviribilim öğrencileri ve akademisyenine ulaşamayan bazı çeviribilim terimlerini anlaşılır kılacaktır. “Erek kültürden uzak, ona yabancı kalan bir çevirinin etkisi de o kültür üzerinde sınırlı olacaktır.” (Yücel, 2016, s. 243). Nitekim Yücel erek kültürden uzak ve ona yabancı kalan çevirinin etkisinin olmayacağını söylemektedir. Bu tanım ise yapılan çevirinin görevini yerine getiremediğini anlatmaktadır. Hedef okur çevrilen çeviribilim terimlerini anlayamıyorsa yapılan terim çevirileri görevlerini yerine getirememektedir. Çeviribilim okurları bu terimleri anlayamadığı veya anlamadığı için çeviribiliminde istenilen tepki meydana gelememekte, kuramlar sınanamamakta dolayısı ile ülkemizde çeviribilim gelişimi arzu edilen seviyeye ulaşamamaktadır. Bir bilimde çalışma yaparken o bilimin terimlerinin anlamlarını sadece anlamak değil anlatabilmek de aynı derecede önemlidir. Gürbüz bu konuyla ilgili şöyle demektedir:

“‘İletmek’ veya ‘anlatma’ gibi bir ihtiyaç içinde olan bir kimse, evvela bir metin oluşturur. Başka ifadeyle, bir mesajı bir koda aktarır, yani kodlama yapar. Sonra da bu kodlanmış iletiyi bir ‘oluk/kanal’ vasıtasıyla karşı zihne veya zihinlere gönderir. İşte bu aktarım, bir iletme faaliyetidir. Yani kaynak kişi, hedefe bir uyarın gönderdiğinde bu uyarın, eğer seslerden örölü bir dil unsuru ise, alıcının kulağına ulaştığı anda ‘iletme’ işi gerçekleşmiş demektir.; fakat ‘anlatma’ ve bunun neticesi olan ‘anlama’ işi gerçekleşmiş midir? Bu sorunun cevabını şöyle vermek gerekir: evvela ‘iletme’ ile ‘anlatmak’ arasında ince bir nüansın varlığını görmek gerekir.” (Gürbüz, 2009, s.38).

Anlamı erek kitleye açık bir şekilde ulaştıramadığı düşünülen halihazırdaki çeviribilim terimleri için fonksiyonsuzdur denilebilir. Terimlerle ilgili başka bir sorun olan çeviribilim terimleri sözlüğü kaynaklarının yetersizliği konusuna Kasar ve Tuna şu sözlerle değinir:

“Çeviride terime dayalı sorunların en önemlilerinden biri çeviribilim alanında ve ilintili alanlarda yeterli sayı ve çeşitte terim sözlüğünün mevcut olmamasıdır. Yapılmış terimce çalışmaları geniş kapsamlı olmayıp, aynı

zamanda kolayca bulunmamaktadır. Yapıtların ya baskısı tükenmiş durumdadır, ya da tükenmemiş olsa dahi kitapçılarda mevcut olmaması terimceye erişme sorunu yaratmaktadır. Terimlere erişim sorununun yanı sıra, terim üretimi ile ilgili sorunlar da söz konusudur. Yabancı dildeki terime verilen Türkçe karşılıkların bir bölümü, Türkçe bir terim olmaktan çok, Türkçe açıklama niteliğindedir. Bu durumda mevcut seçenekleri yeniden değerlendirmek ve sonuçta uygun bir Türkçe karşılık bulunamazsa yeni terim önerisinde bulunmak gerekebilmektedir.” (Kasar , Tuna , 2017, s. 432).

Kasar ve Tuna’nın da belirttiği gibi bu çalışma kapsamında ulaşabilinen çeviribilim terimleri sözlüğü çalışmaları yeterli değildir ve bazı sözlüklere ve çeviribilim alanında yapılmış çalışmalara ne internet ortamında ne kütüphane ne kitapçılarda ulaşmak mümkün değildir.

Bazı çeviribilim terimlerinin anlaşılabilmesi her şeyden önce çeviribilim alanının sorunudur. Bu terimlerin anlaşılır hale getirilmesi için bir dizi faaliyete çeviribilimcilerin öncülük etmesi beklenmektedir. Kavramlar konusunda bu alanda uzlaşma sağlanmadığı sürece karışıklıkların devam etmesi kaçınılmaz olacaktır.

“Çeviribilim alanında, özellikle ülkemizde üst alan adı ve alt alan adı olarak kullanılan ilaveli benzer terimlerin yeterince tartışılarak, terminolojiye uygun şekilde bilimsel bir anlayış içerisinde uygulamaya sokulması gerekmektedir. Dolayısıyla şu anda bu alanda kullanılan terimlerin yerine, alanların özellikleri göz önünde bulundurularak, her alan için uluslararası bilimsel düzeyde kabul görebilecek farklı terimler önerilebilir. Ancak çeviri uygulama alanında kullanılacak standart terimcelerin, çeviri eylemini bir dil çalışmasından daha öteye götürebilecek anlam içeren terimlerin olmasında fayda vardır.” (Doğan, C. 2018, Vol. 125).

Temelleri yeni atılmış olan çeviribilimin terimce çalışmalarının yapılması terimlerin anlaşılabilirliği, anlam karmaşası sorununu çözecektir. Eş anlamlı ve farklı anlamda kullanılan terimler öncelikle belirlenip ortak kararlar alınarak her kavram için tek ve anlaşılır bir terim üzerinde anlaşmaya varmada faydalar vardır. Belirlenen terimlerin anlamlarının belirgin, kısa ve çeviribilim alanı ile ilgili olması

gerekmektedir. Bu sayede çeviribilim alanında akademisyenler ve çeviribilim ile ilgilenenler arasında ortak bir dil oluşturulabilecek, iletişim kolaylaşacak ve daha kaliteli bir iletişim sağlanmış olacaktır. Türkiyede eksikliğinin olduğu bilinen çeviribilim terimleri alanında sözlük çalışmaları yeterince yapılmamıştır. Ulaşabilinen Öner ve Berk'in sözlüklerinin ise yetersiz olduğunu tespit edilmiştir. Öner ve Berk'in çeviribilim terimleri sözlüklerinin yanı sıra bir çeviribilim sözlüğünden bahsetmek gerekir. 2005 yılında Boztaş ve Yener Açıklamalı Çeviri Terimleri Sözlüğü adı altında bir çeviribilim terimleri sözlüğü çalışması yapmışlardır. Sözlüğün, Uluslar Arası Çeviri Federasyonu'nun dört dilde hazırladığı (Translation terminology) adlı sözlüğün Türkçeye çevrilmiş hali olduğu öğrenilmektedir.

“Merkezi İsviçrede bulunan Uluslar Arası Çeviri Federasyonu tarafından, dört dilde bir çeviribilimleri sözlüğü (Translation Terminology) yayınlandı . John Benjamins yayınevi tarafından yayınlanan bu sözlüğü hazırlayanlardan ve aynı zamanda Uluslar Arası Çeviri Federasyonu başkanı olan Prof. Dr. Hanne Lee-Jahnke bizden bu sözlüğün Türkçe uyarlamasını çıkarmamızı rica etti ve biz de bu ricayı kabul ederek “Açıklamalı Çeviri Terimleri Sözlüğü”nü hazırladık.” (Boztaş & Yener, 2005, giriş).

Boztaş ve Yener bu sözlüğün çeviribilim alanındaki terimce boşluğunu doldurmasını ve terimce konusunda ortak kullanımın sağlanmasını temenni ettiklerini önsöz bölümünde görülmektedir. Bu temenni terimce konusunda ortak bir kullanımın gerekliliğini, çeviribilim terimleri sözlüğünün çeviribilimin ülkemizde temellerinin atıldığı 1982 yılından 2005 yılına kadar kaleme alınmadığının bir göstergesidir. Açıklamalı Çeviri Terimleri Sözlüğü adlı esere ulaşılamadığı için sadece önsözünün, aslının önsözünün ve sadece birinci sayfasının olduğu yayınlanan bir pdf dosyasına ulaşp oradan alınan bilgiler aktarılmaktadır. Sözlüğün ilk sayfasında “Translation Terminology ve Terminologie de la Traduction” yazmaktadır. Yener ve Boztaş sözlükteki çeviribilim terimlerinin İngilizce ve Fransızca çevirilerini yapmışlardır. Açıklamalı Çeviri Terimleri Sözlüğü'nün orijinalinin önsözünün çevirisinden anladığımıza göre Avrupada kullanılan 1419 tane

çeviri bilim terimi saptanmış ve bir kısmının eşanlamlı olduğu sonucuna varılmıştır. Bu bilgiden yola çıkarak Türkiye'deki terimlerdeki anlam bulanıklığı sorununun sebepleri arasında yurtdışındaki çalışmalarda kullanılan terimlerin sayıca çokluğu da sayılabilir. Yabancı çeviribilimcilerin de 2005 yılına kadar ortak bir zeminde terim konusunda anlaşma yapmadıkları anlaşılmaktadır. Ülkemizde çeviri bilim çalışmalarının çoğunlukla yurt dışında yapılan çalışmaları takip edip geliştirilen kuramları açıklamak olduğundan daha önce bahsetmiştik. 1419 kadar çok terimin kullanıldığı çalışmaların Türkçe diline çevirisi yapılırken terim çevirisinde elbette sayıca bir çokluk olacaktır. “Artık çeviribilim terimlerine bir çeki düzen vermemizin zamanı gelmiştir. 1419 tane çeviri bilim terimi belirlenmiş ve bir kısmının eşanlamlı olduğu saptanmıştır. Ayrıca bu sayıdaki çokluğun karmaşıklığın göstergesi ve gereksizliği vurgulanmıştır.” (Boztaş & Yener, 2005, orijinal eserin önsözü).

Bu tez çalışmasında yapılması savunulan çeviribilimcilerden oluşan, terimlerin neler olacağına karar veren bir kurulun İsviçre'de Uluslar Arası Çeviri Federasyonu tarafından, uluslar arası olarak kurulduğunu görülmektedir. Sekiz ülkeden çeviribilim alanında uzman çeviribilimciler, bir araya gelerek çeviribilim alanında çok önemli bir adım atmışlardır. “Sekiz ülkedeki farklı üniversitelerden gelen yaklaşık 20 çeviri eğitimi veren uzman ve terimbilimcinin yardımı ile bir çalışma ekibi oluşturulmuş çeviri eğitiminde temel terimler saptanmaya çalışılmıştır.” (Boztaş & Yener, 2005, orijinal eserin önsözü). Örnek olarak verilen çalışmanın yerel düzeyde yapılması çeviribilimin ülkemizde gelişmesi adına bir gerekliliktir.

Nitekim çeviribilim alanında yapılan bazı çalışmalar vardır. Hacettepe Üniversitesi Mütercim Tercümanlık Bölümü'nün yayın organı olan akademik bir dergi olan Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi çeviribilim alanında bilimsel, özgün, ulusal ve uluslararası araştırma makaleleri yayımlamaktadır. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ceviri> adresinden öğrenildiğine göre bu dergi 1991 yılından beri yayınlanmakta, yılda iki sayı çıkarmaktadır. Dergide Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Almanca dillerinde akademik makaleler yayınlanmakta bu sayede Türkiye'deki çeviribilim çalışmalarına ışık tuttuğu belirtilmektedir. Dergide, yazın çevirisi, özel alan (hukuk, tıp, ekonomi, vb.) çevirisi, işitsel-görsel çeviri, teknik

çeviri, basın çevirisi, sözlü çeviri, çeviri kuramı, çeviri eleştirisi, çeviri eğitimi, çeviri tarihi, çeviri etiği, çeviri teknolojileri, dilbilim ve çeviri, çeviri sosyolojisi, terim bilim ve terim çalışmaları gibi konulara yer verilmektedir. Yalnız bu dergiye gönderilen makaleler akademisyenlerin bireysel çalışmalarından oluşmaktadır. Türkiye’de çeviribilim alanındaki sorunlara yönelik atılan adımlar değildir. 30 yıla yakın bir süredir yayınlanan bir derginin çeviribilim alanında olması çeviribilim adına olumlu katkılar elbette sağlamıştır. Ayrıca İstanbul Üniversitesinin de ÇeviriBilim Dergisi adında çeviribilim alanında çıkarılan bir dergisi mevcuttur. 2010 yılında yayımlanmaya başlayan dergi, yerel nitelikli uluslararası hakemli dergi olma özelliğini taşımaktadır. Dergi karşılaştırmalı çeviri incelemeleri, çeviri kuramı, çeviri eleştirisi, çeviri eğitimi, çeviri tarihi, çeviri etiği, profesyonel çevirmenlik, çeviri teknolojisi, özel alan çevirisi, karşılaştırmalı kültür ve yazın incelemeleri, küresel bilgi aktarımı, diller ve kültürler arası etkileşimler ve çeviri ile ilgili disiplinler arası çalışmalar konularında gönderilen makaleler ve yazıları içermektedir. Anlaşılacağı üzere Hacettepe Üniversitesinin yayınladığı Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi ile aynı amaca hizmet etmektedir. Bir nevi muadilidir denilebilir. Yayın yılları incelendiğinde bu dergilerin bazı yıllar yayın yapmadığı yani düzenli bir yayın akışının olmadığı görülmektedir. Bu çalışmada oluşturulması önerilen çeviribilimcilerden oluşan bir kurulca çeviribilim sorunlarını ve gelişmesini sağlayacak etkinlikleri konu edinen bir yayın oluşturulmalıdır. Olması gerektiği savunulan yayının içeriği tamamen çeviribilimin sorunları, önündeki engeller, çeviribilimin sorunlarının ortaya konması ve uzman akademisyenlerin çeşitli problem çözme tekniklerini kullanarak çözüm yolları önerileri ve bu amaçla atılacak somut adımlar niteliğindedir. Bahsi edilen yayın çeviribilimcilerin yol göstericisi niteliğinde bir ürün olmalıdır. Çeviribilimciler ile diğer bilimlerden akademisyenler de bu çalışmada anlamlarının net olmadığı iddia edilen çeviribilim terimlerinin anlaşılır kılınması faaliyetine katılabilirler. Örneğin dil bilim ve edebiyat gibi bilimlerle yardım ve görüşleri için işbirliği yapılabilir. Güncel zaman diliminde farklı alanların ortak işler yapmalarını destekleyen savunucu kişiler oldukça fazladır.

“Geleneksel disiplin anlayışının yerini daha esnek disiplinler arası çalışmalar almıştır. Çünkü yenilikçi yaklaşımlara açık olmak, daha önce denenmemiş olan

şeyleri ele alıp yeni bileşimler elde etmek demektir. Disiplinler arası çalışmalar bunun için uygun bir zemin hazırlar. Uluslar arası projelerde farklı disiplinlerden bilim insanları bir araya getirilerek disiplinler arası çalışmalar desteklenmektedir.”(Şulha, 2015, s.73).

Şulha başka bir yorumunda ise şunları söylemektedir: “Farklı disiplinlerin, daha doğrusu, farklı disiplinlerden gelen akademisyenlerin bir araya gelmesi, bilimsel düzlemde ‘çok sesliliği’ sağlar. Bu ‘sesi’ yükseltmenin yollarından biri çeviri eğitiminden geçmektedir.”(Şulha, 2015, s.75).

Çeviribilimde işlevsellik üzerine birçok söylem yapılmıştır. İşlevselliğin yerine getirilmediği çevirilerin amaca hizmet ettiği düşünülemez. Çeviribilim işleve yönelik bir bilimdir. Kullanılan çeviribilim terimleri işlevsel olmalıdır ve bu bilim ile ilgilenen insanlar bu terimleri kullanırken, okurken ve anlatırken yapılan çalışmalardan verim alınabilmesi için anlamlarının net olarak anlaşılması ve insanların zihinlerinde bir zihin haritalarının olması gereklidir. Bu insanların zihinlerinde kastedilen anlamın resmi çizilmiyor, başka kelimeler kavramlar ile ilişkiler kurulamıyor ise bu işlevsel bir çeviri olmamıştır. Herhangi bir terim ne idi diye sözlük karıştırmak zorunda kalmak ne dinleyenin ne okuyanın çalışmadan verim almasını sağlar. Yabancı çeviribilim yayınlarını, yabancı çeviribilimcileri takip edip onların kuramlarını ve bulgularını çevirmek yerine Türkiyede çeviribilim geliştirilmeli ve diğer ülkelerin Türkiye’deki çeviribilim çalışmalarını takip etmeleri sağlanmalıdır.

Çeviribilim alanında yapılması gerektiği savunulan çalışmaları ise şu şekilde sıralayabiliriz:

1-Çeviribilim bölümlerinden temsilciler yerel düzeyde toplanarak çeviribilim terimlerini incelemeliler ve anlamını aktaramayan terimleri belirlemeliler

2-Anlamını aktaramayan ve değiştirilmesi gerektiği konusunda uzlaşılan terimler anlaşılır terimler ile değiştirilmelidir

3-Düzenlemesi yapılan terimlerden oluşan ve bütün çeviribilim terimlerinin yer aldığı güncel bir Çeviribilimler Sözlüğü oluşturulmalıdır. Bu sözlük internette ve kütüphanelerde erişime açık olacak şekilde yerini almalıdır.

SONUÇ

Çeviribilim çalışmaları incelediğinde her birinin çevirinin ne olduğunu anlatmak için farklı bir tanım yaptığı görülmektedir. Çeviribilim terimlerinin çoğu anlaşılmamakta bir kısmı ise birden çok kavramı karşılamakta ya da birden çok terim aynı kavramı karşılamaktadır. Bahsi geçen anlaşılamayan ve kafa karıştıran terimler ile çevirinin asıl amacı olan iletişim elde edilemez. Çeviri çalışmaları incelendiğinde çevirinin kaynak odaklılıktan erek odaklılığa, yazar odaklılıktan okur odaklılığa, dil odaklılıktan kültür odaklılığa geçiş yaptığı ortaya çıkar. Bu bilgiden yola çıkarak çeviri hangi toplum için hangi kültür için yapılıyorsa o grubun gereksinimlerine, çeviriden beklediklerine cevap vermek durumundadır.

Türkiye'deki çeviri bilim kaynakları incelendiğinde terimce bölümünün sorunlu olduğu net olarak ortadadır. Çeviribilimcilerin sorun yaşadığı husus çeviri bilim terimleridir. Bu çalışmada çeviribilim terimlerinin bazılarının anlamlarında açıklık olmadığı gözler önüne serilmiştir. Bazı çeviribilim terimlerinin çeviribilimciler tarafından farklı anlamlarda kullanıldığı belirlenmiştir. Bu sorunun asıl sebebinin Türkçe olduğu kanısına ulaşılmıştır. Anlaşılmadığı savunulan çeviribilim terimlerinin anlamlarının net olmamasının sebepleri bu çalışmada açıklanmıştır. Bu alanda terim üretme ve terimlerin çevirisi işinin belirli kurallara bağlı olmadan bireysel çalışmalarla yapıldığı belirlenmiştir. Yaşayan kelimelerden terimler üretmek yerine uydurma terimler oluşturulduğu anlaşılmıştır. Bu tez çalışması kapsamında, çeviribilim terimleri üzerine yapılmış çalışmaların ve önerilerin bireysel olup ortak kararlar sonucu üretilmedikleri tespit edilmiştir. Çeviribilim terimleri ile alakalı önerilerde bulunulmuş, değiştirilmesi gereken terimler sıralanmış ve hangi yöntemlerle terimler üretilmesi gerektiğini izah eden çalışmalar incelenmiştir. Ama bu çalışmalar çeviribilim alanındaki terimler için bir ortak bir zemin oluşturmaya yeterli değildir. Çeviribilim terimcesi üzerinde bir uzlaşım olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Üretilmiş olan çeviribilim terimlerinin tek bir kaynaktan toplanmadığı, dağınık haldeki çeviribilim terimlerinin bu bilimin temel taşı olacak önemli özelliklere sahip olmadıkları kanaatine varılmıştır. Bu nedenle

çeviribilim terimlerinin belirli kurallara bağılı olarak ulusal çapta bir çalışma ile oluşturulması gerektiğı vurgulanmıştır. Bu sayede yukarıda bahsi geçen sorunların çözüleceğı belirtilmiştir..

Bazı yabancı kökenli kelimelerin karşılıklarının Türkçede var olmasına karşın çevirmenler tarafından bu kelimelerin kullanılmadığı tespit edilmiştir. Çeviribilim terimlerini Türkçe diline çevirenlerin en önemli görevlerinin bu terimleri anlaşılır kelimeler arasından seçmek olduğundan bahsedilmiştir. Bu seçimler yapılırken suni bir türetme değil kültüre işlemiş, yaşanmışlığı olan köklü kelimeler tercih edilmesi yolunun seçilmesi gerektiğı aktarılmıştır. Çeviribilim terimleri oluşturulurken bazı kıstasların ulusal bir çeviribilimciler kurulu tarafından belirlenmesi gerektiğı söylenmiştir. Terim üretme işinin birçok yöntemle yapılabildiğı bu çalışmada aktarılmıştır. Bu yöntemlerden hangisi seçilirse seçilsin okurun terimi anlamasının birinci öncelik olması gerektiğı belirtilmiştir. Bu görevin çeviribilimcilere düştüğü söylenmiştir. Yabancı çeviribilim yayınlarını, yabancı çeviribilimcilerin yayınlarını tercüme edip onların terimlerini çevirmek yerine Türkçede mevcut anlaşılır terimleri bulup kullanmak, açıklayıcı ve anlaşılır terimler üretmek yoluna gidilmesi gerektiğı vurgulanmıştır.

Çeviribilim alanındaki çalışmaların ve de özellikle terim içeren çalışmaların bireysel çalışmalar olmamaları gerekliliğı vurgulanmıştır. Çeviribilim alanına bir düzen getirilmesi bu bilimin çalışmalarının düzenli olmasını ve ilerlemesini sağlayacaktır. Çeviribilim terimlerinin bütün çeviribilimciler tarafından kullanılacak biçimde yeniden düzenlenmesi gerektiğı anlatılmıştır. Bu amacın gerçekleşmesi için çeviribilim, dilbilim, edebiyat bölümleri ve gerekli görülen bilim dalları ile işbirliğı yapılması gerektiğı önerisinde bulunulmuştur. Bu sayede çeviribilim alanında bir bütünlük sağlanacağı ve çeviribilim alanında ilerleme sağlanabileceğı öngörülmüştür. Türkiye’de kullanılan çeviribilim terimleri edebiyat, dil bilim ve çeviribilimde uzmanlaşmış hocalar tarafından tekrar gözden geçirilmeli ve ortak bir terimce üzerinde anlaşmaya varılmalıdır şeklinde bir çözüm önerisi sunulmuştur.. Bazı terimlerin kesinlikle değiştirilmesi, yerine çok daha net anlaşılabilir, Türkçe kelimelerden, yaşayan Türkçeden seçilmiş ve kastedilen anlamı terim okunduğunda

anımsatabilen terimler seçilmesi ve gerek duyulduğunda eski terimlere başvurulması gerektiği dile getirilmiştir. Çeviribilimcilerden oluşan bir çeviribilim terimleri kurulu yapılandırılabilceğı, bu kurulun çeviribilim terimleri hakkında ortak kararlar alabileceğı önerisinde bulunulmuştur. Yine bu kurulun dergi gibi bir yayın hazırlayarak çeviribilimin gelişimine katkı sağlaması gerektiğı savunulmuştur.

Çeviribilim alanında çalışan bilim insanlarının, bu konuya gereken hassasiyeti bilimin önemi açısından göstermeleri gerektiğı düşünülmektedir.

DİZİN

A

Açıklama	62, 63, 64
Alt dil	64
Anadolu Türkçesi	32
Andaş çeviri	64
Arapça	22, 23, 24, 32, 33, 34

B

Belirtik Çeviri	66
Berk	13, 18, 21, 40, 43, 47, 50, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 112
biçem	25, 95
biçembilim	25, 43
bilim	12, 14, 20, 23, 25, 27, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 53, 55, 60, 62, 63, 69, 73, 76, 77, 79, 81, 82, 87, 90, 101, 103, 105, 107, 108, 112, 114, 115, 116, 118, 121
Boztaş	13, 42, 64, 112, 113
Bulut	15
Bürünbilim	104
Bütünce	67

Ç

Çağatay Türkçesi	32
Çavuşoğlu	44, 45
çeviri	III, VIII, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87,

88, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 101, 102,
103, 105, 107, 108, 109, 111, 112, 113, 114,
115, 116

viribilim III, IV, VIII, IX, 12, 13, 14, 17, 18, 19, 21,
23, 25, 27, 35, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47,
48, 49, 52, 53, 54, 55, 57, 62, 82, 86, 98, 101,
103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111,
112, 113, 115, 116, 117, 118

Çevriyazı	67, 68, 69
Çoğuldizge	69, 70

D

Denetimli dil	70
dizge	18, 59, 60, 61, 62, 69, 70, 71, 72, 75, 97
Doğan	28, 38, 42, 48, 65, 111

E

Edim	72, 73
Edimsel	73, 75
eşdeğer	64, 96, 100, 101
Eşdeğerlilik	100, 101

F

Farsça	22, 23, 24, 32
Fazla Çeviri	75

G

Göktürk	14, 15, 17, 18, 40, 48, 49, 106
Gürbüz IX	14, 15, 16, 49, 51, 52, 53, 55, 57, 63, 110

H		R	
Harezmi	31	Rifat	13, 17, 18, 35, 36, 37, 42, 99, 101, 103
İ		S	
İçerik-türevli biçim	78	Skopos	21, 86
İslam	30, 31, 33, 34, 37		
K		Ş	
Karahanlılar	30, 31	Şahin & Yetkiner	25, 50
Kasar	13, 15, 42, 44, 46, 53, 54, 58, 59, 60, 66, 76, 88, 89, 104, 105, 110, 111	T	
Kıpçak Türkçesi	31, 32	tarih	26, 30
Korkmaz	40	TDK	22, 24, 45, 51, 58, 59, 63, 75, 76, 121
Koşut metin	79	tercüme	15, 16, 19, 23, 46, 49, 52, 73, 90, 94, 117
Köktürk	30, 44, 45	terim	III, IV, VIII, 12, 13, 20, 26, 39, 40, 43, 44, 46, 47, 48, 50, 52, 53, 54, 55, 57, 60, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 99, 101, 102, 104, 105, 106, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 122
Köktürkler	30	Tosun	19, 49, 65
Kur'an	28, 30, 31, 32	traduktoloji	23, 55
kural	I, 23, 83, 91, 96, 103, 104	Tuna	13, 42, 44, 46, 53, 54, 66, 76, 88, 89, 104, 105, 110, 111
Kural	83, 103	Türk Dil Devrimi	X, 21, 22, 24
kuram	VIII, 35, 69, 103	Türkçe	III, IX, 12, 13, 15, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 39, 40, 45, 46, 47, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 65, 68, 72, 73, 75, 76, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 96, 99, 102, 103, 104, 105, 106, 110, 112, 113, 117, 118, 120, 121
kütüphane	29, 33, 111	Türkiye	III, VIII, X, 12, 21, 22, 35, 36, 37, 38, 45, 46, 47, 48, 50, 89, 105, 106, 108, 113, 115, 116, 118, 119
N		U	
norm	23, 55, 61, 81, 82, 91, 95, 97, 103	Uygur	30
O			
Odacioğlu	28, 36, 44, 45		
Odacioğlu, C., Uysal, N.	28		
Osmanlı	III, X, 32, 33		
Osmanlıc	23		
Osmanlıca	22, 24, 25, 34		
Ö			
Öner	13, 42, 96, 99, 100, 102, 103, 104, 112		

Uysal 28, 36, 44, 45

Y

Ü

üniversite 29, 38

Üstün II, 30, 31, 32

V

Vardar 13, 42, 68, 69, 103

Yazıcı 29, 33, 34

Yener 13, 42, 64, 112, 113

Yeterlilik 96, 101

Yücel 27, 28, 47, 53, 56, 57, 107, 109

Yüksel 48, 51

KAYNAKLAR

- AKBAŞ, Ali, “Türkçedeki Sal/Sel Sorunu”, *Türk Dili Dergisi*, Sayı 68, 2018.
- AKBULUT, A. N. (2004). *Söylenceden Gerçekliğe*. İstanbul: Multilingual.
- AKBULUT, A. N. (2016). Türkiye’de Çeviribilim İlk Adımların Yol Arkadaşlığı. İstanbul: Sözcükler Yayınevi.
- BERK, Ö. (2005). *Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- BULUT, A. (2015). *Tercüme Hatası*. İstanbul: Çeviribilim Yayınevi.
- DOĞAN, Coşkun, “Çeviri Etkinliğinde Anlam Karmaşası”, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt XI, Vol. 120, 2018.
- ECE, A. (2016). Çevirmenin Yazar ve Kahraman Olarak Portresi. İstanbul: Çeviribilim Yayınları.
- ERBERK, Murat, “Çeviribilimde Ortak Zemin Arayışları: Disiplinin Gidişatına Özdeşünümsel Bir Bakış”, *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, Journal of Translation Studies, Sayı / Number 25, 2018.
- GÖKTÜRK, A. (1998). *Çeviri : Dillerin Dili*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- GÜRBÜZ, F. (2009). *Tercüme ve Tercüme Prensipleri*. İstanbul: Simurg Kitaplık.
- GÜRBÜZ, F. (2017). *Çeviride Sadakat Problemi*. Ankara: Otto.
- KASAR, S. Ö. (2008). *Çeviri Üzerine*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- KASAR, Sündüz Öztürk, & TUNA, Didem, “Sosyal Bilimler Alanında Terimcelerin Çevrilmesi ve Türkçe Terim Üretimi”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 12/13, 2017.
- KORKMAZ, Zeynep, “Dil İnkılabının Sadeleşme ve Türkçeleşme Akımları Arasındaki Yeri”, *Türk dili*, C. XLIX, sayı, 401, 1985.
- KÖKTÜRK, Şaban, ODACIOĞLU, Cem, UYSAL, Nazan Müge, “Türkçe Literatürde Çeviribilim Alanını Belirten Terim(ler)in Kapsamları Üzerine Bir Değerlendirme”,

Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish, Volume 9/9, 2014.

- ÖNER, B. (1999). *Çeviri Bir Süreçtir Ya Çeviribilim?* İstanbul: Sel Yayıncılık.
- RİFAT, M. (2008). *Çeviri Seçkisi I Çeviriyi Düşünenler*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- RİFAT, M. (2012). *Çeviri Seçkisi II*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- RİFAT, M. (2017). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları-1*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ŞULHA, P. (2015). *Sözden Temsile Çeviribilim*. İstanbul: Çeviribilim.
- TOSUN, M. (2017). *İşlevsel Çeviribilim*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- “Türk Dili Belleten”, Türk Dili, Seri II, Sayı: 3-4, 1940.
- ÜSTÜN, M. C. (2018). *Diliçi Çeviri Bağlamında Kenzü'r Reda*. Ankara: Gece Kitaplığı
- YAZICI, M. (2004). *Çeviri Etkinliği*. İstanbul: Multilingual .
- YETKİNER, N. K., & ŞAHİN, M. (2017). *Dilbilim Çeviribilim Yazıları*. Ankara: Anı.
- YÜCEL, F. (2016). *Çevirinin Tarihi*. İstanbul: Çeviri bilim Yayınevi.
- YÜKSEL, A. Haluk. (2008). *Etkili İletişim*. Ankara: Pegem Akademi.

Sözlükler

- BERK, Ö. (2005) *Kuramlar Işığında Çeviribilim Terimcesi*. İstanbul : Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- BOZTAŞ, İsmail, & YENER, Şirin Okyayuz. (2005). *Açıklamalı Çeviri Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- RİFAT, M., RİFAT, S., KOŞ, A.& TEKGÜL, D. (2010), *Göstergebilim, Dilbilim ve Çeviribilim Sözlüğü*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- VARDAR, B. (2007) *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul : Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

ÖNER, I. B. (2001). *Çeviribilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Türk Dil Kurumu (2009). Türkçe Sözlük, Ankara: TDK yayınları

Altın sözlük, Golden Dictionary İngilizce-türkçe, Türkçe- İngilizce (2012). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.cokbilgi.com/yazi/terim-nedir-terim-anlam-terimler/>

<https://www.cokbilgi.com/yazi/terim-nedir-terim-anlam-terimler/>

<https://kelimeler.gen.tr/itki-nedir-ne-demek-169660>

<http://tdk.gov.tr/tdk/kurumsal/tarihce-2/>

<https://www.neokur.com/abc/5880/burunbilim-nedir>

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ceviri>